

ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕ

ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΟΜΩΝΥΜΟΥ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΥ

ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΕΤΗΣΙΑ

Εργοστάσια, Βιομηχανία, Τράπεζαι, Νομικά πρόσωπα, Δήμοι—Κοινοότητες Δραχ. 25.000

Εργατικά Κέντρα, Οργανώσεις 12.000

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β'. ΤΕΥΧΟΣ 90 • ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ • ΓΡΑΦΕΙΑ : «ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» • ΤΗΛ. 64.105 • ΜΑΡΤΙΟΣ 1948

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ο. ΑΡΓΥΡΟΥ	Στά βουνά της Βορείου Ήπειρου.
Η «ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»	Διπλή επέτειος.
ΦΑΝΗ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΥ	Τὰ 150 χρόνια του Ἐθνικοῦ μας βάρδου.
ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ	Οἱ ἄπλοῖ ἄνθρωποι τοῦ 1821.
ΣΤΡΑΤΗ ΜΥΡΙΒΗΛΗ	Ἡ μέρα τῆς Δωδεκανήσου.
ΕΜΜΑΝ. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗ	Ἡ ἐλευθερία στὰ Δωδεκάνησα.
Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ	Ἡ Κατάρρα.
ΧΡ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ	Ἡ Γαρουφαλιά.
ΝΙΚΟΥ ΠΡΟΕΣΤΟΠΟΥΛΟΥ	Τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας.
ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ	Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία.
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΠΟΓΡΗ	Κρητικὲς μαντινάδες.
Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ	Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοξενία.
ΚΩΣΤΑ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ	Ζωντανοὶ Ἑλληνικοὶ ρυθμοί.
ΘΕΟΔ. ΣΥΝΑΔΙΝΟΥ	Ἑλληνικὸ καὶ βουλγάρικο δημοτικὸ τραγούδι.
ΣΟΦΙΑΣ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ	Ἡ χορὸς ποῦ μιλεῖ . . .
ΔΗΜΗΤΡΗ ΣΑΡΑΤΣΗ	Γεῖα — Χαρά.
ΔΗΜ. ΜΑΡΓΑΡΗ	Ἡ Πειραιᾶς τοῦ 1850.
ΠΑΝΟΥ ΣΠΑΛΑ	Σὰν κι' αὐτὲς τὲς ἡμέρες . . .
Ν. ΔΕΛΗΠΕΤΡΟΥ	Ἡ Σεβαστή.
Τ. ΑΙΝΕΙΑ	Στὰ Καλτσάδικα.
Κ. ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗ	Ἡλεκτρικὰ γλομπάκια.
Δρ. ΤΖΕΡΥ ΡΑΜΠΕΡ	Ἡ τέτανος καὶ ἡ θεραπεία του.

Παίγνια — Εἰκόνες — Πνευματικὲς ἀσκήσεις.

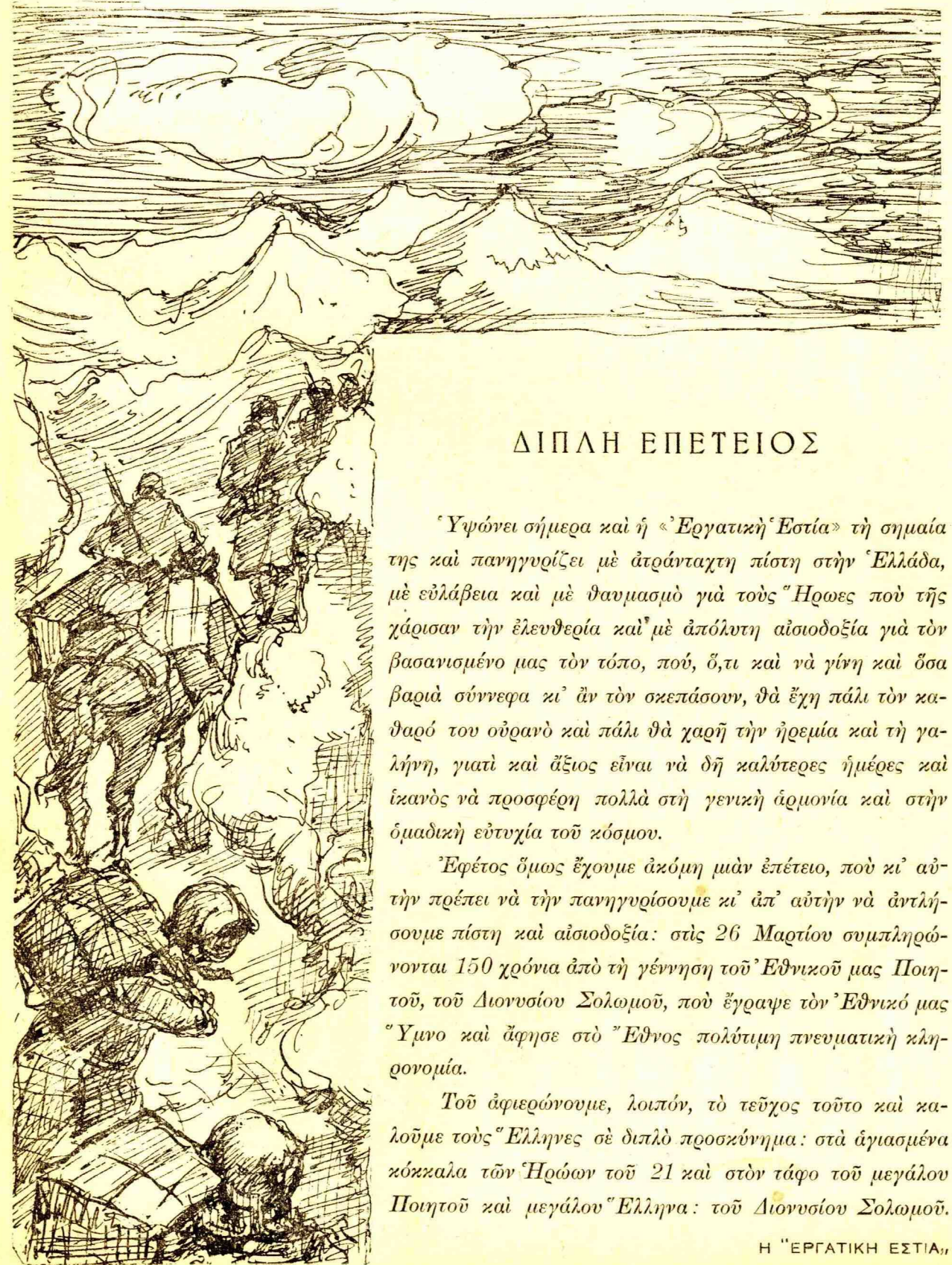
ΤΙΜΗ ΔΡΑΧ. 2.000

ΣΤΑ ΒΟΥΝΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ
[Από την Ποίησις Σολωμού τῆς Ἀνοσιότης Σχολῆς τῶν Καλῶν Τεχνῶν κ. Ο. ΑΓΓΥΡΟΥ]

ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' - ΑΡΙΘ. 9 - ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1948

ΔΙΠΛΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Ἐψώνει σήμερα καὶ ἡ «Ἐργατικὴ Ἐστία» τὴ σημαία τῆς καὶ πανηγυρίζει μὲ ἀτράνταχτη πίστη στὴν Ἑλλάδα, μὲ εὐλάβεια καὶ μὲ θανμασμὸ γιὰ τοὺς Ἥρωες ποὺ τῆς χάρισαν τὴν ἐλευθερία καὶ μὲ ἀπόλυτη αἰσιοδοξία γιὰ τὸν βασανισμένο μας τόπο, ποὺ, ὅ,τι καὶ νὰ γίνη καὶ ὅσα βαριά σύννεφα κι' ἂν τὸν σκεπάσουν, θὰ ἔξη πάλι τὸν καθαρό του οὐρανὸ καὶ πάλι θὰ χαρῆ τὴν ἡρεμία καὶ τὴ γαλήνη, γιὰτι καὶ ἄξιος εἶναι νὰ δῆ καλύτερες ἡμέρες καὶ ἱκανὸς νὰ προσφέρει πολλὰ στὴ γενικὴ ἁρμονία καὶ στὴν ὁμαδικὴ εὐτυχία τοῦ κόσμου.

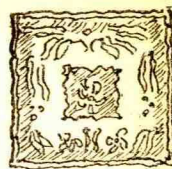
Ἐφέτος ὅμως ἔχουμε ἀκόμη μιὰν ἐπέτειο, ποὺ κι' αὐτὴν πρέπει νὰ τὴν πανηγυρίσουμε κι' ἀπ' αὐτὴν νὰ ἀντλήσουμε πίστη καὶ αἰσιοδοξία: στίς 26 Μαρτίου συμπληρώνονται 150 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ Ἐθνικοῦ μας Ποιητοῦ, τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ποὺ ἔγραψε τὸν Ἐθνικὸ μας Ὑμνο καὶ ἄφησε στὸ Ἔθνος πολύτιμη πνευματικὴ κληρονομία.

Τοῦ ἀφιερώνουμε, λοιπὸν, τὸ τεῦχος τοῦτο καὶ καλοῦμε τοὺς Ἑλληνας σὲ διπλὸ προσκόνημα: στὰ ἁγιασμένα κόκκαλα τῶν Ἥρώων τοῦ 21 καὶ στὸν τάφο τοῦ μεγάλου Ποιητοῦ καὶ μεγάλου Ἑλληνα: τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ.

Τὰ ἑκατὸν ωενήντα χρόνια τοῦ Ἐθνικοῦ μας Βάρδου.

Ὁ ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ

Τοῦ κ. Πάνη Μιχαλοπούλου

Ἄν καὶ δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννήθηκε ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς Σολωμός, ὅμως ἀπὸ ἐπίσημα ἔγγραφα ξέρουμε σήμερα πὺς βαφτίστηκε τὴν 8 Ἰουνίου τοῦ 1798. Στὸ ληξιαρχικὸ βιβλίο τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Ζακύνθου ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς: «1798, Ἰουνίου 8. Ἐβαπτίσθη παιδίον ἄρσενικὸν φυσικὸν τοῦ εὐγενοῦς κυρίου Κόντε Νικολάου Σολωμοῦ καὶ ὀνομάσθη παρὰ τοῦ ἀναδόχου αὐτοῦ ἐκλαμπροτάτου κυρίου Ἀντωνίου Καπνίσση Διονύσιος. Ἦτο καὶ μηνῶν 2». (Πανηγυρικὸν τεῦχος 1903 σελ. 52). Ὅστε μετὰ κάθε βεβαιότητα μποροῦμε νὰ ποῦμε πὺς γεννήθηκε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1798. Ὁ Πολυλάς μάλιστα προσδιορίζει καὶ τὴν ἡμέρα τῆς γέννησης, «τὴν 8 Ἀπριλίου 1798». Ἄλλ' ἡ ἡμερομηνία εἶναι κατὰ τὸ νέον ἡμερολόγιο καὶ συνεπῶς σύμφωνα μετὰ τὸ παλαιὸ καὶ τὴν ἐπιτόπια παράδοση, ὁ Διονύσιος γεννήθηκε τὴν 26 Μαρτίου τοῦ 1798. Ἄν ποτὲ βρεθῆι καὶ ἐπίσημο χαρτί, ποὺ νὰ πιστοποιεῖ τὴ γέννηση τοῦ ἔθνικοῦ Βάρδου, εἶμαι βέβαιος πὺς αὐτὸ θὰ φέροι χρονολογία 26 Μαρτίου 1798.

Κι' ἐνῶ τὸ 1898, τὸ ἔθνος γιόρτασε πανηγυρικὰ τὰ ἑκατόχρονα τοῦ ἔθνικοῦ ποιητῆ, ἐφέτος, ὁπότε συμπληρώνονται τὰ ἑκατὸ πενήντα του, καμμιά κίνηση δὲν ἔγινε ποὺ νὰ μᾶς θυμίζει τὸ γεγονός αὐτό. Γιὰ τοῦτο παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴ χρονολογία αὐτή, ποὺ συμπίπτει σχεδὸν μετὰ τὴν ἔθνικὴ γιορτὴ τῆς 25 Μαρτίου, θὰ προσπαθῶ νὰ φέρω στὴ μνήμη ὅλων μας μερικὰ πράγματα, ποὺ δὲν διευκρινίστηκαν μέχρι σήμερα: τὸ πὺς δηλαδὴ γράφτηκε καὶ κάτω ἀπὸ ποιῆς συνθήκες τὸ ἔργο ποὺ τὸν δόξασε καὶ τὸν ἀνύψωσεν εὐθὺς ἀμέσως σὲ ἔθνικὸ Βάρδο τῆς Μεγάλης Ἐπανάστασης καὶ κατόπιν ὀλόκληρου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Σήμερα βέβαια ψάλλουμε ἢ τραγουδοῦμε τὸν ἔθνικὸν ὕμνον πάνω στοὺς ρυθμοὺς καὶ στίς μελωδίας ποὺ σύνθεσε ὁ φίλος του Κερκυραῖος μουσουργὸς Νικόλαος Μάντζαρως, ἀλλ' ἀγνοοῦμε ἀπὸ ποιῆς περιπέτειες πέρασε τὸ τραγούδι αὐτὸ μέχρις ὅτου καθιερωθῆι ὡς ἔθνικὸ θούριον στὴν ἀρχὴ καὶ κατόπιν, ἀπὸ τοῦ 1865. ὡς Ἐθνικὸς Ὑμνος. Ἡ ἱστορία τοῦ ποιήματος συνδέεται μετὰ τὰ σπουδαιότερα γεγονότα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1865, γιὰ τοῦτο καὶ ἀξίζει νὰ τὸ μελετήσουμε προσεκτικώτερα, καθ' ὅσον μάλιστα εἶναι συνυφασμένο μετὰ τὰ εὐτυχέστερα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ Σολωμοῦ.

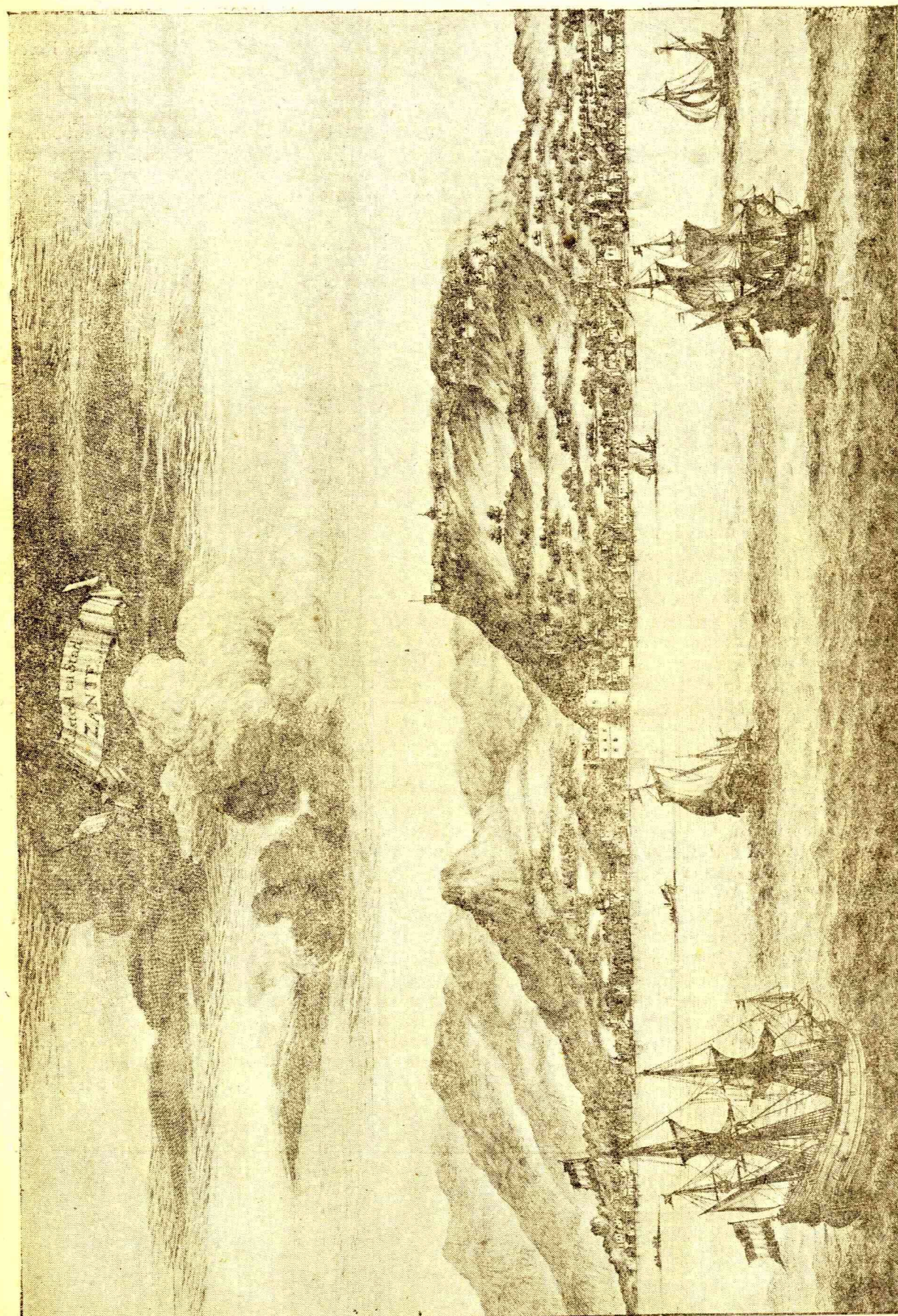
Ὁ ποιητὴς γύρισε στὴν πατρίδα του Ζάκυνθο τὸ 1817, ἀφοῦ σπούδασε νομικὰ στὸ πανεπιστήμιον τῆς Πάδοβας ἐπὶ τέσσαρα χρόνια. Ἡ ἐπάνοδος του «συνπίπτει» μετὰ τὴν τρομοκρατία ποὺ ἐπέβαλε στὴν Ἐφτάνησο ὁ πρῶτος μεγάλος ἀρμολύτης τῆς, ὁ τυραννικὸς καὶ δεσποτικὸς Μαίτλανδ. Τὰ νησιά εἶχαν ξεσηκωθῆι ἐναντίον του καὶ ἐναντίον τοῦ πρώτου δεσμευτικοῦ Συντάγματος τῆς χώρας, ποὺ σύνταξε ὁ Μαίτλανδ κατὰ τρόπον ἀπολυταρχικόν, ἂν καὶ φαινομενικῶς

ὁ χάρτης ἐκεῖνος τοῦ 1817 περιεῖχε πολλὰ φιλελεύθερα στοιχεῖα. Ὁ Σολωμός, ποτισμένος μετὰ φιλελεύθερες καὶ δημοκρατικὰς ἰδέας, καρμπονάρος ἐπαναστάτης, ὅταν σπούδαζε στὴν Ἰταλία, πῆρε τὸ μέρος τῶν ἐναντίον τοῦ Μαίτλανδ καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ καταδιώχθηκε ὡς ἀντιδραστικὸς. Εἶχεν ὁ ἴδιος μετὰ τὸ χέρι του γράψει τὴν τελευταία φράση τῆς διαμαρτυρίας ἐναντίον τοῦ Συντάγματος τοῦ 1817, ποὺ ἀπηύθυναν οἱ Ἐφτανήσιοι στὸν τότε βασιλιὰ τῆς Ἀγγλίας Γεώργιον τὸν Δ' καὶ ἡ ὁποία ἔλεγε: Ὅα ρωτήσουν οἱ μεταγενέστεροι ἀπὸ εὐλάβεια πρὸς τὰ ἀτυχήματα τῆς πατρίδας αὐτῆς, θυγατέρας μιᾶς δύσμοιρης μάνας, θὰ ρωτήσουν: ποῖός τῆς ἔδωκε πάλι τὴν ὁμορφίαν μετὰ τὴν ἐλευθερία; Κι' ἡ ἱστορία θ' ἀπαντήσῃ: Γεώργιος ὁ τέταρτος (Χιώτης: Ἱστορία τοῦ Ἰονίου Κράτους, τόμ. Α, σελ. 267).

Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ φέρει χρονολογία 23 Φεβρουαρίου 1821, ἕνα μῆνα πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκρηξὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασης!! Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὺς οἱ περισσότεροι ἀπὸ κεῖνους ποὺ ὑπέγραψαν τὴν διαμαρτυρία ἦσαν Φιλικοί, μνημένοι στὸ μυστήριον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης. Κι' εὐλογα θὰ συμπεραίνε κανεὶς πὺς καὶ ὁ Σολωμός θάχε κατηχηθῆι στὴ Φιλικὴ Ἐταιρία καὶ ὡς ἑταῖρος ὑπέγραψε καὶ αὐτὸς τὴν ἀναφορὰ. Κι' ὅμως παρ' ὅλες μου τίς ἐρευνες στὴ Ζάκυνθο, δὲν κατόρθωσα νὰ βρῶ στοιχεῖα ποὺ νὰ με πείθουν πὺς ὁ ἔθνικὸς ποιητὴς ἦταν ὀρκισμένος φιλικός. Οὔτε στὸ ἀρχεῖον τοῦ φίλου του Διονυσίου Ρώμα, οὔτε στὸν κατάλογον τοῦ Φιλήμονος οὔτε στὸν ἐκτεταμένο πίνακα τῶν Φιλικῶν τοῦ Σέκερη, ποὺ τύπωσεν ὁ μακαρίτης Β. Μέξας, βρίσκεται τὸ ὄνομα: Διονύσιος Σολωμός, (Μιχαλοπούλου: Διονύσιος Σολωμός, 1931, σελ. 139-140). Μόνον ὁ ἀδελφός του Ροβέρτος ἀναφέρεται ὡς φιλικός, ποὺ μνηθῆκε καὶ πρόσφερε μεγάλα ποσὰ στὴν Ἐταιρία.

Ἄλλ' ἂν καὶ δὲν μπῆκε στὴν Φιλικὴ Ἐταιρία ὡς ἑταῖρος ὁ Διονύσιος, μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔπαψε νὰ ἐπικοινωνεῖ μετὰ τοὺς φιλικούς καὶ τοὺς ἄλλους Μωραῖτες ὀπλαρχηγούς καὶ καπετανέους, ποῦχαν καταφύγει στὴ Ζάκυνθο, γιὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τίς καταδιώξεις τῶν Τούρκων. Κατὰ τὴν μαρτυρία τοῦ σχεδὸν συγχρόνου Δὲ Βιάζη, ποὺ σὰ φιλόπονη μέλισσα μάζεψε κάθε σχετικὸ μετὰ τὴν δράση τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ποιητὴς δεχόταν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς παραπάνω στὸ σπίτι του, καὶ συζητοῦσε μαζί τους τὰ σχετικὰ μετὰ τὴν μελλοντικὴν ἐπανάσταση: «Ἐκτοτε ἡ οἰκία τοῦ Σολωμοῦ ἦτο καθ' ἑκάστην ἐσπέραν πλήρης τῶν μεγαθύμων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες συνδιελέγοντο περὶ τῆς τύχης τῆς πατρίδος καὶ ἐφαντάζοντο τὴν καταστροφὴν τῆς τυραννίας» (Περιοδικὸν Κυψέλη, Ζάκυνθος 1884, σελ. 198).

1. Σολωμοῦ Εὐρισκόμενα, 1859, ἐν Κερκ. σελ. γ'.

Ἡ Ζάκυνθος λίγο πρὶν γεννηθῆι ὁ ἔθνικὸς Ποιητὴς.

Ήσαν δὲ οἱ μεγάθυμοι ἐκεῖνοι ἄνδρες ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Νικήτας Σταματελόπουλος, ὁ Πετμεζάς, ὁ Κολιόπουλος καὶ πολλοὶ Σουλιῶτες καὶ Ρουμελιῶτες ὄπλαρχηγοί, μαζί μὲ πολλοὺς προὔχοντες, ἀστούς καὶ λαϊκοὺς τῆς Ζακύνθου.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἠρωϊκὴ καὶ πατριωτικὴν ἀτμόσφαιρα ἐξήσαν ὁ Σολωμὸς μέχρι ὅπου ξέσπασε τὸ κίνημα στὶς Ἡγεμονίες, τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1821, καὶ στὸ Μωρητὰ τὸ Μάρτιο τοῦ ἴδιου χρόνου. Ὁ Σολωμὸς δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς θὰ συγκινήθηκε κι' ἐνθουσιάστηκε μέλεις ἔμαθε τὰ νέα τῆς ἐπανάστασης· μάλιστα πῆρε μέρος στὶς θορυβώδεις σκηνές, πού γίνονταν στὴν Ζάκυνθο, ἐταν ἔφθασε ἡ ψεύτικη εἰδηση, πὼς πάρθηκε ἡ Πόλη καὶ τραγοῦδησε τὸν καθολικὸ παπὰ, πού τέλεσε δοξολογία γιὰ τὸ γεγονός καὶ καταδιώχθηκε, τὸν Λουδοβίκο Σκάκος: Στις 19 Μαΐου τοῦ 1821, ἀναφέρει κάποιος αὐτόπτης, ἔφθασε στὴ Ζάκυνθο, προερχόμενος ἀπὸ τὴ Κωνσταντινούπολη κάποιος ἑλληνικὸς καράβι. Ὅταν ὁ πλοίαρχος ἀποβιβάστηκε σ' ἄσους τὸν ρωτοῦσαν γιὰ νέα ἔλεγε: «Δὲν τὰ ξέρετε; Πήραμε τὴν Πόλη!». Ἡ εἰδηση διαδόθηκε στὴν πόλη καὶ ἀμέσως, ἐντελῶς αὐθόρμητα, συγκροτήθηκε μεγάλη διαδήλωση. Ὁ δὲ καθολικὸς ἐπίσκοπος ἀνοίξε τὴ μητρόπολη τῶν καθολικῶν κι' ἔκανε δοξολογία. Ὁ Σολωμὸς ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους πού πῆσαν μέρος στὴ διαδήλωση, κατὰ τὴν ὁποία δὲν ἔλειψαν πολλὲς ἀντιαγγλικὲς ἐκδηλώσεις, πού βίβασαν τὴν διοίκηση νὰ ζητήσῃ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπὸ τὸ νησί τοῦ φιλέλληνα παπὰ Λουδοβίκο Σκάκος.

Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀπλῶς ἐνθουσιασμοὶ ἐξωτερικοὶ γιὰ τὸ Σολωμὸ. Δὲν εἶχε ἀκόμη ἀναλογισθῆ πὼς μπορούσε νὰ γίνῃ ὁ ἔθνικὸς βάρδος τοῦ Ἀγώνα, ὁ ὕμνητῆς του κι' ἀπολογητῆς. Ἦταν μόλις 23 χρόνων μὲ τὴν καρδιά γιομάτη αἰσθήματα καὶ τὴ φαντασία γιομάτη ἀπὸ ἀγαπημένα πλάσματα. Γιὰ τοῦτο τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1822 κυκλοφόρησε στὴν Κέρκυρα τὴν πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ του, πού φέρει τὸν τίτλο: Rime Improvisate del nobile signore Dionisio Conte Salomon Zacintio καὶ πού τυπώθηκε στὸ τυπογραφεῖο τῆς ἀγγλικῆς διοίκησης στὴν Κέρκυρα. «Nella stamperia del Governo. 1822.» Τόσο διαβάστηκε καὶ τόσο ζητήθηκε ἡ συλλογὴ ἐκείνη ὥστε ἀμέσως ἐξαντλήθηκε κι' ὁ ποιητῆς ἀναγκάστηκε τὸν ἴδιον χρόνον νὰ κάνη μιὰ δευτέρη ἐκδοσὴ!!

Τὰ ποιήματα, σχεδὸν ὅλα, εἶνε ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ φύση καὶ τὸν ἔρωτα. Ἄν κι' ὁ ἄγωνας εἶχε σημειώσει τόσες ἐπιτυχίες, ὁ νεαρὸς τότε Διονύσιος δὲν εἶχεν ἀναμετρήσει οὔτε τὴ σημασία του, οὔτε τὴ θέση του μέσα σ' ἐκείνη τὴ νέα κοσμογονία τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Εἶχε βέβαια βαθύτατα συγκλονισθεὶ ἀπὸ τὰ γεγονότα, ἀλλὰ δὲν εἶχε σκεφθεὶ κατὰ βάθος πὼς μπορούσε νὰ γίνῃ ὁ ὕμνητῆς τοῦ θριάμβου τῆς πατρίδος του, ὁ ἔθνικὸς βάρδος τῆς, ὁ νέος Πίνδαρος τῆς ἐποποιίας τοῦ 1821. Ἐξακολουθοῦσε νὰ νᾶν ὁ περιζήτητος κοσμικὸς τύπος τῶν σαλονιῶν, ὁ ὑπέροχος αὐτοσχεδιαστὴς ἐρωτικῶν στίχων, ὁ ξεφαντωτῆς πού σύχναζε τὰ μεσάνυχτα στὶς ταβέρνες, πίνοντας μὲ τοὺς φίλους του, ἢ πειράζοντας τὸ γιατρὸ Ροῦδη ἢ κάνοντας ἐπεισόδια, πού προκαλοῦσαν τὰ σχόλια τῆς μικρῆς κοινωνίας τοῦ νησιοῦ.

Ἄλλ' ἀπὸ τὸν εὐδαιμονικὸν αὐτὸ λήθαργον ἤρθε νὰ τὸν ξυπνήσει: ἕνας ἀπεσταλμένος τῆς ἐπανάστασης

καὶ θερμὸς φίλος τοῦ μεγάλου φιλέλληνα Γκυλιφόρδ, τοῦ ἱδρυτῆ τῆς «Ἰονίου Ἀκαδημίας». Στὸ τέλος τοῦ 1822 ἔφθανε στὴ Ζάκυνθο καλεσμένος ἀπὸ τὸν Γκυλιφόρδ, ὁ Σπυριδὼν Τρικούπης γιὰ νὰ συνεννοηθεὶ μαζί του, σχετικά μὲ τὴ σύσταση τῆς Ἀκαδημίας, πού θάνοιγε τίς πύλες τῆς ἐστὴν ἑλληνικῆς νεότητα. Τὸνομα τοῦ Σολωμοῦ κυκλοφοροῦσε στὰ στόματα ὄλων, ὕστερα ἀπὸ τὴν δημοσίευση τῆς πρώτης συλλογῆς του πού τὸν ἔκανε γνωστὸ καὶ σ' εὐρύτερους κύκλους. Ὁ Τρικούπης ζήτησε νὰ γνωρίσει τὸν ποιητὴ κι' ἐπειδὴ καθόταν στὴν ἐξοχή, παρακάλεσε κάποιον φίλο του νὰ τοῦ τὸν συστήσει, πηγαίνοντας μαζί στὸ σπίτι του. Καὶ πραγματικῶς, ὕστερα ἀπὸ λίγο γνωρίστηκαν κι' ὁ Σολωμὸς παίρνοντας θάρρος τοῦ ἀπάγγειλε ἕνα ἰταλικὸ ποίημα, ὡς δείγμα τῶν ποιητικῶν δημιουργημάτων τῆς μούσας του. Ἄλλ' ὁ Τρικούπης τὸν διέκοψε λέγοντας πρὸς αὐτὸν τὰ ἑξῆς, καὶ προτρέποντας αὐτὸν νὰ ψάλλῃ πιά στὴν ἑλληνικὴ, σὰν ἔθνικὸς ποιητῆς, κι' ὄχι: σὰν ἰταλὸς, σὲ μιὰ ξένη γλῶσσα:

— «Τὸ ποιητικόν σας τάλαντον, τοῦ εἶπε, σὰς ἐπιφυλάσσει μιὰν ὀραίαν θέσιν εἰς τὸν Ἰταλικὸν Παρνασσόν. Ἄλλ' αἱ πρώται θέσεις ἐν αὐτῷ ἔχουν ἤδη καταληφθεῖ. Ὁ ἑλληνικὸς Παρνασσὸς δὲν ἔχει ἀκόμη τὸν Δάντην του.»

— «Δὲν ἤξεύρω ἑλληνικά, μοῦ λέγει, πὼς μπορῶ νὰ γράψω καλά;»

— «Ἡ γλῶσσα, τοῦ ἀπήντησα, τὴν ὁποίαν ἐμάθατε μαζί μὲ τὸ μητρικὸν γάλα εἶναι ἡ ἑλληνικὴ. Εἶναι λοιπὸν εὐκόλον νὰ τὴν ἐπαναφέρετε εἰς τὴν μνήμην σας καὶ ἂν συγκατατίθεσθε θὰ σὰς βοηθήσω κατὰ τὴν ἐν Ζακύνθῳ διαμονήν μου.»

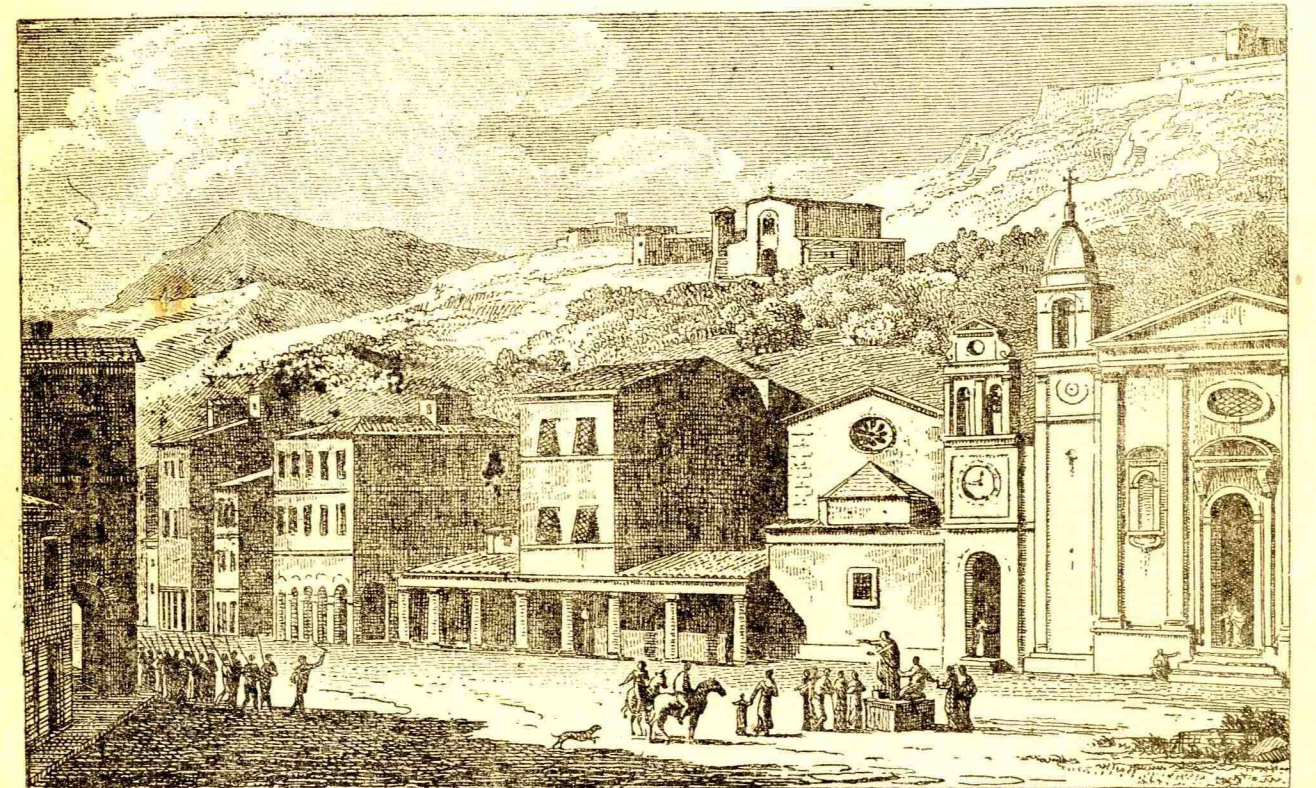
Τὰ λόγια τοῦ Τρικούπῃ εἶχαν μιὰ σωτήριαν ἐπίδραση πάνω στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Ἀρχισαν μαζί τὴν συστηματικὴ μελέτη τῆς δημοτικῆς κι' ὁ Σολωμὸς πολὺ γρήγορα προχώρησε· οἱ δὲ πατριωτικὲς συζητήσεις γιὰ τὴν ἐπανάσταση καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς ἐπηρεάσαν τὸ Σολωμὸ βαθύτατα. Συνεπαρμένος ἀπὸ ἕναν ἱερὸν ἐνθουσιασμὸ ἀρχισε νὰ συναισθάνεται τὴ θέση του μέσα στὴ μεγάλην ἐκείνην ἐποχὴ. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ἀναφέρει καὶ πάλιν ὁ Τρικούπης, ἀρχισε τὸν ὕμνον του εἰς τὴν Ἑλευθερίαν». (Περιοδικὸ: Παναθηναϊα, ἔτος Β (1902) σελ. 221-222).

Ἀπὸ τὴ στιγμὴν αὐτῆ, πού συνέλαβε τὴν ἰδέα τοῦ ὕμνου, ὁ Σολωμὸς παίρνει συνείδηση τῆς ἀποστολῆς του καὶ τῶν μεγάλων χρόνων πού ζοῦσε. Ἀπὸ τώρα, ἀρχίζει νὰ λάμπει μέσα του ἡ ἑλληνικὴ πραγματικότητα. Θέλει κι' αὐτὸς νὰ πάρει μέρος στὴν ἀναγεννητικὴ κίνηση πού τότε δονοῦσαν ὅλες τίς ἑλληνικὲς καρδιές. Δὲν ἦταν μόνον ἡ ἐπανάσταση, πού θριάμβευε στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Δὲν ἦταν ὁ εὐρωπαϊκὸς φιλελληνισμὸς, πούχε συνεπάρει τὸν κόσμον καὶ πρόσμενε μιὰ νέα παγκόσμιαν ἀναγέννηση ἀπὸ τὴν κοιτίδα τοῦ παλαιοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας. Σ' αὐτὴ τὴν Ἑλλάδα ἀρχίζε μιὰ νέα κίνηση στὸ πεδίο τῶν γραμμάτων, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἠθικῆς ἀναμορφώσεως. Ὁ κῆρυξ Γκυλιφόρδ ἐτοίμαζε τὴν ἴδρυση τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας ὡς φυτῶριο τῆς ἀναγεννήσεως. Αὐτὸς λέγε-

* Ὁ Σολωμὸς δὲν λέει ἀπόλυτα τὴν ἀλήθεια στὸ σημεῖον αὐτὸ ἀφοῦ μέχρι τότε εἶχεν ἀσφαλῶς γράφει τὴν «Τρελλὴ Μάννα» στὴν ἑλληνικὴ (1821), καὶ πιθανῶς καὶ τὰ «Δύο Ἀδέρφια». (Rime Improvisate, Corfù 1822, σελ. IV, Πολυλᾶ: Προλεγόμενα, σελ. ιε' σημ. 1).

ται πὼς πρότειπε τὸ Σολωμὸ νὰ τελειώσῃ τὸν ὕμνον του, ἐταν πέρασεν ἀπὸ τὴν Ζάκυνθο. Σχολεῖα συσταίνονταν στὴν ἐλευθερωμένη πιά Ἑλλάδα καὶ πλῆθος νέων ἀνθρώπων εἶχε κατεβεῖ στὴ χώρα γιὰ νὰ συντελέσει στὴν πνευματικὴ τῆς ἀναμόρφωση. Ἐνας γενικὸς ἐνθουσιασμὸς κι' ἕνας πατριωτικὸς πυρετὸς κατεῖχεν ὄλους τοὺς μορφωμένους Ρωμιούς· πολλοὶ ἔθνικοὶ βάρδοι εἶχαν ἀναφανεῖ καὶ τὰ τραγοῦδια τους εἶχαν καταντήσει κοινά.

Ὁ Σολωμὸς, ὅσο λίγοι, ἀναμέτρησε τίς κρίσιμες περιστάσεις τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς: Πόθησε κι' αὐτὸς νὰ γίνῃ ἕνας ἀπόστολος τῆς ἀναγέννησης, ἕνας ἀρχηγός, ἕνας ὀδηγητῆς. Μέχρι τότε δὲν εἶχε κάνει τίποτε γιὰ τὴν Ἑλλάδα του. Ἀναγνώριζε πὼς εἶχε καθυστερήσει: στὴ νέαν ἐκείνην κοσμογονία τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐπρεπε τὸ γρηγορότερον νὰ δείξει τὴν παρουσία του

Τὸ σπίτι πού γεννήθηκε ὁ Σολωμὸς. (Τὸ τέταρτο, τὸ χαμηλότερο, ἀπὸ ἀριστερά).

μ' ἔργο πού θὰ τὸν τοποθετοῦσε στὸ ἀέτωμα τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, ὡς ἔθνικὸ ποιητὴ τῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδας...

Ὁ Τρικούπης ἐνισχύει μέσα του τὴν πατριωτικὴν ἰδέα, τὸν βοηθεῖ καὶ τὸν μπεῖ στὴ νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλολογία, τοῦ ἐξιστορεῖ τὴν πρόσφατη ἱστορία τοῦ Γένους του, τὰ θάνατα καὶ τὴ σκλαβιά του, τοὺς ἔθνικους μάρτυρες τῆς ἀνεξαρτησίας του. Στ' ὄνομα τοῦ Ρήγα ἀναρριγεῖ. Ὁ Θούριος τὸν συνεπαίρνει. Τὰ φλογερά τραγοῦδια τοῦ Μαρτελάου, πῶγραψε, ἐταν ἤρθαν οἱ Γάλλοι στὰ νησιά—διαβάζονται τώρα μ' ἐνθουσιασμὸ καὶ κατάνυξη. Τὰ ποιήματα τοῦ Λαυρελάκη, τοῦ φανατικοῦ ἐκείνου φιλελευθέρου καὶ πατριώτη, γίνονται ἀντικείμενο μελέτης, καθὼς κι' οἱ φλογερὲς προκηρύξεις τοῦ στρατηγοῦ Γεντίλλι ξανάρχονται στὴν ἐπιφάνεια. Μιὰ ὀλόκληρη ἐποχὴ, ἡ ἐποχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἑπα-

νάστασης, ξαναζωντανεύει μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Σολωμοῦ. Ὁ ποιητῆς ξεχνάει τὸν ἀριστοκράτη. Κάθει κάθε δεσμὸ του μὲ τὸ παρελθόν. Γίνεται φανατικὸς φιλελευθέρος. Κατεβαίνει στὸ λαό. Νέες συγκινήσεις, νέα αἰσθήματα, νέα ἰδανικά πλημμυροῦν τὴν καρδιά του καὶ τὴ σκέψη του.

Ὁ μέγας ἀγγλὸς ποιητῆς Σέλλεϋ τραγοῦδοῦσε τὴν Ἑλλάδα σὲ θεῖους στίχους, ὁ Οὐγγῶ τύπωνε τὰ Ἀνατολικά του ποιήματα, ὅπου ὕμνοῦσε τὸν ἄγωνα καὶ τοὺς ἥρωες τῆς Ἑλλάδας, ὁ Γκαίτε μετέφραζε τὰ δημοτικὰ μας τραγοῦδια. Ὁ Βύρων ἐφαλλε τὸ κύκνειον ἄσμα του. Εἶναι ποιητῆς, ὅπως ὁ Μύλλερ, ὁ Σέριδαν κι' ἄλλοι καὶ βασιλιάδες, ὅπως ὁ Λουδοβίκος τῆς Βαυαρίας, γίνονται βάρδοι τοῦ Ἀγώνα. Ὁ Σολωμὸς φιλοτιμιέται, ἐνθουσιάζεται, μεταρσιώνεται. Δὲν εἶναι πιά ὁ παλαιὸς ἐρωτευμένος τῶν σαλονιῶν, ὁ ποιητῆς τῶν

γλυκῶν στίχων. Ἦχει βαρῖοι γιομίζουσαν τὸν ἄγέρα, πού ξεσποῦν στὴν καταιγίνα τοῦ Βαλτετισοῦ, στὴν ὀλοκαύτωση τῆς Χίου, στὴν πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος. Ὁ Σολωμὸς ἀποτραβιέται στὴν ἐξοχή κι' ἐκεῖ στὴν ἡσυχία καὶ μακριὰ ἀπὸ τὰ γρυπνο μάτι τὰς ἀγγλικῆς ἀστυνομίας, πού παρακολουθοῦσε τὸ σπίτι, συνθέτει τὰ πρώτα φιλελευθέρων τετραστίχη τοῦ ὕμνου.

Μὲ πόσες ἀγωνίες, μὲ πόσες προφυλάξεις, μὲ πόση μυστικότητα καὶ δέος δὲν γράφτηκαν τὰ τετραστίχη τοῦ ὕμνου!! Ὅταν ἀναλογισθεῖ κανεὶς πὼς μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 1824 ἡ ἀγγλικὴ πολιτικὴ μ' ἀποστροφή καὶ μῖσος χτυποῦσε τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση· ἐταν σκεφθῶμε πὼς ἡ ἀγγλικὴ διοίκηση τῶν νησιῶν εἶχεν ἐπιβάλει τὴν τιμωρία τοῦ θανάτου σ' ἄσους ἔπιανε νὰ περνοῦν στὴ Ρούμελη ἢ στὸ Μωρητὰ γιὰ νὰ πάρουν

μέρος στην επανάσταση ή δήμους την περιουσία δσων είχαν αναχωρήσει: όταν φέρουμε στη φαντασία μας την τρομοκρατία, που άσκούσε ή δεσποτική τυραννία του τρομερού άρμιοστή Μπίτλανδ, τότε μόνο μπορούμε να συλλάβουμε με ποιές προϋποθέσεις συντάχθηκεν ο Ύμνος της Έλευθερίας, το 1823, στην Ζάκυνθο. Ούτε κυνηγιώντας την ήσυχία, κατέφυγε στην έρημική έπαυλη του Στράνη ή του Δομενεγγίνη, ούτε επιδιώκοντας την ποιητική μόνωση, αποσυρόταν στ' άκρωτήρι της Ζακύνθου ή κι' άλλοι για να γράψη τον Ύμνο του, αλλά για ν' αποπλανήση το βλέμμα της άγγλικής άστυνομίας που τον παρακολουθούσε κι' επιζητούσε άφορμή να τον συλλάβη. Κι' όμως, τί έξαρση, τί θάρρος, τί παρηγία, δέν περικλείουν τα τετράστιχα του Ύμνου; Κανείς δέν υποπετεύθηκε πώς συντάχθηκεν κάτω από τη φρικτότερη τρομοκρατία της άγγλικής διοίκησης. Κι' ο ποιητής μέσα στο ποίημα δέν παράλειψε να τονίση την ψεύτικη λευτεριά που δόθηκεν χάρισαν οι Άγγλοι στην Έφτάνησο, ενώ δέν ήταν παρά πραγματική σκλαβιά και τυραννία. Το περίφημο τετράστιχο κατά των Άγγλων τόγραψε από προσωπική πείρα των έφιαλτικών εκείνων ήμερών που σύνθετε τον Ύμνο.³ Για το αυτο οι λέξεις του ποιήματος λές και βγαίνουν σαν μέσα από το χωνευτήρι του πάθους για τη λευτεριά και στάζουν αίμα και δάκρυα. Το παρελθόν τεσσάρων αιώνων σκλαβιάς, τεσσάρων αιώνων διαμαρτυρίας ξεσπούν μέσα στους στίχους σαν βρυχηθμοί λεονταριών. Άνασυνθέτουν και συγχωνεύουν τις φιλελεύθερες έννοιες των τραγουδιών του Ρήγα, του Μαρτελάου, του Φώσκολου, του Ανανεάκη και άλλων. Επί τέλους κορυφώνονται μέσα σε μιάν κραυγή, σε μιάν φοβερή λαχή που κυριαρχεί παντού και συνεχώς επαναλαμβάνεται, σαν ύπόκοφος μουγκρισμός: «Χαίρε, ω χαίρε Λευτεριά!». Έτσι συντάχθηκαγ τα πρώτα τετράστιχα:

Σε γνωρίζω από την κόψη του σπαθιού την τρομερή. Σε γνωρίζω από την όψη που με βία μετράει τη γή.

Άπ' τα κόκκαλα βγαλμένη των Έλλήνων τα Ιερά και σαν πρώτα άνδρειωμένη χαίρε, ω χαίρε έλευθεριά!

Οι λέξεις φθάνουν στα χείλη του αόθόρητα, άμελέτητα, μεταρσιακά, «σαν ξεχείλισμα της ψυχής του», όπως έγραψεν ο ίδιος στις σημειώσεις του ποιήματος. Νομίζει κανείς πώς είνε βαρτισμένος μέσα στα αίματα των μαχών, μέσα στις κραυγές της νίκης, μέσα στα δάκρυα της καταστροφής και στα ρίγη της άπελπισίας. Έτσι μεταρσιωμένος τέλειωσε τον Ύμνο «έντος βραχέος διαστήματος», όπως και πάλιν όμολογεί ο Τρικούπης. «Δέν ήτο από τους άνθρώπους, που κατέφυγον εις τας λέξεις αλλά με τας δλίγας, που εγνώριζεν, απέδιδεν έλληγιστι σκέψεις, τας όποιας συλλάβει εις την Ιταλικήν». Και αυτός ο Πολυλάς βεβαιώνει, πως ο Σολωμός έγραψε τον Ύμνον «εις διάστημα μόνον ενός μηνός» (Προλεγόμενα, σελ. 17).

Σε τόσο μικρό διάστημα γράφτηκε ο Ύμνος, χωρίς ο ίδιος να το καταλάβει, μέσα σε μιάν μεταρσίωση, σε λίγες μέρες. Μιάν πνοή συναισθηματικού αόθορητισμού γιομίζει όρισμένες στροφές του. Ήταν το πλήρωμα της ψυχής του. Ός πρωτόλειο είναι άριστούρ-

γημα και έχει στροφές άξίες των μεγαλύτερων ποιητών του κόσμου. Άλλοι, σαν πλημμυρισμένο ποτάμι, πλατύνει ήρεμο, άλλοι σαν όρμητικούς χείμαρρους, παρασύροντας τα πάντα, άλλοι σαν λιμνοθάλασσα, καθρεφτίζοντας όλα τα κάλλη του έλληνικού ούρανο, προχωρεί προς το τέρας, πάντα άγγωμένο και μεγαλόπρεπο. Οι δέ ψυχικές καταστάσεις, που παρασταίνει ο άδάμαστος πόθος της λευτερίας, ο ύψηλός τόνος της έμπνευσης, ή κοινωνική σοβαρότητα του θέματος και πρό πάντων ο λυρισμός του τοποθετούν τον Ύμνο πολύ ψηλά μέσα στα παρόμοια πατριωτικά ποιήματα. Ουσιαστικώς δέν είνε μονάχα ή ιστορική άπολογία του Έλληνισμού, μα και μιάν διαμαρτυρία εναντίον των συκοφαντών της επανάστασης και ένα σφοδρό χτύπημα κατά των άρχων της Ίερας Συμμαχίας που πολεμούσαν άμείλιχτα τον άγώνα της άπελευθέρωσης. Διπλός ο σκοπός του, έσωτερικός και έξωτερικός.

Και πραγματικώς από έσωτερικήν άποψη, «ο γενικός ένθουσιασμός του έθνους δέχτηκε το σοφό κι' άρμονικώτατο άσμα». Στα στόματα όλων φέρονταν οι στίχοι του. Άλλ' άς αφήσουμε έναν αυτόπτη ποιητή κι' άγωνιστή να μάς περιγράψει την έντύπωση, που προκάλεσε τότε, το Γεώργιο Ζαλοκώστα, σε μιάν άγνωστη σελίδα του: «Επέλαμψαν μετ' δλίγων αι ήμέραι της εθνικής αναστάσεως, φοβεραι διά την σφαγήν των άρχιερέων και προκρίτων, ένδοξοι και υπερέφανοι διά τους θριάμβους των έλληνικών έπλων. Και ή άγχόνη του Γρηγορίου, ή άλλωσις της Τριπόλεως, ή πρώτη νίκη του Μεσολογγίου και πάντα τα πρώτα κατά γήν και κατά θάλασσαν κατορθώματα άνεστάτωσαν την λυρικωτάτην ψυχήν του Ζακυνθινού Σολωμού. Πνίξας αΐφνης την Ιταλικήν φωνήν, έν η άνατραφεϊς έγραφε και έποίησατο, έσυρεν από των σπλάγχων φθόγγους έλληνικούς και έψαλε τον μέγαν και ένθουσιώδη προς την έλευθερίαν Ύμνον του. Καθώς ο ήχος των Μεσολογγιτικών πυροβόλων έφθανε μέχρι της Έπτάνησου συγκινών και καλών εις την πάλην τους προθόμους και γενναίους υίους της, ούτω και από της Έπτάνησου ο διθύραμβος του Σολωμού μετεδόθη άστραπηδόν εις τους έν Έλλάδι άγωνιζομένους. Διά παντός στόματος έφέροντο τα πατριωτικά εκείνα έπη και έθερμαίνοντο αι καρδιαί των μαχομένων. Άς άνθήση το χώμα όπου αναπαύονται τα Ιερά λείψανα του Σολωμού» (Περιοδικό «Πανδώρα», τομ. Θ', 1859, σελ. 172).

Κατά την εποχή αυτή, φαίνεται πως μελοποιήθηκε πάνω σε δημοτικές μελωδίες από κάποιον Ζακυνθινό μουσουργό ή κι' από τον ίδιο το Σολωμό, και παρ' όλες τις άυστηρές διατάξεις της άγγλικής άστυνομίας, κάποιος φεγγαρόλουστη νύχτα, πολλοί καλλιφωναί νέοι του νησιού, έχοντας επί κεφαλής αυτόν τον ποιητή, βγήκαν στα Καντούνια της Ζακύνθου και

3. Στροφές 20 και 21.

Έφωναζανε ως τ' αστέρια του Ιονίου και τα νησιά, κι' έσηκώσανα τα χέρια για να δείξουνε χαρά

Μ' όλον ποδώνι άλωσμένο το καθένα τεχνικά κι' εις το μέτωπο γραμμένο έχει: Ψεύτρα έλευθεριά.

τον τραγούδησαν. Σε κάποια βιογραφία, που ξεφυγεν όλους τους σολωμιστές, υπάρχουν τα έξής σχετικά με την πρώτη αυτή μελοποίηση του Ύμνου. «Νύκτα τινά δμάς νεαρών βλαστών φέρουσα επί κεφαλής τον βάρδον Διονύσιον Σολωμόν, διέσχίζεν υπό το άπλετον φως της σελήνης τας όδους της Ζακύνθου και υπό την γλυκειάν της βαρβίτου άρμονίαν έψαλλε το πρώτον τον ύμνον του Σολωμού, ραινομένη πανταχόθεν υπό άνθέων. Μεταξύ της έκλεκτής εκείνης όμάδος διεκρίνετο και ο Άνδρέας Κατούβαλης, ού ή γλυκειά φωνή πρώτη μετέδωκεν ήμιν το άθάνατον άσμα των άσμάτων.»⁴

Το γεγονός αυτό έγινε κατά την περίοδο του 1824-1828, όποτε ο Σολωμός έμεινεν άκόμη στην Ζάκυνθο. Ότι ή άπλή αυτή μελοποίηση υπήρξεν ή πρώτη, δέν υπάρχει καμιά άμφιβολία, γιατί ο Μάντζαρος άργότερα ετόνισε τον Ύμνο κι' όταν ο Σολωμός βρισκόταν στην Κέρκυρα ύστερα από το 1829. Φαίνεται πως κάποιος Ζακυνθινός μουσικός, ή και ο ίδιος ο Σολωμός, έμελοποίησεν άτελώς τον Ύμνον, μόλις τον τελείωσε, κι' ένθουσιασμένη ή Νεολαία του νησιού βγήκε και το τραγούδησε στους δρόμους του μυροβλήτου νησιού. Το τραγούδι, έτσι τονισμένο, πέρασε άπέναντι στο Μωρηά και προξένησε τον ένθουσιασμό που μάς περιέγραψε πάρα πάνω ο Ζαλοκώστας: «Διά παντός στόματος έφέροντο τα πατριωτικά εκείνα έπη και έθερμαίνοντο αι καρδιαί των μαχομένων»: Μόνο μελοποιημένος ο Ύμνος μπορούσε να γενι νήση την έντύπωσιν αυτή κι' όχι άπλώς άπαγγελόμενος.»⁵

Άλλά κι' από έξωτερικήν άποψη ο Ύμνος έπηρέασε τη φιλελεύθερη Κοινή Γνώμη του κόσμου. Άνταποκρινόταν στην εύρωπαϊκή άστική συνείδηση, που στέναζε τότε κάτω από την τυραννία της Ίερής Συμμαχίας. Και δίκαια όταν κυκλοφόρησε σε πολλαπλές εκδόσεις και μεταφράσεις, θεωρήθηκε σαν τραγούδι γενικώτερο και συμβολικώτερο κι' έτυχε της καθολικής έπισδοκμασίας όλων των φιλελευθέρων. Τα σχόλια και οι κρίσεις όλων αυτών επέβαλαν το Σολωμό σ' όλόκληρο τον κόσμο και σ' αυτή την Άμερική. Πολλοί λίγοι ποιητές γνώρισαν έπιτυχία παρόμοια. Ο Σολωμός άνέθηκε στη συνείδηση όλων και θεωρήθηκε σαν άπόστολος του φιλελευθερισμού στην Ευρώπη, σαν ένας γκρεμιστής των άρχων της Ίερής Συμμαχίας, σαν ένας στυγερός πνεύμα με τη δημοσίευση του Ύμνου εύρισκε μιάν διέξοδο και μιάν άφορμή εναντίον του συντηρητικού και καταθλιπτικού συστήματος, που τότε κυριαρχούσε στην έπίσημη πολιτική, του πνεύματος της Ίερής Συμμαχίας και του Μέττερνιχ.

Το δε περιεχόμενο του ποιήματος, αναφερόμενο στην άπελευθέρωση μιάν χώρας, που γαλούχησε κι' έθρεψε τη Λευτεριά, συγκινούσεν άκόμη περισσότερο. Οι ύπαινιγμοί τέλος, εναντίον της Αδστρίας, της Άγ-

γλίας και της Ίερής Συμμαχίας προκάλεσαν έναν έξαλλον ένθουσιασμό και συγκίνηση. Για το αυτο ύστερα από τη Μασσαλιώτιδα, ο Ύμνος θεωρήθηκε σαν το αντιπροσωπευτικώτερο τραγούδι της εποχής. Μεταφράστηκε σ' όλες τις γλώσσες, ως και σ' αυτή τη ρωσική, και τραγούδηθηκε παντού στη Γαλλία, στη Γερμανία, στην Ιταλία, στην Άμερική και στις στέπες της Ρωσίας, σαν τραγούδι φιλελεύθερο. Ήταν το επικαιρότερο ποίημα των άρχων του 19ου αιώνα.

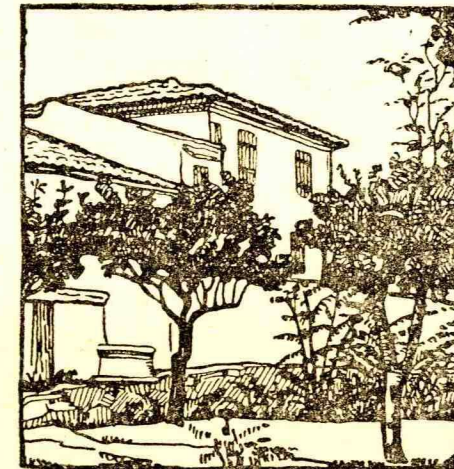
Και πραγματικώς μέσα σε μικρό διάστημα είχε μιάν τεράστια παγκόσμια άπήχηση και συνετέλεσε μαζί με το θάνατο του Βύρωνα στη γενικώτερη διάδοση του φιλελληνισμού. Οι θερμότερες καρδιές κι' οι πιο φιλελεύθεροι χαρακτήρες έκφρασαν την εύγνωμοσύνη τους προς τον ποιητή. Πολλοί τον ώνόμασαν «θεο Σολωμό». Ο Ούγγω, ο Λομαρτίνος, ο Μαντζόνι, ο Φίλτων της Άμερικής, ο Σέριδαν κι' ο Σατωδριάνδος στους λόγους τους άνέφερον τον ποιητή του Ύμνου. Αυτός ο Γκαίτε, άν και δέν συμπάθησε την Έλληνική Έπανάσταση κι' άντέδρασε στην άνάπτυξη

του γερμανικού φιλελληνισμού, απέτρεψε δέ τον Βύρωνα να κατεβεί στην Ελλάδα, όμως μήνυσε στον Σολωμό και τον ώνόμασε «Βύρωνα της Ανατολής». Αυτός ο πρωθυπουργός της Άγγλιας Κάννινγκ λέγεται πως συνέταξε το πρωτόκολλο του Λονδίνου το 1826 που μάς αναγνώριζεν ως κράτος, ύστερα από την άνάγνωση του Ύμνου. Ποιό άλλο έργο εξυπηρέτησε την έλληνικήν άπελευθέρωση όπως το τραγούδι εκείνο, που γράφτηκε το Μάιο του 1823 στην Ζάκυνθο;

Ο Σολωμός ζούσε τις εύτυχέστερες μέρες της ζωής του βρισκόταν στο άπόγειο της δόξας του, έχοντας όχι μόνο την αναγνώριση όλόκληρου του επαναστατημένου έθνους του, αλλά και τον παγκόσμιο θαυμασμό. Όνειρα δόξης σκέπασαν τη σκέψη του και κέντρισαν την εθνική φιλοτιμία του. Έπρεπε και μ' άλλα έργα να έδραιώσει τη φήμη του και διαπιστώσει τη μεγαλοφυία του... Ήταν δέ την εποχή τούτη ένας από τους ώραιότερους άνδρες, που μπορούσε να συναντήσει κανείς στην Έπτάνησο. Μέτριος το άνάστημα, καστανά υπόσγουρα μαλλιά, με πλατύ μέτωπο, με λαμπερά κατάμαυρα μάτια και στόμα έκφραστικώτατο, ντυμένος θαυμάσια, με τρόπους εύγενικώτατους, άσκούσε μιάν άκατανίκητη γοητεία σ' όσους τον γνώριζαν, ή μιλούσαν μαζί του. Ένας απ' αυτούς, ο Άμερικανός φιλέλληνας Ούιλκς, που τον είδε και σχετίστηκε μαζί του, ειπε τα έξής για την έντύπωση, που τότε προκαλούσε: «Ήταν πολύ ώραιος άντρας με μεγάλους κατάμαυρους οφθαλμούς και γενικώς με χαρακτηριστικά τόσον έλληνικά κι' έκφραστικά, ώστε θύμιζε τον τύπον αρχαίου μπρούτζινου άνδριάντα...».

ΦΑΝΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

(*) Άνωνύμου: «Ποικίλη Στοά», τομ. Δ (1884) σελ. 446.
(*) Μιχαλοπούλου: Πρώτη μελοποίηση, 1911, σελ. 16.

Το έξοχικό σπίτι όπου έγραψε ο Σολωμός τον Έθνικό Ύμνο.

Οι άσωγοί άνθρωποι του 1821

Του κ. Πέτρου Χάρη

Η εορτάσιμη βολή του Λυκαβηττού εσήμανε και για μένα την Ίερή Ήπέτειο, και μαζί με όλους τους Αθηναίους, μαζί με όλους τους Έλληνες, βλέπω κ' εγώ την πόλη ντυμένη πάλι τη μεγάλη της στολή, βλέπω την κυανόλευκη χαρούμενη πάντα και θριαμβική σε όλη την Αθήνα, τη βλέπω άπλωμένη σε όλη την Ελλάδα, και ξεχνώ, ξεχνώ πολλά, ξεχνώ ε, τι μπορεί να λειοιάση τη σημερινή Μεγάλη Έλληνική Ήμέρα. Κάτω από τα καθαρά και ήμερα χρώματα της χάνεται κάθε άθλιότητα και κάθε άγριότητα. Και κάτω από τους κυματισμούς της αναπνέω πάλι Ελλάδα. Βλέπω και γυρίζω στα περασμένα, βλέπω και κάνω μέσα μου το προσκύνημα στο Μεγάλο Γεγονός που έδωσε τη νεώτερη Ελλάδα, μένω μακριά από επισημότητες κι' από τυπικές εκδηλώσεις, κι' όλοένα ανεβαίνω στα περασμένα, πλησιάζω στους ανθρώπους που έπλασαν την Πατρίδα και θαυμάζω ακόμα πιο πολύ, θαυμάζω γιατί νοιώθω κοντά μου άντρες και γυναίκες σαν όλους τους άλλους ανθρώπους, όχι θεούς ή ήμίθεους, αλλά ανθρώπους άπλους, άληθινούς και καθαρούς, ανθρώπους που έκαμαν το Θαύμα γιατί πίστευαν στο Θαύμα χωρίς να πιστεύουν και να διαλαλούν πως είναι σπουδαίοι και χωρίς να κομπάζουν για τον ήρωισμό τους.

Κοντά μου είναι ακόμα ένας άληθινός άνθρωπος: ο Γιάννης Βλαχογιάννης, αυτός που αγάπησε κ' έκαμε υπόθεση της ζωής του την ιστορία της Έπαναστάσεως του 21, που ζούσε τους ήρωές της σαν να τους είχε πλάι του, που ήξερε τη ζωή τους ως τις παραμικρότερες λεπτομέρειες, λές και ήταν αδέρφια του, στενοί συγγενείς ή φίλοι του, και είχε τον τρόπο να τους στήνη μπροστά μας όλοζώντανους. Αυτός ο άνθρωπος, αυτός ο Έλληνας, είναι κοντά μου. Και καλώ σήμερα τους άναχνώστες της «Εργατικής Έστίας» να κάνουν με όλοι μαζί το μνημόσυνο του, σήμερα που είναι ή καλύτερη ήμέρα να τον θυμηθούμε και να τον τιμήσουμε, κ' έτσι, μέσο από τις ιστορικές σελίδες του, μέσο από τις μαρτυρίες και τ' ανέκδοτα που μάζεψε και ξεδιάλεξε, να πάμε, από τον πιο σίγουρο δρόμο, στους ήρωες του 21 και να τους δούμε σε όλη τους την άπλότητα και την ψυχική ύγεια, — σ' αυτή την ψυχική ύγεια που δίνει τα μεγάλα έργα και πρώτ' απ' όλα την Έλευθερία. Ήταν άπλοι, αλήθεια, ταπεινοί άνθρωποι αυτοί που λευτέρωσαν την Ελλάδα. Κι' ο Βλαχογιάννης το λέει όλοκάθαρα. Έτσι, οι ήρωες του 21 μένουν διπλό παράδειγμα για την εποχή μας και για κάθε εποχή: Έλληνες και άνθρωποι, Έλληνες βασιανισμένοι και άνθρωποι που δεν είχαν παρά ψυχική μόνο δύναμη και μεγάλη καρδιά.

Μας λέει, λοιπόν, ο Βλαχογιάννης (και οι πηγές του είναι πάντα οι καλύτερες):

«Στων Ύψηλάντηδων τ' άρχοντικό, στο Κιανόβι της Ρωσίας 16 του Φλεβάρη 1821. Γύρω στο τραπέζι καθισμένα από τα πέντε αδέρφια οι τέσσερες, Αλέξανδρος, Δημήτρης, Νικόλας και Γιώργης, κι' αντίκρυ τους οι δύο γραμματικοί, ο Γ. Λασσάνης, κι' ο Γ. Τυπάλδος, γράφουν την Προκήρυξη ή άπόφαση πειά ή τρανή είναι παρμένη, και μένει το σύνθημα του άγώνα

να δοθή και στις καρδιές των Έλλήνων το σάλπισμα ν' άντιλαλήση κι' από τα θεμέλιά της να σείση την Τουρκιά.

Σκυμμένοι οι δύο πιστοί γραμματικοί ζυγίζουν της Προκήρυξης την κάθε λέξη: ο Τυπάλδος γράφει, κι' ο Λασσάνης δίνει γνώμη. Είναι πιά κοντά στο τέλος ή γραφή, και μοιάζει εκείνη ή ώρα με Ιερόπρηπη και μυστική τελετή.

Μέσα στην επίσημη σιωπή, του Αλέξανδρου ή φωνή άργή και γαλήνια χύνεται τριγύρω:

—Ναι, αδελφοί, λέει, όλα τα προσφέρωμεν θυσίαν πατριωτικήν και τα δύο εκατομμύρια, όπου ή Πόρτα, κατά την συνθήκην θά μας πληρώση τον προσεχή Μάιον. Δεν ήμπορούμεν να περιμένωμεν! Η Έταιρεία άνεκαλύφθη! Άς προσφέρωμεν και τα κτήματά μας εις την Βλαχίαν ή τιμή των Ήξ εκατομμύρια. Άς προσφέρωμεν και τους θαμμούς και τους μισθούς τους όποιους άπολαμβάνωμεν εις την Ρούσσιαν δουλειαν, άς δώσωμεν και τους ίδιους έκυτούς μας θυσίαν εις τον βιμόν της Πατρίδος. Έτσι μόνον θά έκτελέσωμεν την παραγγελίαν του πατέρα μας, και θά έκδικήσωμεν τα βασιανιστήμα όπου ύπόφεραν ό πάπισος μας και απέθαναν από αυτά. Όλα άς τα δώσωμεν εις την Πατρίδα! Άς κινήσωμεν τον Ιερόν άγώνα ύπερ αυτής.

—Ανάγνωσε, Λασσάνη, το κήρυγμα.

Αναγνώστηκε το κήρυγμα και γένηκε δεχτό με μία καρδιά. Ο Μονόχειρας μονάχα δεν έδγαλε μιλιά τώρα. Έτσι, άφου συλλογίστηκε, είπε:

— Είναι και κάποια άλλη θυσία, ή όποια μας επιβάλλεται...

Σηκώθηκε, βγήκε από το θάλαμο, πέρασε άλλον κ' ίσια μπήκε στις μητέρας του.

Την ήμερα με το παιό μικρό αδέρφι το Γρηγόρη, δεκατέσσερω' χρονών άγόρι, καθισμένο πλάι της.

Άφου προσκύνησε τα πολυσεβαστα γράματα της μάνας, της τρανή άρχόντισσας της Ελισσάβητ, χήρας του Κωνσταντίου Ύψηλάντη, της έδωσε το χέρι και την έσυρε σιγά στο θάλαμο, όπου επίσημη γινότανε των Ύψηλάντηδων ή συντυχία.

— Μητέρα, είπε ο Μονόχειρας, ή σωτηρία της Πατρίδος ήμπορεί ν' απαιτήση και την θυσίαν του κτήματός μας της Κοζνίτσας, το όποιον διά σαράντα ακόμη χρόνους θά άποδίθη έσοδον εις τον οίκον σου πενήντα τέσσαρες χιλιάδες ρούμπλια χρονικώς. Προσφέρεις αυτό το κτήμα, μητέρα, στην Πατρίδα: Η άρχόντισσα Ύψηλάντισσα άναδάκρυσε γλυκά:

— Παιδιά μου, είπε, εγώ προσφέρω έσας τα φίλατά μου, και θά λυπηθώ τα δύο εκατομμύρια ρούμπλια;

Με τα τελευταία αυτά λόγια ήτανε κ' ή προκήρυξη τελειωμένη. Ύπόγραφε κι' ο άριστέρχειρας: Αλέξανδρος Ύψηλάντης.

Για τον Δεσπότη Παλαιών Πατρών Γερμανό σημειώνει ο Βλαχογιάννης (με βάση τα ιστορικά κείμενα):

«Όταν πλησίαζε πειά ή στιγμή για το μεγάλο σηκωμό του Εικοσιένα, φίλος είπε στο Δεσπότη Παλιός Πάτρας τον ήρωα Γερμανό, πως καλό ήτανε να περνούσε στη Ζάκυνθο να φυλάξη τη ζωή του.

— Φίλε, άπάντησε ο Δεσπότης, δεν θέλω να άκούω από σέ, ούτε από άλλον τοιαύτας παρακινήσεις».

Άς δούμε τώρα πως ζούσε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο Γέρος του Μωριά, πριν από την Έπανασταση:

«Ζώντας στη Ζάκυνθο πριν από το Εικοσιένα, ίσως κ' ύποφέροντας από άνάγκες άποζητοεί την παλιά Κλέφτικη των βουνών ζωή με τα ψημένα άρνιά και τα παχιά κριάρια. Στη Ζάκυνθο μαραζώνει τρώγοντας γελαδοκρέατα (ο λαός μας δεν άγαπούσε το βοδινο και νόμιζε άμαρτία να σφάζη βόδι καματερό). Νά τι γράφει ο Κολοκοτρώνης στον παλιόν Άρματούχο του Εσπέριου Γιωργάνη Βαρνακιώτη:

Το αίτιο όπου δεν ούς έγγραφα είναι τοτό, ότι ή ευγενεία σας άλαβατε την πατρίδα σας (τους άφησε ο Άλλή πασοός να γυρίσουνε στα σπίτια τους), και τρώτε κρέας άζύγιστο, και εγώ ούτε την ήμερα, άλλ' ούτε ίσως θέλει την εύρω, και το τρώω με την λίτραν, και εις αυτό ούς έχω παράπονο ότι ο χορτάτος του νηστικού δεν πιστεύει. Όμως έτσι είναι ο ντουγιάν, και εγώ παρακαλώ τον θεόν να άκούω τους φίλους μου και τους συμπατριώτας μου να είναι καλά και άς τρώνε άρνιά, και εγώ άς τρώω γελαδοκρέατο.

... — Θεοδόκης Κολοκοτρώνης —

Δύο λόγια και για τη φούντα του Κολοκοτρώνη:

«Όσαις φοραις και άν έγράφη εις ξένην στρατιωτικήν υπηρεσίαν, δεν έκρέμασ ποτέ φούντα εις το σπαθί του, έξηγών κατά γράμμα τους στίχους του πολεμιστηρίου άσματος του Ρήγα:

Κάλλιο για την πατρίδα κανένας να χαθή ή να κορμάση φούντα για ξένον στο σπαθί».

Άς διαβάσουμε τώρα τι γράφει (δηλ. τι πληροφορίες έχει συγκεντρώσει) ο Βλαχογιάννης για τον Γεώργιο Καραϊσκάκη, που ήταν ή άδυναμία του:

«Ο Καραϊσκάκης, σε μία μάχη που κάνανε στο μοναστήρι του Άϊ-Σπυριδώνα, στον Πειραιά, τα 1826, άφου νίκης τους Άρβανίτες που είχαν βγη από το μοναστήρι, τους κυήγησε τόσο πολύ με δύο μοναχά καθάλλαρους, που μήν έχοντας σπαθί τους χτυπούσε με το τουφέκι στο κεφάλι».

Κι' άλλου πάλι μάζ λέει για τον Καραϊσκάκη:

«Στο Κομπότι, στον πόλεμο που έκαμε κατά τα 1821, 8 Ιουν., άφου νίκης 8 χιλ. Τούρκους και τους πήρε στο κυνήγι με το μικρό του σόμα, άνέθηκε πάνω σε μία πέτρα κ' έδριζε τους Τούρκους δυνατά. Και για να τους προσβάλη χειρότερα και να δώση θάρρος στους δικούς του σηκώσε τη φουστανέλλα, κατέδασε το βροκί και έδειξε τον πισινό του. Τότε ένας Άρβανίτης Γκέκας, κρυμμένος κάπου στα κλαριά, τον τουφέκισε και τον έλθωσε στα μεριά από κάτω και σ' ένα άλλο μέρος μπροστινό».

Αθ Αθηναίων: Έλληνικοί χοροί.

Ἔσται ἄσπ 640 χρόνια

Ἡ μέρα τῆς Δωδεκανήσου

Τοῦ κ. Γεράτη Μυριθίη

Τὰ Δωδεκάνησα ἐνώνονται σήμερα ἐπίσημα μετὸ Ἑλληνικὸ κράτος. Εἶναι ἕνα γεγονός μέσα στὴν Ἱστορία τοῦ Γένους, ποῦ μόνο οἱ Δωδεκανήσιοι εἶναι σὲ θέση νὰ δεχτοῦν τὴ συγκλονιστικὴ χαρὰ τοῦ σὲ ὅλη τῆς τὴν ἔχταση, ἀφοῦ μόνο αὐτοὶ μπόρεσαν νὰ περιμένουν τοῦτη τὴ μέρα 640 χρόνια.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ συλλάβει σ' ὅλη τὴν ἔχταση καὶ σ' ὅλη τὴν ἐνταση τὴν τρομυχτικὴ αἰσθηση τῆς λευτεριάς, σὰν ἔρχεται σ' ἕνα λαὸ ὑστερα ἀπὸ αἰῶνες προσμονῆς. Νῆρχονται τὰ χρόνια καὶ νὰ περνοῦν, νῆρχονται οἱ γενεές καὶ νὰ περνοῦν, νῆρχονται οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ περνοῦν. Καὶ κάθε αἰῶνας νὰ παραδίνει στὸν ἄλλο τὴ λαχτάρα του, καὶ τὰ μυστικὰ του συνθήματα. Καὶ κάθε γενεὰ ποῦ πεθαίνει, καὶ κάθε ἄνθρωπος ποῦ πεθαίνει, νὰ ψιθυρίζει στὰ νῆα παιδιὰ τὸ μεγάλο λόγο. Αὐτὸν ποῦ περιέχεται μέσα στὴν τρομερὴν αὐτὴ μέρα τῆς λευτεριάς, ποῦ δὲν ἦρθε σ' ὅλη τὴ ζωὴ τους, ποῦ ἔβρη κάποτε καὶ θὰ γεμίσει ἡλιο οἱ ψυχές καὶ λυγμούς τὰ στήθη. «Σὰν ἔρθει, ἐλάτε στὸ μνημεῖο μὰς νὰ τὸ φωνάξετε», λένε οἱ γέροισιν καὶ κλείνουν τὰ μάτια μέσα στὸ μακρινὸ ὄραμα. Καὶ νὰ περνοῦν οἱ αἰῶνες καὶ οἱ γενεές. Καὶ νὰ περνοῦν τὰ χρόνια, καὶ νὰ περνοῦν οἱ ἄνθρωποι. Καὶ ξαφνικὰ νὰ σκίζεται ὁ οὐρανός, καὶ νὰ ὄρμα ἀπὸ τὰ γαλάζια βῆθη τοῦ ἡ μέρα τοῦ Μύθου, ἡ μέρα τοῦ τραγουδιοῦ, ἡ μέρα τῆς λευτεριάς, τῆς Ἑλλάδας ἡ μέρα. Εἶναι σὰν κεραυνὸς αὐτὴ ἡ χαρὰ εἶναι ἕνας βρασμὸς, ἕνας σεισμός τὼν σπλάχνων. Πιάνεται ἡ μιλιὰ, δένεται κόμπο ἡ καρδιά, καὶ στὸ τέλος ἔρχεται ἡ πλημμύρα τῶν δακρύων. «Ἠρθε!» πηγαίνουν στὰ ἑλληνικὰ χωριά οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὸ φωνάζουν πάνω ἀπὸ τοὺς τάφους.

Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, ὅσοι βγήκαμε ἀπὸ τὸ βραχνὰ τῆς σκλαβιάς μετὸν ἄγωνα τοῦ 12-13, καίτι μποροῦμε νὰ καταλάβουμε ἀπὸ τὸ νόημα αὐτῆς τῆς μέρας. Οἱ ἐλεύθεροι τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδας εἶναι πιά πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν ψυχικὸ σεισμὸ ἑνὸς τέτοιου γεγονότος, γιὰτὶ οἱ πρόγονοι ποῦ στροβιλίστηκαν μέσα στὴ δίνη τοῦ μεγάλου Σηκωμοῦ καὶ εἶδαν τὴ μεγάλη μέρα δὲ ζοῦν παρὰ μέσα στὶς παραδόσεις, μέσα στὰ βιβλία καὶ μέσα στὰ τραγούδια μὰς. Ἐξέλλου ἡ γενεὰ μὰς τάλαιπωρήθηκε τόσο πολὺ ἀπὸ τὰ πελώρια κύματα τῆς Ἱστορίας ποῦ συνταράζουν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ τὰ τελευταῖα σαράντα χρόνια, ὥστε ἔχασε τὴ δυνατότητα νὰ προσαρμόζεται εὐκολὰ στὸ νόημά τους, μετὶς ἀντίστοιχες φυσικὲς ἀντιδράσεις. Πραγματικὰ ἡ γενεὰ μὰς εἶναι ἡ πιὸ ἀκατάλληλη γενεὰ γιὰ νὰ ἀξιολογήσει τὰ γεγονότα ποῦ ζεῖ. Ἐχει χάσει τὴν κλίμακα τῶν ἀναλογιῶν καὶ τὴν εὐαισθησία ποῦ εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἀποκριθεῖ σ' αὐτὰ συναισθηματικὰ. Οἱ Δωδεκανήσιοι ἀδελφοὶ μὰς χαίρονται σήμερα τὴν τρομερὴν χαρὰ ποῦ σώριασε μέσα τους ἡ λαχτάρα 640 χρόνων, ἡ σκλαβιά 640 χρόνων, ἡ ἀπαντοχὴ καὶ τὸ δάκρυ 640 χρόνων. Ἐμεῖς γιορτάζουμε τὴ χαρὰ μὰς σχεδὸν ἐγκεφαλικά, παίρνοντας ἀπὸ τὸ γεγονός τῆς Δωδεκανησιακῆς λευτεριάς μόνο τὸ λογικὸ μερίδιο.

Γιὰτὶ; Γιὰτὶ ἡ ἔνωσις τῶν μαρτυρικῶν μὰς νησιῶν ἔρχεται μέσα στὴν ἄψη τῆς πιὸ μεγάλης περιπέτειας ποῦ πέρασε ἡ φυλὴ μὰς ἀπὸ τότε ποῦ ἡ τεράστια φλόγα τοῦ πνεύματός της ἀναψε σὲ τοῦτα ἐδῶ τὰ χῶματα, καὶ σηκώθηκε μεσοῦρανα, γιὰ νὰ φωτίσει τὸ πνεῦμα καὶ τίς συνειδήσεις τῶν λαῶν τῆς Γῆς, καὶ νὰ τοὺς διδάσκει πῶς νὰ ζοῦν, καὶ πῶς νὰ πεθαίνουν, μετὶς ἀξιοπρέπειας. Γιὰτὶ ἡ λευτεριά τῆς Δωδεκανήσου ἔρχεται τὴν ὄρα ποῦ δλάκερη ἡ φυλὴ μάχεται τὸν πιὸ ἀνίλεο ἄγωνα γιὰ τὴν κοινὴ λευτεριά. Ἐναν ἄγωνα ποῦ ἄρχισε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1940, ὄργωσε μετὶς φωτιὰ καὶ μετὶς σίδηρο τὴν ἐλεύθερη γῆ μὰς καὶ ἀπὸ τότε συνεχίζεται ἀδιάκοπος, ἀλύπητος, ἀπάνθρωπος καὶ υπερἄνθρωπος, μέσα στὸ αἷμα, στὴ θλίψη, στὴ σιτάχη καὶ στὰ δάκρυα... Ἡ Ἑλλάδα σήμερα σταματᾷ γιὰ μιὰ στιγμή τὴν ἄγωνία τῆς ἀνισῆς πάλης ποῦ διεξάγει μετὸν τεράστιον ὄγκο τῶν νέων βαρβάρων ποῦ τῆς πατοῦν τὸ στήθος. Ἀνοίγει τὴν ἀγκυλιὰ νὰ δεχθεῖ τοὺς νησιώτες ποῦ ἀγωνίστηκαν ἐξήμισι αἰῶνες γιὰ νὰ ῥηθοῦν κοντὰ τῆς, καὶ δὲν ἔχει ἕνα δάκρυ χαρᾶς γιὰ νὰ βρέξει τὰ στεφάνια τῆς Δωδεκανησιακῆς δάφνης. Ἀγκαλιάζει τὰ νῆα παιδιὰ τῆς μετὰ μάτια στεγνὰ ἀπὸ τὴ φλόγα τῆς πάλης, χωρὶς νὰ φέρσει ἀπὸ τίς φοβῆτες τὰ ὄπλα τὰ ἱερὰ, χωρὶς νὰ βγάλε ἀπὸ τὸ ματωμένο κεφάλι τὸ κράνος τῆς μάχης ποῦ μαίνεται. Καὶ εἶναι ἡ πιὸ πικρὴ μάχη τοῦτη ποῦ δίνει ἡ Ἑλλάδα γιὰ νὰ μὴ σθῆσει τὸνόμά της ἀπὸ τὰ χῶματα ποῦ ζυμώθηκαν μετὶς τὴ σάρκα τῆς, ἀπὸ τίς θάλασσες ποῦ ἐπὶ τρεῖς χιλιάδες χρόνια ὄργώθηκαν ἀπὸ τὰ καρᾶδια τῆς, ἀρμύρισαν ἀπὸ τὰ αἱματὰ τῆς. Γιὰτὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ βάρβαροι ποῦ ἀγωνίζονται γιὰ τὸ ξελοθρεμὸ τῆς εἶναι ἡ νῆα φυλὴ τῶν σλαβογίανιτσάρων ποῦ φύρωσε ἀπὸ τὴ σπορὰ τῆς δουλείας, καὶ πολεμᾷ τὴ Μάνα ποῦ τὴ γέννησε καὶ τὴ βύζαξε. Τὴν πολεμᾷ πίσω ἀπὸ τὴ ράχη τῆς, μετὶς τὸ φανατισμὸ ποῦ ξεχωρίζει πάντα τὴν ἔχτρα τῶν ἀλλαξοπιστεμένων ἐναντῖα στὸ ἴδιο τὸ αἷμα τους. Εἶναι ὁ πιὸ φοβερός, ὁ πιὸ σκληρός, ὁ πιὸ ἄχαρος πόλεμος ποῦ κάνει ἡ Ἑλλάδα, γιὰ νὰ μὴ σθῆσει τελειωτικὰ ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς ζωῆς. Καὶ ὅμως μέσα σὲ τοῦτο τὸ βαρὺ πένθος, ἡ σημερινὴ μέρα, τῆς Δωδεκανήσου ἡ μέρα, πρέπει νὰ μὰς σταθεῖ μιὰ ἀνάπαυλα γιὰ δίκαιο θρίαμβο, ἕνας σταθμὸς γιὰ ἕνα νέο ξεκίνημα, μιὰ νῆα πηγὴ δυνάμεως καὶ καρτεριάς. Ἡ σημερινὴ μέρα εἶναι ἡ πρωτότοκη τῆς 28ης τοῦ Ὀχτώβρη. Μετὶς πολὺ αἷμα τὴν ἐξαγοράσαμε. Μετὶς πολὺ δάκρυ, μετὶς πολλὴ δόξα, μετὶς πολὺ πένθος. Μυριάδες εἶναι οἱ νεκροὶ μὰς, οἱ ἥρωές μὰς καὶ οἱ μάρτυρές μὰς, οἱ ἀνάπηροὶ μὰς καὶ οἱ ἄγιοι μὰς, ποῦ πρόσφεραν τὴ ζωὴ τους, τὴν χαρὰ τῆς νιότης τους, τὴν ὁμορφιά τους, καὶ τὰ ὄνειρά τους, τὰ μέλη τους καὶ τίς ἀλληθόνες τοῦ μαρτυρίου τους, γιὰ νὰ κερδίσουμε τὴ σημερινὴ μέρα, τὴ μέρα τῆς Δωδεκανήσου. Αὐτοὶ οἱ δώδεκα ἠλιόλουστοι βράχοι τοῦ Αἰγαίου, μετὶς τοὺς λίγους σφουγγαράδες, ποῦ ἐπέζησαν ἀπὸ τὸ μακελεῖο καὶ τὸν ξελοθρεμὸ ἐξήμισι αἰῶνων γιὰ νὰ μὴν προδόσουν τὴν ψυχὴ τῆς φυλῆς,

εἶναι οἱ πρῶτοι καρποὶ τῆς ὀχτάχρονης μάχης τοῦ 40-41, ποῦ δὲν τέλειωτε ἀκόμα.

Τέτοια εἶναι ἡ Μοῖρα τῶν λαῶν ποῦ γεννήθηκαν γιὰ νὰ διδάσκουν τὴ λευτεριά, γιὰ νὰ ἀσκοῦν σὰν βίωμα τὴ λευτεριά. Πρέπει νὰ τὴν καταχοῦν ἀδιάκοπα μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ μπροστὰ στὴν Ἀνθρωπότητα, γιὰτὶ αὐτοὶ οἱ λαοὶ εἶναι ποῦ δικαιώνουν τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἠθικὸ νόημα τῆς ἀνθρωπότητας. Δίχως αὐτοὺς ἡ ἀνθρωπότητα δὲν θὰ ἀποτελοῦσε πιά μιὰ πορεία πρὸς τὸ θεῖο. Θὰ ἦταν ἕνα κοπάδι ἀβουλο, ἀπὸ τρομαγμένα, ὄρθια ζῶα. Μιὰ ἀγέλη μετὶς ράχη γυρισμένη πρὸς τὴ βουκέντρα καὶ τὸ καμουτὶ τῶν τυράνων, ποῦ θὰ γεννοβολοῦσε καὶ θὰ σερνότανε μετὶς ἕνα μοναδικὸ ἰδιανικό: Νὰ γεμίσει τὴν κοιλιὰ τῆς καὶ νὰ ξεπλώσει νὰ κοιμηθεῖ ἕναν ὕπνο δίχως ὄνειρα. Ἐναν χτηνώδη ὕπνο, ὅπου μὰς μετὰ τὰ κουρασμένα μέλη, θὰ ρουχαλιζει καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα.

Ὅμως γιὰ τοῦτη τὴ φυλὴ δὲ γράφτηκε τέτοια Μοῖρα. Οἱ ἄνθρωποι τῆς εἶτανε πάντα λίγοι. Ἡ γῆ τῆς εἶτανε πάντα στενὴ καὶ ἄγονη. Πέδικα, ἐλιές, ἀμπέλια, καὶ πέτρες, καὶ θάλασσα. Καὶ ἡ ψυχὴ τῆς ἀπεραντη. Μιὰ ψυχὴ πληθωρική, συμπεκνωμένη μέσα σὲ στεγνὰ κορμιά, λιγνὰ σὰν τὰ δέντρα τῆς, ἰσχνὰ σὰν τὸ χῶμα τῆς, εὐκίνητα σὰν τὰ κύματά τῆς, εὐμετάβολη σὰν τὰ σύννεφα τοῦ οὐρανοῦ τῆς. Ἡ ψυχὴ αὐτὴ δὲ χώρεσε ποτές μέσα σὲ τόσο λίγους ἀνθρώπους, πάνω σὲ τόσο στενὴ γῆ. Δὲν ἦταν βολετὸ νὰ χωρέσει. Ξεχύθηκε λοιπὸν μετὰ φτερά τοῦ νοῦ καὶ μετὰ πανιά τῶν καρabiῶν καὶ διάθηκε σὰν βίαιη πνοὴ ἀνέμου γεμάτου ἀπὸ σπέρματα ζωῆς. Πέρασε ἡ ριπὴ τῆς πάνω σ' ὅλες τίς θάλασσες, σ' ὅλες τίς στεριές, σ' ὅλες τίς φυλές τίς Γῆς. Γιὰ νὰ χωρέσει. Γιὰ νὰ χορτάσει τὴν ἀγόρταστη δίψα τῆς. Ἡ δίψα αὐτὴ εἶταν ἡ δίψα τῆς λευτεριάς καὶ τῆς Δικαιοσύνης. Αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς ἱστορίας τῆς φυλῆς μὰς, αὐτὸ εἶναι τὸ περιεχόμενο τῆς τέχνης τῆς, τῆς φιλοσοφίας τῆς τὸ περιεχόμενο, τῶν ἀγώνων τῆς τὸ περιεχόμενο. Γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ Λευτεριά καὶ ἡ Δικαιοσύνη. Καὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἡ Ἱστορία τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος πρὸς τὸ θεῖο.

Τὴν πορεία αὐτὴ, ἡ φυλὴ μὰς τὴν ἐκτελεῖ πιστὰ 3.000 χρόνια. Μετὰ ἀνεδάσματα ἐπίπονα, μετὰ γκρεμίσματα τρομαχτικά. Μετὰ χαρὲς ὑψηλότατες, ποῦ καμιά φυλὴ δὲν τίς ἀξιώθηκε. Μετὰ θλίψεις μεγάλες, ποῦ καμιά φυλὴ δὲν τίς βάσταξε δίχως νὰ σπάσει ἡ ψυχὴ τῆς καὶ νὰ προδοθεῖ ἡ πίστη τῆς. Μηγὰρ εἶναι στὸ χέρι κανενὸς νὰ διαλέξει τὴ Μοῖρα του. Αὐτὴ μὰς δίνεται ἀπὸ τὸ Θεὸ, ὅπως μὰς δίνεται τὸ πρόσωπό μὰς. Θὰ τὴ φέρουμε δλόκληρη ὡς τὸν τάφο καὶ ἐκεῖ θὰ τὴν παραδόσουμε στὰ παιδιὰ μὰς. Τὸ κορμὶ μὰς θὰ γυρίσει πίσω στὴν Ἑλλάδα. Θὰ γίνε πῆκο, θὰ γίνε θυμάρη καὶ ἀνεμώνη, θὰ γίνε μῆλο καὶ στάρι, θὰ γίνε νερὸ γιὰ τὴ βρύση, ἀλάτι γιὰ τὸ Αἶγατο, μάρμαρο γιὰ τὴν Πεντέλη, βράχος γιὰ τὰ μετερίζια τῶν νέων ποῦ ἔρχονται πάνω στὰ χανάρια τῶν βηματῶν μὰς. Καὶ ἡ ψυχὴ μὰς; Θὰ σμίξει μετὶς τὴν αἰῶνια ψυχὴ τῆς φυλῆς. Αὐτὴ εἶναι ποῦ κυβερνᾷ τίς γενεές, ποῦ ἀνθίζουν καὶ μαραινούνται σὰν τίς γενεές τῶν φύλλων τοῦ δάσους. Αὐτὴ εἶναι ποῦ ἐμπνέει, ποῦ τραγοῦδα, ποῦ κλαίει, ποῦ ἀνάθει, τίς φωτιές τῆς πάντα νέας, τῆς αἰῶνια φρέσκιας ἑλληνικῆς ζωῆς. Καὶ αὐτὴ εἶναι ποῦ ἐπιφοιτᾷ πάνω στὸ ἔθνος καὶ μιλᾷ μετὶς τὸ στόμα ἑνὸς Βενιζέλου, ὅταν τὸ Παρίσι βομβαρδίζεται ἀπὸ τοὺς Γερμα-

νοὺς, καὶ μιλεῖ μετὶς τὸ στόμα ἑνὸς Μεταξᾶ, ὅταν δλάκερη ἡ Εὐρώπη καθαρίζει μετὶς τὴ γλώσσα τῆς τὴ μπότα ἑνὸς Χίτλερ, καὶ ὄρμα μετὶς τὴν ψυχὴ ἑνὸς Δόδα καὶ ἑνὸς Παλλαντᾶ, ὅταν ἡ Εὐρώπη μεταβάλλει σὲ κοσμοθεωρία τὸ κνοῦτο τοῦ πανσλαβιστῆ καὶ οἱ ἔμποροι μετροῦν τὰ δολλάρια καὶ δὲν μετρᾶνε τὰ βρέφη καὶ τίς παρθένες μὰς ποῦ σερνόνται στὴν πορνεία καὶ στὸ παιδομάζωμα καὶ δὲν μετρᾶνε τίς 600.000 τῶν νέων ἀστέγων μὰς, ποῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι 600.000 ἔνοπλοι, μέσα σὲ μιὰ πανανθρώπινη πανστρατιά, γιὰ τὴ λευτεριά καὶ γιὰ τὴ δικαιοσύνη.

Ἐπάρχει ἕνα παράδειγμα, ὅμως ἀναμφισβήτητο, γεγονὸς, ποῦ οἱ ἱστορικοὶ τοῦ μέλλοντος θὰ σημαδέψουν μαῦτὸ τὸ ἱστορικὸ φαινόμενο τῆς ἐποχῆς μὰς. Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι τὸ κῶμα τῆς ἐθελοδοουλείας ποῦ περνᾷ στίς μέρες μὰς ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἀνθρωπότητας. Τὸ φασιστικὸ καθεστὸς ποῦ εἶδαμε νὰ βλασταίνει καὶ νὰ θεριέει σὰν σαπρόφυτο στὴν Εὐρώπη, ὅπου νὰ τὸ καταπονέσει καὶ νὰ τὸ πνίξει μέσα στὸ αἷμα τῶν λαῶν ὁ τελευταῖος πόλεμος, καὶ τὸ νέο, κτηνώδέστερο καὶ ἀπανθρώποτερο, ἀκόμα, ποῦ καλλιεργεῖται τώρα πίσω ἀπὸ τὸ σιδερένιο παραπέτασμα καὶ ἐτοιμάζει τὸ νέο αἱματοκύλισμα τοῦ κόσμου.

Δὲν ὑπάρχουν τύρανοι χωρὶς νὰ προηγηθοῦν οἱ δοῦλοι. Ὁ Μουσσολίνι, ὁ Χίτλερ, ὁ Τίτο καὶ οἱ αὐθέντες του βρῆκαν πρῶτα τὸ κατάλληλο χωράφι καὶ κατόπι ἐσπειραν τὸ πνεῦμα τῆς δουλείας.

Ἐπάρχουν πρῶτα λαοὶ ὄρμιοι γιὰ τὴ δουλειά, καὶ κατόπι ἐρχονται οἱ δυνάστες των. Κανένας μὰς δὲν ἔχασε τίς μυριάδες τῶν Ἰταλῶν ποῦ φώναξαν ἀπὸ τὰ μεγάφωνα τῶν ραδιοφῶνων εἰς ἐπήκοον τῆς οἰκουμένης τὸ «Ντούτσε, Ντούτσε». Καὶ ἀπὸ κανένα ἀφτὶ δὲν ἔσθην τὰ γαυγητὰ τοῦ Χίτλερ ποῦ προκαλοῦσαν τίς θηριώδεις ζητωκραυγές ἐκατομμυρίων Γερμανῶν. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐκατομμύρια ἦταν κοπάδια δούλων, ποῦ γύριζαν τὴ ράχη γυρεύοντας τὸ μαστιγωτὴ ποῦ θὰ τὰ καθαρῶνιζε. Τὸ ἴδιο γίνεται σήμερα καὶ μετὰ τὸ κοπάδι τῶν κόκκινων Σλαῶν. Μετὰ τὴν πληγὴν διαβάζουμε τώρα τὰ διατάγματα τῶν ἀρχηγῶν τοῦ σλαυικοῦ φασισμού, ποῦ ὀρίζουν στοὺς διανοομένους τοῦ σιδερένιου παραπέτασματος ὄχι μόνο πῶς θὰ σκέφτονται στὰ δημόσια μέρη καὶ στὸ σπιτί τους ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ γράφουν τὰ ποιήματά τους, τί θὰ λένε στὰ μυθιστορήματα καὶ στὰ θεατρικὰ τους ἔργα, καὶ πῶς θὰ εἶναι γραμμὴν ἡ μουσικὴ ποῦ συνθέτουν, γιὰ νὰ ἀρέσει στὸν ἀφέντη τοῦ κοπαδιοῦ. Μὰς φαίνονται παράξενα καὶ καταπληκτικὰ αὐτὰ τὰ φαινόμενα. Καὶ ὅμως ὑπάρχουν ἐκατομμύρια ἄνθρωποι ποῦ δέχονται αὐτὰ τὰ χαλινάρια στὸ στόμα τους, σὰν τὰ ὑποζύγια, καὶ μάλιστα δικαιολογοῦν αὐτὸν τὸν αἰσχρὸ ξεπεσμό τους μετὰ διαφορὲς θεωρίες. Καὶ δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τοὺς ἐθελόδουλους ποῦ θορυβοῦν πίσω ἀπὸ τὸ σιδερένιο παραπέτασμα, καὶ θὰ μποροῦσε ἕνας ἐπιπόλαιος παρατηρητῆς νὰ μὰς πεῖ πῶς τὸ κάνουν ἀπὸ τὴν τρομάρα τοῦ θανάτου καὶ τῶν βασανιστηρίων ποῦ τοὺς περιμένουν ἀν ἀρνηθοῦν τὸ χαλινάρι τοῦ ὑποζυγίου. Ἐπάρχουν τέτοιοι, καὶ εἶναι ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς, ἀνάμεσα στοὺς λαοὺς ποῦ ζοῦν ἀκόμα λεύτεροι, ποῦ μποροῦν νὰ πάνε στὴ δουλειά τους χωρὶς τὴν τρομάρα τοῦ κατασκόπου καὶ τοῦ χαφιέ, ποῦ μποροῦν νὰ γράψουν στὰ βιβλία καὶ στίς ἐφημερίδες τους ὅτι θέλουν. Καὶ αὐτοὶ ἀγωνίζονται, ἄλλοῦ μυστικὰ καὶ ἄλλοῦ φανερά, γιὰ τὸ χαλινάρι ποῦ θὰ ματώσει τὰ

δόντια τους, για τὸ κνούτο πού θά ὀργώσει τὴ ράχη τους, για τὸν ἀγράμματο δυνάστη πού θά τοὺς ὀρίζει αὐριο τὴ σκέψη τους, και θά κανονίζει με διατάγματα τὴ σκέψη τους, τὴν τέχνη τους, τὴ μουσική τους σύνθεση. Ὅλοι αὐτοὶ ἀνήκουν στὴ μάζα τῶν ἐθελοδοῦλων. Εἶναι ἀπὸ τὴν ἀγέλη τοῦ Μουσολίνι, ἀπὸ τὸ κοπάδι τῶν λύκων τοῦ Χίτλερ, μόνο πού φοροῦν ἄλλα σύμβολα τῆς δουλείας τους, ἄλλα χρώματα στὰ λάβρα τους, ἄλλο χρώμα στὰ περιβραχιόνια τῆς σκλαβιάς τους.

Εἶναι μιὰ κρίση πού περνᾷ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα, ἢ ἀνθρώπινη ψυχή. Ἐχουν πάψει αὐτὲς οἱ μάζες τῶν ἀγελαίων διπόδων νὰ πιστεύουν στὴν ἀξία τῆς λευτεριάς. Τὸ ἐλεύθερο πνεῦμα τοὺς εἶναι μιὰ ἀπόρητη δυστυχία. Ὁ σθέρκος τους ἀναζητεῖ τὴ ζεύγλα, τὰ νῶτα τους τὸ καρφί τῆς βουκέντρας και ἢ ράχη τους τὸ χἀϊδεμα τοῦ κνούτου.

Πῶς νὰ τὸ ἐξηγήσει κανεὶς αὐτὸ τὸ φαινόμενο, πού θά τὸ ὀνόμαζα « ἢ ψύχωση τῆς ἀγέλης »; Ἀσφαλῶς οἱ σοφοὶ μελετητὲς τῶν ὀμαδικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς θά ἀσχοληθοῦν κάποτε μαυτό, και θά βροῦν τὰ βαθύτερα κοινωνικά και ψυχολογικά αἷτια ἀπὸ τὰ ὀποῖα ξεβγήκε. Σήμερα ἐμεῖς ζοῦμε μέσα σ' αὐτὸ τὸ γεγονός και δὲν ἐχοῦμε οὔτε τὴ χρονική ἀπόσταση πού θά μᾶς δώσει τὸ στοιχεῖο τῆς προοπτικῆς, οὔτε τὴν κατάλληλη σκοπιὰ ἀπὸ τὴν ὀποία θά τὸ κρίνοῦμε ἀντικειμενικά. Νομίζω ὀσοτόσο πῶς ἢ κυριώτερη αἷτια τοῦ ξεπεσμοῦ εἶναι τὸ ἀπροχώρητο σὸ ὀποῖο ἔφερε τὴν ἀνθρωπότητα ὀμηχανικός πολιτισμὸς πού ἀναπτύχθηκε ὀπερτροφικά στὰ χρόνια μας, και πρὸς τὸν ὀποῖον βᾶδισε ὀ κόσμος με μιὰ παράλογη ἐμπιστοσύνη, πῶς θά τοῦ φέροι τὴν εὔδαιμονία. Ὅταν αὐτὸ τὸ παράφορο κίνημα τῆς λογικοκρατίας τὸν ἔφερε στὴν ἄκρη τοῦ γκρεμοῦ εἶδε πῶς βρέθηκε χωρὶς πίστη. Καὶ στὸν ἀνθρωπο εἶναι ἀπαραίτητη μιὰ κάποια πίστη, για νὰ προχωρήσει μέσα στὴ ζωὴ χωρὶς νὰ σκέφτεται τὴν αὐτοχτονία.

Γιὰ νὰ γυρίσει πίσω, πρὸς τὰ πνευματικά ἰδανικά του, εἶταν ἀδύνατο ἢ τουλάχιστον τρομερὰ δύσκολο. Γιατὶ εἶχε φροντίσει πρῶτα, με τὴν ὀλιστική φιλοσοφία του, με τὴν ἐπιστημονική φαντασιοπληξία του, και με τὸ μηχανοκρατικό καθεστῶς πού εἶχε δημιουργήσει ἀπὸ πάνω του, και τὸν ἔδενε χειροπόδαρα ὀπως ἄλλοτε τότε δυνάστεψε τὸ θεοκρατικό καθεστῶς, εἶχε φροντίσει νὰ ψυχολογᾷ ὀλα τὰ ἰδανικά και ὀλες τῆς ἀνθρώπινες ἀξίες τῆς ζωῆς. Τῶρα ἀπόμεινε γυμνὸς

ἀπὸ κάθε πίστη. Γυμνὸς σὸν τὸ σκουλήκι. Ἐτσι, σὸν καταφυγή, γύρεψε νὰ ἐνταχθεῖ στὴν ἀγέλη. Τὸν ἐπίασε ἢ « ψύχωση τῆς ἀγέλης ». Ἡ ἀγέλη εἶναι ἢδη κάποιο ἰδανικό. Σὲ λυτρώνει και ἀπὸ τὴν ἀγῶνία τῆς σκέψης. Τὸ δόγμα ἀντικαθιστᾷ τὴν ἐλεύθερη σκέψη, και τὸ δόγμα τὸ κρατεῖ ἢ ἢγεσία τῆς ἀγέλης. Αὐτὴ σκέφτεται για λογαριασμὸ τῆς ἀγέλης. Καὶ ἢ ἀγέλη, ἐνθουσιασμένη, ἀναπαύεται πάνω σ' ἕνα σύστημα ζωῆς και στοχασμοῦ.

Ἡ Ἑλλάδα δὲν μποροῦσε νὰ μὴν ἔχει τὴ συνεισφορά τῆς στὴν ἀγέλη. Καὶ ἔτσι δημιουργήθηκε μέσα σὸ σῶμα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἕνα παρασάρκωμα φυλετικό. Ὁ κατσαπλιάς. Ἀλλὰ πρόκειται για μιὰ μειονότητα, πού ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕναν κόσμο ἑτερόκλητο ἀνθρώπων ἀποτυχημένων, ἀδικημένων ἀπὸ τὴ φύση ἢ ἀπὸ τὴ ζωὴ, νοσηρῶν, βρασανισμένων ἀπὸ διάφορα συμπλέγματα κατωτερότητας, ἢ ἀρριβιστῶν πού πάνε νὰ καθαλλικέσουν μιὰν εὔκαιρία, ἕνα εἶδος σαλταδόρων τῆς ἰδέας. Ὅλοι αὐτοὶ ὀφίστανται για λόγους ἄσχετους με τὴν ἐσωτερική ζωὴ τοῦ ἔθνους, πού εἶναι γερὸ και ἀντιδρᾷ με ἀξιοθαύμαστη δύναμη και ἀποφασιστικότητα σὸν ὀλόκληρο θεμελιωμένη ψυχικά πάνω στὰ κοινὰ, τὰ αἰώνια ἰδανικά τῆς φυλῆς.

Και ἀπόδειξη εἶναι πῶς πάλι αὐτὸ τὸ ἔθνος ἀγῶνίζεται ὀλομόναχο, και ματώνεται και δεκατίζεται, ἀνοίγοντας τὸ δρόμο μπροστὰ σ' ὀλη τὴν ἀνθρωπότητα, μπροστὰ ἀπ' ὀλη τὴν ἀνθρωπότητα, ὀπως τὸ ἔκαμε κάθε φορὰ πού ἢ ἀνθρωπότητα κινδύνευε νὰ χάσει τὴν πίστη τῆς.

Και μέσα σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη ὀρα, σημαίνουν οἱ καμπάνες τὴ μέρα τῆς Δωδεκανήσου. Ἄς σταθοῦμε με τὴν καρδιά ψηλά, με τῆς σημαίες τῆς λευτεριάς ψηλά, με τὸ φρόνημα ψηλά. Καὶ ἄς χαίρετῆσουμε τούτη τὴ μεγάλη μέρα, τὴν πρωτότοκη τῆς 28ης τοῦ Ὀχτώδρη.

Κατόπι ἄς παραμερίσουμε τῆς δᾶφνες τῆς Δωδεκανήσου, ἄς σφίξουμε τὰ δόντια και ἄς συνεχίσουμε τὸν ἀγῶνα. Ἡ ἀνθρωπότητα θά μᾶς ἀκολουθήσει ἀπὸ κοντά, ὀπως ἔγινε τὸ 21, ὀπως ἔγινε τὸ 40 — 41. Καὶ σὸ τέλος θά γιορτάσουμε κάποια μέρα ὀλάκληρη τὴν Ἑλληνική χαρὰ. Μαζὺ με τὴν Κύπρο, μαζὺ με τὴν Βᾶρειο Ἡπειρο, μαζὺ με τὰ νέα σύνορα πού θά κλείσουν τῆς πύλες στοὺς ἐπιδρομείς και στοὺς συνωμότες. Τότε θᾶχοῦμε και ὀλο τὸν καιρὸ για τὴν ἀληθινὴ γιορτὴ τῆς σημερινῆς μέρας.

ΣΤΡΑΤΗΣ ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ

Μεράδες ὀρες

Ἡ Ἐλευθερία στὰ Δωδεκάνησα

(7 Μαρτίου 1948)

Τοῦ κ. Ἐμμ. Σ. Πρωτογάμπη

Εἰς τὸ Ὀλύμπιον θέατρον, εἰς ἀξίαν κονίστραν, τοποθετεῖ σήμερον ἢ Ἑλλάς τοὺς ἀγωνιστὰς τῆς Δωδεκανησιακῆς ἐλευθερίας ἔδωσαν εἰς τὴν πατρίδα τὴν πνοὴν τῶν και μετέβαλαν τὸ ὀνειρον εἰς ἀλήθειαν. Καὶ ἰδοὺ, μετὰ τῶσων αἰῶνων δουλείαν, ἢ ἐλευθερία ἐπιστρέφει ὀπερήφανη και σταθερὴ εἰς τοὺς μαργαρίτας τοῦ νοτίου Αἰγαίου, για νὰ προσφέρει τὸ μεῖδιμα τῆς ἐλευθερίας ζωῆς στοὺς ζωντανοὺς και νὰ στεφανώση τῶν ὀνομαστῶν και τῶν ἀωνύμων θυμάτων τοὺς τάφους.

Στῆς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνος, ὀταν τὸ ἔθνος μας εὑρίσκετο εἰς καθολικὸν ὀπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα, οἱ Δωδεκανήσιοι ἦσαν πρωτοπόροι. Τὸ μυστικὸν ἔργον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἦτο δικὴ τῶν ἐμπνευσις και αὐτομάτως ἢ μελέτη του φέρνει στὴ μνήμη μας τὰ ὀνόματα τοῦ Μανόλη Ξάνθου, τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Θεοφίλου, τοῦ Πατριῶν Πελοπίδα, τοῦ Κωραλιάνου, τοῦ Δημητρίου Θέμελη, ὀποῖος ἐστάθη ψυχωμένος ἀγωνιστῆς και θυμὰ στοὺς ἀγῶνες τοῦ Μεσολογγιοῦ.

Και ὀμως στὴν Δωδεκάνησο ἢ Τουρκικὴ δεσποτεία ἦτο σκιδῶης τὰ προνόμια τῆς Ὑψηλῆς Πύλης και τὰ προϊόντα τῆς θάλασσας—ἰδίως τὸ σφουγγάρι—ἐπέτρεπαν εἰς τοὺς κατοίκους νὰ ζήσουν ἀνέτως. Ἀλλὰ τὰ ὀικονομικά ἀγαθὰ δὲν γεμίζουν μόνο τῶν τῶν ζωῆ τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Τὸ πνεῦμα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας ἐξαπλώθηκε γιγαντιαῖο στῆς νότιες Σποράδες κ' ἔφερε στοὺς ἀπομακρυσμένους γεωργοὺς και ναυτίλους τὸ μέγα μήνυμα και τοὺς προετοίμασε για τὸν ὀπερτάτον ἀγῶνα.

Πρῶτη ἢ Πάτιμος—ἱερὸ νησὶ τοῦ Θεολόγου—ἐσήκωσε τὰ ὀπλα και τὰ τέκνα τῆς διεκρίθησαν εἰς ὀλους τοὺς τομείς τοῦ Ἀγῶνος. Κατόπιν ἢ Κάσος, ἢ πατρίδα τῶν γενναίων θαλασσοπόρων, μπῆκε στὴ μάχη με ὀλη τὴν ναυτική τῆς δύναμη.

Τὰ πλοῖα τῆς ταξιδεύουν σ' ὀλόκληρο τὸ Αἶγαῖον, περιτρέχουν τὴν Κρήτη και συνεργάζονται με τὸν κεντρικὸν ἑλληνικὸ στόλο. Πόσα λαμπρὰ κατορθώματα δὲν στολίζουν τὴν ἱστορία τῆς Κάσου στὴ μεγάλην αὐτὴν ἐποχὴ!

Αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Κάβο Μελέα, τοῦ Καστελλορίζου, τῆς Ἀτταλείας, τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἶναι κατορθώματα τῶν Κασίων ναυτικῶν. Ἀλλὰ ἢλθεν ἢ μοιραία ἢμέρα τῆς 29 Μαῖου 1824, ὀπότε ἐσήμανε ὀ ὀλευθρος τῆς Κάσου. Ὑστερα ἀπὸ φονικὴ μάχη, ὀπετάχθη τὸ γενναῖο νησὶ, ἀλλὰ μόνον οἱ βράχοι

του, διότι οἱ πολεμιστὰι ὀλοι, ὀσοι δὲν ἐπρόλαβαν νὰ πεθάνουν, ἔφυγαν με βάρκες εἰς τὰ κοντινὰ νησὶα τοῦ Αἰγαίου, για νὰ συνεχίσουν τὸν ἀνήμερο πόλεμο.

Και δίπλα στὴν Κάσο, ἢ μακρινὴ μας Κάρπαθος. Λαὸς εἰρηνικός και φιλήσυχος. Με τὸν ἰδρωτὰ του ποτίζει τὴ γῆ, για νὰ κερδίση τὴ ζωὴ του.

Εἰς τὴν εἰδυλλιακὴν φύσιν τῆς ἐξοῦσαν περισσοτέροι τραγουδιστὲς παρὰ πολέμαρχοι. Κι' ὀμως ἐχάρισαν εἰς τὸν Ἀγῶνα και τὴ ζωὴ τους και τοὺς πόρους τῶν.

Ἡ Ρόδος, ἔδρα Καϊμακάμη και στρατιωτικὸ κέντρο τοῦ Αἰγαίου, ἦτο ἀδύνατον νὰ κινήθῃ, ἀλλ' οἱ ξενιτεμένοι Ρόδιοι ἀγωνίστηκαν με κάθε τρόπο για τὴν ἐλευθερία τοῦ μεγάλου νησιοῦ τῶν. Στὴν Αἴγυπτο ὀ Ἀθανάσιος Καζούλης ἐβοήθησε με μεγάλη ποσὰ τὸν ἀγῶνα, ἀπὸ κεῖ ἐξεκίνησεν ἐπίσης ὀ Ἀθανάσιος Ἀνθου Ρόδιος, πολεμιστῆς σὸ Μεσολόγγι, στὴν Κόρινθο, στὰ Δερβενάκια, πολιτάρχης στὴν Κάρπαθο, κουρσάρος στὴ Μ. Ἀσία. Ἀλλὰ σπουδαιότερος ἀπ' ὀλους ὀπῆρξεν ὀ Παναγιώτης Ρόδιος, ὀποῖος ἐρημάτισε και γραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ. Ἴσως στὴν ἀντίδρασι τοῦ Παναγιώτη Ροδίου νὰ ὀφείλεται, τὸ ὀτι δὲν παρεχωρήθησαν τὰ Δωδεκάνησα στῆς κρίσιμες ὀρες τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν Ἑλλην. Κυβέρνησι στοὺς ξεπεσμένους ἰπότες τῆς Μάλτας!

Ἡ μικρὴ Τῆλος δὲν ἀπουσίασεν ἀπὸ τὸ προσκλητήριο. Ὁ Τηλιακὸς πυρπολητῆς Γεώργιος Γιάμαλης ἐκόλλησε στὴ Σάμο τὸ πυρπολικὸ του σὲ μεγάλο τουρκικὸ πολεμικὸ καράβι στῆς 5 Αὐγούστου 1824.

Θὰ ἦτο παράλειψις, ἂν στὴ σύντομον αὐτὴν ἀναγραφὴ δὲν ἐτόνιζα τῶν Καστελλορίζων τὴ συμβολή. Περίφημος ἔμεινε ὀ Πέτρος Γενῆ Μιχάλης, πυρπολητῆς στὴν ὀπηρεσία τοῦ Κανάρη. Κι' ἢ Δημογεροντία Καστελλορίζου εἰς τὰ ἐπίσημα ἐγγραφα ἀριθμεῖ τὰ ἔτη ἀπὸ τοῦ Ἀγῶνος: «1821, ἔτος πρῶτον τῆς ἐλευθερίας».

Οἱ ἀγῶνες τῆς Δωδεκανήσου ἐκτιμήθησαν και ἢ Ἐπαναστατικὴ Κυβέρνησις ἐκήρυξε τὴν ἐνωματώσι τῶν νησιῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴ Πολιτεία. Ἀλλ' εἶχαν λησμονήσει τὴν Εὐρώπη, ἢ ὀποία, παρὰ τὸ δικαιο και τὴν ἢθική, ἀρνήθηκε και τότε νὰ ἀποδώσῃ σὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος τὴν κληρονομία του. Καὶ τὰ Δωδεκάνησα παρέμειναν και πάλι σὸν τουρκικὸ ζυγὸ. Ἐως ὀτου τὸ 1912 παρουσιάζεται καινούργιος τύραννος με τὸ προσωπεῖον τοῦ ἐλευθερωτοῦ, ὀ Ἴταλός.

Οὐδέποτε, οὐδαμοῦ ὑπῆρξε δουλεία σκληρότερη. Ἐπὶ τριάντα πέντε συναπτά χρόνια ἔτρεξεν ἰδρῶς καὶ αἷμα ἀπὸ τὰ μέτωπα τῶν συμπατριωτῶν μου. Κι' ὅπως δὲν ἐλύγισαν μπροστὰ στὸν Τοῦρκο μὲ τὰ πρωτόγονα μέσα, ἔτσι ἐσιάθησαν πονεμένοι, ὑπερήφανοι κι' ἀλύγιστοι μπροστὰ στὸν φασιστὴ Ἴταλό. «Ἡ ἰταλικὴ κυβέρνησις—ἔγραψεν ἡ Δημογεροντία Καρπάθου εἰς τοὺς νικητὰς τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου τὸν Ἰούλιο τοῦ 1922—ἐπὶ πλέον θρασυνομένη ἐντείνει καθ' ἡμῶν τὰ βίαια αὐτῆς μέτρα, μέτρα ἡκιστα ἀρμόζοντα εἰς τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, πρὸς ἐπιτυχίαν σκοπῶν πάντοτε ἀνεπιτεύκτων, μέτρα τὰ ὁποῖα οὔτε εἰς τὰς χαλεπὰς ἡμέρας τῆς κυριαρχίας τῶν Τούρκων συνήντησε ποτὲ καὶ ἀντιμετώπισεν ὁ ἀτυχῆς τῆς Δωδεκανήσου λαός...».

Ὅταν ὅμως ἐσήμανεν ἡ ὥρα τοῦ ὑπὲρ τῶν ὄλων ἀγῶνος, οἱ Δωδεκανήσιοι εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν πρώ-

των εἰς τὰς ἐπάλλξεις. Ἐσχημάτισαν ἐθελονταὶ τὸ Σύνταγμα Δωδεκανησίων, προσέφεραν τὴν πρώτη θυσία τοῦ πολέμου στὴν Πίνδο μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἥρωος Ἀλεξάνδρου Διάκου, ἐτροφοδότησαν μετὰ τὴν πτώσιν ἀφθόνως τὸν Ἱερὸ Λόχο καὶ τὴν ταξιαρχία τοῦ Ρίμινι καὶ ἐπότισαν μὲ τὸ τίμιον αἷμα των τὰ βουνά, τὶς ἀκτὲς καὶ τὶς θάλασσες, ὅσα σκεπάζει ὁ γαλανὸς οὐρανὸς τοῦ Αἰγαίου...

Τώρα τοὺς ἀγῶνας ἐστεφάνωσε τὸ αἷσιον τέλος καὶ ἡ προσφιλεῖς θεὰ τῶν Ἑλλήνων, ἡ Διογενὴς Ἀθηνᾶ, μετὰ τόσων αἰῶνων δεινὴν ἐξορίαν, ἐπιστρέφει καὶ πάλιν εἰς τὸν ἀρχαῖον Λίνδιον οἶκον τῆς. Καὶ κατὰ τὸ θριαμβευτικὸν τῆς ταξίδι τοῦ Αἰγαίου οἱ αὐρὲς τῆς ψιθυρίζουν:

Χαῖρε ἡ ἐλευθερία τῶν Ἑλλήνων.

Σὲ προσμένει γενναῖος λαός.

ΕΜΜ. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ

Ἀθ. Λημναίου: Ἑλληνικοὶ χοροί.

Ἐπίκαιροὶ στίχοι

Ἡ Κατάρρα

Κ. Κρυστάλλη

Νᾶχετε τὴν κατάρρα τῆς! Εἶναι βαριά ἡ κατάρρα
Τῆς μάννας, εἶναι χαλασιά, εἶναι φωτιά καὶ λαύρα,
Ἡ ἀραχγιασμένη κόλαση, τὰ τάρταρα τὰ μαῦρα,
Κι' ἀτέλειωτο παράπονο, παραδαρμός, λαχτάρρα!

**

Νᾶχετε τὴν κατάρρα τῆς! Στὰ ξένα ἀπ' ἄκρη εἰς ἄκρη
Νὰ σέρνεσθε ὅσιν ξέζληροι, ὅσιν δοῦλοι πουλημένοι.
Κάθε νερό, κάθε ψωμί, βαθιὰ νὰ σᾶς πικραίνει.
Καὶ νὰ σᾶς καίγη τὴν καρδιά τὸ φλογερό σας δάκρυ!

**

Νᾶχετε τὴν κατάρρα τῆς! Μὲ στεναγμὸ καὶ πόνο
Ἐστὴ μάνα μας τὴν Ἠπειρο τὰ μάτια νὰ γυρνᾶτε,
Ἐστοῦ κόσμου τὴν καταλαλιὰ παντοῦ νὰ τὴν πονᾶτε,
Καὶ νὰ σᾶς τρώη ὁ πόνος τῆς ὅσιν τὸ σαράκι μόνο!

**

Νᾶχετε τὴν κατάρρα τῆς! Τὴν ξακουστή μας μάνα,
Τὴ χώρα τὴν Ἑλληνικὴ ἔς τὴν πείνα, ἔς τὴ σκλαβιά τῆς,
Καὶ σεῖς νὰ τὴν πικρᾶνετε βγήκατε, τὰ παιδιά τῆς,
Καὶ νὰ τήνε ποτίζετε σκληρὰ χολὴ γιὰ μάνα!

**

Νᾶχετε τὴν κατάρρα τῆς! Κι' ἄλλα παιδιά ἔχει ἐκεῖνη,
Παιδιά μὲ ἀγάπη, μὲ καρδιά, καμάρι, καύχημά τῆς,
Ποὺ κάποια μέρα τὰ βαριά θὰ σπάσουν σίδερά τῆς,
Παιδιά ποὺ στὴν ἐνθύμηση κάθε τῆς πόνος σβήνει!

Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Ἡ Γαρουφαλιά

Τοῦ κ. Χρ. Ζαλοκώστα

Ἀδύνατος καὶ λιγερένιος, μὲ χέρια μικροκαμωμένα, ὅπως ἔχουν συγνά τὰ ἑλληνόπουλα, ὁ Κώστας Ρίτσος ἦταν γραμμένος στὸ «Ἐθνικὸ Κομιτάτο». Ἄφοβος μπροστὰ σὲ ὅλους τοὺς κινδύνους, πανέτοιμος στὴ θυσία. Κάποτε χρειάστηκε ἡ ὄργανωσή του δύο κάσες, μιὰ γιὰ φύλαξη χαρτιῶν καὶ μιὰ τοῦ πολυγράφου.

Ὁ Ρίτσος εἶπε :

— «Ἐγὼ θὰ σᾶς τίς φέρω».

Ἀπόρησαν. Αὐτὸς ὁ φτωχὸς φοιτητῆς, προστάτης γρη῏ας μάνας καὶ δυὸ ἀδερφάδων, θὰ κάμῃ τὸ ἔξοδο; Πάει σπίτι του, κόβει τίς τάβλες τοῦ κρεββατιοῦ του καὶ φτιάχνει κάσες.

— «Ποῦ θὰ κοιμᾶσαι τώρα;» ρωτᾷ ἡ μάνα του.

— «Καταγῆς!»

Οἱ κίνδυνοι, ἡ δύσκολη ζωὴ, ἀγρύπνιες, ἀναπαράδιά, ἀντὶ νὰ τὸν καταπονοῦν τοῦ γεννοῦσαν πάθος ἀκατανίκητο γι' αὐτὴ τὴ ζωὴ. Δὲν ἤθελε ξεκούραση, παρὰ νέα δράση. Ὁλοένα γλώμαινε ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὰ ξενύχτια, ὥστε ἀνάγκασε τὴ μεγάλη ἀδερφή του Γαρουφαλιά νὰ μπῆ στὸ ποδάρι του ἐργάτρια τοῦ Ρετσίνα. Τώρα ποῦ ὁ Κώστας ἔχει περισσότερο καιρὸ γίνεται στέλεχος τοῦ «Κομιτάτου», προπαγανδίζει ἀνάμεσα στοὺς φοιτητὰς Πατρίδα καὶ Θρησκεία.

Κατὰ τὴν Κατοχὴ τοὺς νέους τοὺς ἐπαίδευε τὸ θέμα τοῦ μέλλοντος. Στὸ κεφάλι του στριφογυρίζουν ἀπειρες μπερδεμένες ἰδέες, γιὰ τὴ ζοῦμε σὲ μιὰν ἐποχὴ ὅπου ἡ Εὐρώπη ἔχει χάσει τὸν ἐναντὶ της.

Ὁ Ρίτσος τοὺς διδάσκει πρακτικὸ σοσιαλισμὸ : «Ἐλάτε νὰ φτιάσουμε τὸν τόπο μας, τοὺς λέει, ἰσοπεδώνοντας τοὺς ἀνθρώπους ὄχι μὲ τὸ μαχαίρι παρὰ μὲ τὴν ἀγάπη. Δόστε στοὺς φτωχοὺς Νοσοκομεῖα νὰ γιαιτρεύωνται, σύνταξη γιὰ τὰ γηρατειά τους καὶ μπόλικο ψωμί. Κάντε τους σπίτια ὑγιεινὰ καὶ μὴ σκοτίξεστε τότε τί θέλει ἡ Ρωσσία».

Ἡ λαγιάρα του γιὰ Μεγάλῃ Ἑλλάδα καὶ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, συγκινεῖ ὅσους τὸν ἀκοῦν καὶ ὁ Ρίτσος κερδίζει ψυχῆς παραστρατημένων φοιτητῶν. Οἱ κομμουνιστὲς ὅμως τὸν μαρκάρουν. Ὅπως κάθε δυναμικὸ ἐθνικιστῆ, τοῦ κάνουν προτάσεις νὰ προσχωρήσῃ στὸ ΕΑΜ καὶ ὅταν ἀρνεῖται ἀποφασίζουν νὰ τὸν ξεπαστρέψουν. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ προπαγάνδα ποῦ κάνει κατὰ τῶν Γερμανῶν κινεῖ καὶ αὐτῶν τὴν προσοχή. Ὁ διερμηνέας τῆς «Feldgendarmarie» Ἡλίας Φωτιάδης, ἐκεῖνος ποῦ παρακολουθεῖ συστηματικὰ τὸ «Ἐθνικὸ Κομιτάτο» καὶ ἔχει προδώσει κίβλας ἕναν ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὰς του, τὸν ἀξιωματικὸ τοῦ ναυτικοῦ Ζαχαράκη, παρακολουθεῖ τὸν Ρίτσο.

*

21 Μαρτίου 1944. Ὁ Ρίτσος εἰτοιμάζει πατριωτικὴ προκήρυξη γιὰ τὴν Ἐθνικὴ Ἑορτή. Στοιχειοθετεῖ μόνος του τὸ κείμενο, μὰ τοῦ λείπουν μερικὰ κεφαλαῖα Ζ γιὰ τὰ πολλὰ τὰ «Ζήτω», καθὼς καὶ μελάνι μплὲ γιὰ τὸ τύπωμα. Ἀφότου κάτι ὑποπτοὶ ἀλλῆτες παραφυλᾶν γύρω στὸ σπῆτι του, κοιμᾶται τοῦ φίλου του Μιχάλη Δελαγραμμάτικα. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκί-

νάει τὸ πρωὶ τῆς Τρίτης 21 Μαρτίου γιὰ τὴν Ἀθήνα, νὰ δανειστῇ ψηφία ἀπὸ κάποιον γέρο τυπογράφου ποῦ τὸν βοηθεῖ. Μὰ δὲν τὸν βρίσκει στὸ τυπογραφεῖο. Ἐτσι ἀναγκάζεται νὰ ξανανεβῇ στὴν Ἀθήνα καὶ τ' ἀπόγεμα. Παίρνει ἀπὸ τὸ γέρο μελάνι καὶ τὰ Ζ καὶ κάνει νὰ γυρίσῃ πίσω στοῦ Δελαγραμμάτικα. Κατὰ κακὴ του τύχη στὸ βαγόνι τοῦ Ἡλεκτρικοῦ ποῦ μπλαινὲ ἀντικρίζει τὸν διερμηνέα Φωτιάδη. Παγώνει. Στὸν Πειραιᾶ προσπαθεῖ νὰ τοῦ ξεφυγῇ, μὰ ὁ Φωτιάδης τὸν ἀκολουθεῖ κατὰ πόδα. Γιὰ νὰ σωθῇ ἀποφασίζει νὰ μὴν πάῃ στὸ σπῆτι τοῦ φίλου του, παρὰ στῆς μάνας του. Στριβεῖ ἀπότομα σ' ἕνα σοκάκι καὶ ἔξαφανίζεται. Πρὶν φτάσει ὅμως σπῆτι του κοντοστεκέεται. Δειλιάζει, λὲς καὶ ἔχει τὸ προαισθηματὸς θὰ σκοτωθῇ ἀπόψε. Ὅσοσο προχωρεῖ. Τῆς ἴδιες στιγμῆς ἡ μάνα του αἰσθάνεται τὸ αὐτὸ προαισθηματὸς — τὸ ἀγῶρι τῆς κινδυνεύει! Βγαίνει στὴν πόρτα ἀνήσυχη. Δὲν τὸν περιμένει νῶρθη, ἀλλὰ ἡ μητρικὴ καρδιά της νοιώθει τ' ἀπόκρυφα τοῦ κόσμου. Βλέπει ἐκεῖνους τοὺς ἀλλῆτες ποῦ ὑποπτεύεται νὰ ἔχουν στήσει καρτέρι καὶ τρομάζει. Στέκει στὸ κατώφλι της καὶ καρδιοχτυπᾷ. Σὲ λίγα λεπτά ἀκούει πέντε πιστολιές. Δὲ διακρίνει τίποτα, γιὰ τὴν ἔχει σκοτεινιάσει, ἀπὸ ἐνστικτο μόνον τρέχει κατὰ τὴν ἐκκλησιὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἄν τὸ θέαμα ἐνὸς νέου, νεκροῦ στῆ μέση τοῦ δρόμου, ποῦ πλέει στὸ αἶμα, εἶναι γιὰ ὅποιονδήποτε τραγικὸ, γιὰ μιὰ μάνα καταντᾷ φοβερό. Ἡ γρη῏ Ρίτσου λιποθυμᾷ.

*

Μετὰ τὴ δολοφονία ἡ ἀδερφή τοῦ Κώστα, Γαρουφαλιά, μὲ παρακαλεῖ νὰ τῆς δώσω 10 ἡμέρες ἄδεια νὰ περιποιηθῇ τὴ χαροκαμένη μάνα της ποῦ ἀπὸ τὴ συγκίνηση ἔχει χάσει ὀλότελα τὴν ἀκοή της. Ὅταν ξανάρχεται στὴ δουλειά, ζητάει τὴν προστασία μου γιὰ τὴν ἀριστερὴν ἐργάτην τοῦ ἐργοστασίου τὴν ἀπειλοῦν πὼς θὰ τὴ σκοτώσουν καὶ αὐτὴν. Φωνάζω ἕναν ἀπ' αὐτοὺς καὶ τοῦ λέω πὼς ἂν πάθῃ τίποτα ἡ κοπέλλα θάχουν νὰ κάνουν μαζί μου. Δὲν τὴν βλέφτουν, ὅμως ἐξακολουθοῦν ὅπου τὴν ξεμοναχιάσουν νὰ τῆς λέν πὼς θὰ τὴν ξεκάνουν. Ἀπὸ τρομάρα σὲ τρομάρα, ἡ ζωὴ της γίνεται μαρτύριο.

Ἐνα μῆνα μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ ἀδερφοῦ της, ὁρμοῦν κατὰ τῆς 11 τὸ πρωὶ στὸ ἐργοστάσιο Γερμανοὶ μ' ἕναν διερμηνέα. Προχωροῦν γραμμὴ στὸ γραφεῖο μου καὶ μὲ διατάζουν χωρὶς περιστροφές :

— «Δόσε μας κατάλογο τῶν ἐργατῶν σου ποῦ εἶναι κομμουνισταῖ».

Ἀρνοῦμαι πὼς ἔχω κανέναν, μὰ αὐτοὶ ἐπιμένουν. Καθὼς δὲν τοὺς δίνω ὀνόματα, ὁ διερμηνέας, ὁ Φωτιάδης ἐκεῖνος, λέει στὸν ἐπὶ κεφαλῆς ἀξιωματικὸ γερμανικὰ :

— «Τώρα θὰ δῆτε πὼς θὰ μάθωμε αὐτὸ ποῦ ζητᾷμε» καὶ γυρίζοντας πρὸς ἐμένα ρωτᾷ :

— «Δουλεύει ἐδῶ μιὰ Γαρουφαλιά Ρίτσου;»

— «Μάλιστα».

— «Φώναξέ την !..».

Στέλνω κάποιον νὰ τὴν καλέσῃ. Σὲ λίγο μπλαινὲ μέσα ἡ Γαρουφαλιά, σασιτισμένη τί νὰ τὴ θέλουν οἱ Ναζῆδες. Ὁ διερμηνέας τὴν ἀναγνωρίζει :

— «Ἄκου, τῆς λέει, ἐσένα σοῦ σκότωσαν οἱ κομμουνιστὲς τὸν ἀδερφό σου, τὸν Κώστα. Δὲν εἶν' ἔτσι;»

— «Ναί, ἀποκρίνεται ἡ κοπέλλα καὶ στα βαδουλωμένα ἀπὸ τὸ κλάμα μάτια της ἀναβλύζουν δάκρυα.

— «Ἐσὺ τοὺς μισεῖς τοὺς δολοφόνους τοῦ καημένου τοῦ Κώστα, δὲν τοὺς μισεῖς;»

Ἡ Γαρουφαλιά κατανεύει μὲ τὸ κεφάλι.

— «Λοιπὸν πὲς μας τώρα ποιοὶ ἐδῶ μέσα κομμουνιστὲς;»

Ἡ Γαρουφαλιά στρέφεται πρὸς ἐμένα σὰ νὰ ζητᾷ τὴ γνώμη μου τί νὰ κάνῃ. Δὲν μπορῶ νὰ τῆς γνέψω τίποτα γιὰ τὴν ἀπὸ τοὺς ἔξῃ Γερμανοὺς ποῦ μᾶς κυκλώνουν κάποιος θὰ μὲ δῇ. Τὴν κοιτάζω κατὰματα ἀμίλητος.

— «Μὴ φοβᾶσαι, ἐξακολουθεῖ ὁ διερμηνέας, κανέναν δὲ θὰ μάθῃ ποιοὺς θὰ καταδώσεις. Πὲς μας τὰ ὀνόματα ἐσὺ, καὶ ἡμεῖς τοὺς πιάνομε τὴ νύχτα, ὄχι τώρα».

Ἡ Γαρουφαλιά διστάζει. Μισεῖ θανάσιμα τοὺς

φρονιάδες τοῦ ἀδερφοῦ της, θὰ ἤθελε νὰ τιμωρηθῶνε, προπάντων ἕνας ἐργάτης μας ποῦ τὸν ὑποπτεύεται πὼς ἦταν ἀπὸ τοὺς ἐκτελεστὲς, μὰ γυρίζει καὶ μὲ ξανακοιτάζει. Τὰ μάτια της εἶναι ἕνα πελώριο ἐρωτηματικὸ. Δὲν τὴν παροτρύνω νὰ μιλήσῃ. Ὁ διερμηνέας ποῦ βλέπει τὸ δισταγμὸ της δοκιμάζει νὰ τὴν συγκινήσῃ :

— «Ἡ σκιά τοῦ Κώστα σου εἶναι δίπλα καὶ ζητάει ἐκδίκηση. Τὸν ἔχασες, Γαρουφαλιά τὸν Κώστα σου;»

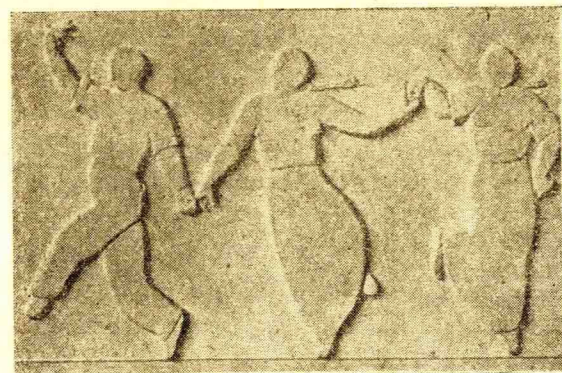
Ἡ πάλῃ ποῦ γίνεται μέσα στὴν ψυχὴ τῆς δούλιας κοπέλλας εἶναι φανερὴ. Τρέμει τὸ μαῦρο τσίτινο φῶρεμά της στοὺς ὤμους της.

Τέλος, στηλώνει τὸ κεφάλι καὶ λέει μὲ σταθερὴ φωνή :

— «Στὸ ἐργοστάσιο δὲν ἔχουμε οὔτ' ἕναν κομμουνιστῆ. Σᾶς τὸ βεβαιώνω ἐγὼ!»

Οἱ Γερμανοὶ φεύγουν ἀπραχτοί, ἐνῶ ἐγὼ σφίγγω τὰ δυὸ χέρια τῆς μικρῆς, ποῦ σωριάζεται σὲ μιὰ καρέλλα καὶ ξεσπάει ἡ δυστυχιμένη σ' ἕν' ἀτελειώτο κλάμα.

ΧΡ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ

Ἄθ. Λημναίου : Ἑλληνικοὶ χοροί.

Ἡ ἀδιάσπαστη συνῆ

Τὸ Πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας

Τοῦ κ. Νίκου Προεστῶουλου

Τὴν ἡμέρα ἐτούτη ἄς μεριάζει ἡ ψυχρὰ ζυγιάσμενη λογική. Περνάει, κάθε χρονιά σὰ σήμερα, τὸ προαιώνιο Πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας. Δὲν ταιριάζει στὴν Ἑλλάδα ρεαλιστική ἐνατένιση. Δὲν τῆς στέκει ἡ ψυχρὴ κρίση. Μέσα σ' ἓνα θαῦμα γεννήθηκε, κι' ἓνα θαῦμα γέννησε κάθε φορά τοὺς ἀλλεπάλληλους πολιτισμούς τῆς. Ἡ θερμόαιμη ἔξαρσή τῆς, στίς μεγάλες τῆς στιγμές, πύργωσε κι' ἀπὸ ἓνα ἀκατάλυτο θαῦμα. Ἐναν ὀλύμπιο ἄθλο κάθε τῆς φορά. Δὲν ἔχουσε χυθεῖ, κι' ὥσαμε τώρα ἀκόμα, σὲ κανένα χωνευτήρι, πουθενὰ στὸν κόσμον, τὰ σταθμά, ποὺ θὰ ζυγιάσουνε τὸ ἡρωϊκὸ πνεῦμα ποὺ γιγαντώνει τ' ἀχαμνὰ τὰ μπράτσα τῆς μικροκαμωμένης μας πατρίδας, κάθε φορά ποὺ ὑπονιάσεται καὶ ἔχνος σκιάς νὰ συννεφιάζει τὴν ἐλευτεριά τῆς.

✱

Ἡ ἱστορία μιλάει γιὰ ἀλλεπάλληλους πολιτισμούς μέσα στὸ χῶρο ποὺ ἀπὸ αἰῶνες κινήθηκαν οἱ Ἕλληνες. Κι' ἀλήθεια, μέσ' στὸ χῶρο τῆς Ἑλλάδας χωρέσαν ἀνεμέτρητων αἰῶνων πολιτισμοί, γιατί ἦταν μιὰ ψυχὴ, κι' ἓνα τὸ μέγα πνεῦμα. Γιατί ἡ ράτσα ἦτανε Μιά.

Ὁ Διονύσιος Σολωμός, ποὺ ψάλλοντας τὸ 21 στέκει ἀνάμεσα ἀπ' τὴς Θερμοπύλες κι' ἀπ' τὰ χτεσινὰ βορειοηπειρώτικα βουνά, τὸ φωνάζει:

«Στὰ ἴδια ὄρη ἐγεννηθῆκαν
καὶ τ' ἀδάμαστα παιδιά,
ποὺ τὴ σήμερο ἐχυθῆκαν
πάντα πρῶτοι στὴ φωτιά»

Κι' ἀπόμακρα στὴν ἀβυθόμετρη Ἑλλάδα ὁ ποιητῆς-ἱστορικὸς Θουκυδίδης δάζει στὰ χεῖλια τοῦ Περικλή, τοῦ Ἑλλήνα πολιτικοῦ ἡγέτη τῆς λαμπρότερης ἐλληνικῆς ἀκμῆς, αὐτὰ τὰ λόγια:

«Στὰ πολεμικὰ ξεχωρίζουμε ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους μας σὲ τοῦτο: Πρῶτα-πρῶτα τὴν πόλη μας τὴν κρατοῦμε ἀνοιχτὴ σὲ ὄλους καὶ δὲν ἀποδιώχνουμε ποτε κανένα ξένο, μήτε τὸν ἐμποδίζουμε νὰ μάθει καὶ νὰ δεῖ κάτι, ποὺ ἂν τῷ δλεπε κάποιος ἀπ' τοὺς ἐχθρούς μας θὰ μπορούσε τάχα νὰ ὤφεληθῆ. Γιατί ἐμεῖς τὴν πίστη μας τὴ στηρίζουμε ὄχι τόσο στίς προετοιμασίες καὶ στὰ ξεγελάσματα, ὅσο στὴν ἴδια μας ψυχικὴ δύναμη, ὅταν χρειαστεῖ ν' ἀντιδράσουμε».

Ὁ Ἀθηναῖος τοῦ Χρυσοῦ Αἰῶνα ὑψώθηκε καὶ στέκει πάντα ὁ αἰώνιος Ἕλληνας. Οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἀθηναίου τῆς Ἀκμῆς σὲ κάθε πεδίο, ἀπὸ τοὺς θριάμβους τοῦ ἀπέναντι τῶν πανίσχυρων Περσῶν, καὶ τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴς ὀλιστικὲς κοσμοθεωρίες τῆς Σπάρτης, ὥσαμε τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου καὶ τῆς τέχνης ποὺ ἀρθάρτα ἔστησε στοὺς αἰῶνες, συγκροτοῦνε τὸν ψυχικὸ κόσμον ἀκέριας τῆς Ἑλλάδας. Τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαίρετης Ἑλλάδας ἀπ' τὴν προϊστορία, ὥσαμε ποῖος ξέρεῖ ποτε...

✱

Τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας—λυτρωμένο ἀπ' τὴν προαιώνια ἀνατολή του—δὲν περιμένει λυτρωμὸ ἀπὸ καμμιά καινούργια τάση ἐθνῶν καὶ λαῶν. Ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας ἀπορίχνει, μὲ θαμπωτικὴν αὐτοπεποιθήση, κάθε ὑπόδειξη στενόκαρδου ὑπολογισμοῦ, ἀπόπουθε ἂν τῆς ἐρχεται, μὲ ὅμοιο πάντα φανατισμό. Ὁ αὐθόρμητος παλμός τῆς μπρὸς στὸ ἀντίξοο, ἡ φλογερὴ ἀποκατὰ τῆς ἀγνάντια σὲ μικρόψυχο, τὸ ὀλιστικὸ στοιχείο, δὲ ρίχνει τὰ μάτια στὰ χαμηλὰ τ' ἀμποδέματα, μόνο τὰ ξεπηδαίει φτερωμένη ἀπὸ τὸ καθάριο πνεῦμα, δίχως νὰ τὰ βλέπει. Ἐπερνάει κάθε προσδοκία καὶ ξαρνιάζει πάντα μ' ἓνα θαῦμα.

Δὲν εἶναι ὁ ἐθνικὸς ἐγωϊσμός, δὲν εἶναι μιὰ κούφια κι' ἀδάσιμη περηφάνεια ποὺ μᾶς ξεγελά γιὰ νὰ ἐκθειάζουμε ἔτσι τὴν ἐθνικὴ μας ψυχὴ. Δὲν εἶναι μήτε οἱ ξενόγλωσσοι σύμμαχοι ὕμνοι τοῦ τελευταίου πολέμου γιὰ τὸν ἡρωϊσμό μας. Εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἀξίας τοῦ πνεύματος. Τὸ ἀστάθμητο βᾶρος τοῦ ψυχικοῦ παράγοντα, πιστὰ καὶ διαίωνα ὑπηρετεῖ τὴν Ἑλλάδα, γιατί εἶναι γέννημά τῆς.

Σὲ κάθε ἀγῶνα ἐλληνικὸ, λὲς καὶ δὲν ἀγωνίζονται κάθε φορά οἱ ἑκατό, οἱ χίλιοι ζωντανοὶ στρατιῶτες. Λὲς καὶ πλάι τοὺς ξεφυτρώνουν ἀπὸ τὴν ἀνεξήγητην, ἀσύγκριτη αὐτὴ γῆ ἀμέτρητοι τῶν προαιώνιων νεκρῶν ἡρώων τῆς Ἑλλάδας οἱ ἴσκιος, καὶ μὲ τ' ἀγιασμένα τοὺς φάσγανα συντριβουνοὺς τὸν ἀντίμαχο, παλεύοντας πὸς ζωντανὰ κι' ἀπὸ τοὺς ζωντανούς.

✱

Ἄν οἱ Λαοὶ καὶ τὰ ἔθνη δὲν ξαστέρωσαν ἀκόμα πνευματικὰ, μέσα στὸν ἐτερόκλητο σᾶλο τῶν θεωριῶν καὶ τῶν ὀλικῶν συμφερόντων, ὥστε νὰ μπορούν νὰ δοῦνε καθαρὰ πόσο ἔξω ἀπὸ τὴ ζωὴ κι' ἀπὸ τὴς ἀνάγκες τῆς, κι' ἀπὸ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου, καὶ ἀπὸ τὴς ἀπαιτήσεις τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι τὰ συνθήματα τοῦ ὀρθολογισμοῦ, κι' ἀκόμα λιγώτερο τοῦ δῆθεν προσάτη τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορικῶ ὀλισμοῦ,—τοῦ κομμουνισμοῦ,—ἄς ρίξουν μιὰ ματιὰ στὴν περίπτωσή τῆς Ἑλλάδας, μέσα στὰ καταπληκτικὰ στάδια τῆς ζωῆς τῆς, κι' ἀκόμα πὸς κοντά, στίς περιπέτειές τῆς μέσα στὸν τελευταῖο πόλεμο. Εἶναι πασίφωτο τὸ παράδειγμα καὶ πολλὰ ἔχουσε ἀπ' αὐτὸ νὰ διδαχτοῦνε.

Ἀπάνω στὰ ἱστορικὰ παγκόσμια θέματα, καὶ πὸς πολύ, πάνω ἀπὸ τὴς οἰκτρὲς συναλλαγές καὶ τὴς κατασκοπεῖες καὶ σκευωρίες, μιὰ καὶ στεφανηφόρα στέκει ἡ γνώμη καὶ ἡ πράξη τῆς Ἑλλάδας. Ἡ ἐλληνικὴ ψυχὴ οὔτε τὴν ξέρει, οὔτε τὴ θέλει τὴ συναλλαγῆ, κι' οὔτε ποὺ θέλει οὔτε ποὺ ξέρει νὰ στήνει σκευωρίες.

Ἀπὸ τὴν περίπτωσή τῆς σημερινῆς περιπέτειας τῆς Πατρίδας μας, ποὺ χωρὶς ὑπολογισμό, χωρὶς ὑστεροβουλία, χωρὶς ὑπόσχεση βοήθειας, ρίχτηκε σ' ἓναν «ἄφρον» ὅπως θάλεγαν οἱ... «σῶφρονες» ἀγῶνα, ποὺ κυριολεκτικὰ ἔσωσε ἰσχυροὺς λαοὺς τῆς Γῆς, μὲ τὸ νὰ ὑψωθῆ παλληκαρῖσια ἀγνάντια σ' ἓνα γιγάντιο βάρβαρο ὄγκο, ποὺ ἔπεφτε ἀπάνω τῆς μὲ τὸ βαθύτερο σκοπὸ νὰ χτυπήσει διὰμέσά τῆς ἄλλους πιότερο τρανοὺς. Ἀπὸ τὴν περίπτωσή αὐτὴ μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ σταθμιστεῖ καὶ νὰ κριθεῖ ἡ ἀξία τῆς ἀνόθευτης πνευματικῆς παρόρμησης, ποὺ ἡ Ἑλλάδα παρουσίασεν ἀδιάβλητα, καὶ σὲ συνέπεια πλήρη τόσους αἰῶνες.

✱

Τὸ θεμέλιωμα τοῦ τελευταίου πολιτισμοῦ τῆς Ἑλλάδας—μὰ ὄχι καὶ τοῦ στεροῦ—ξεκινάει, σίγουρα κι' ἀσφαλτα, ἀπὸ τὴς 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1940. Τίποτα δὲν ξεπούλησε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἀφθαρτὴ κι' ἀναλλοίωτη ψυχὴ τῆς, ἀπὸ τὸ ἀντίμαχο στὸν ὅποιον ὀλισμὸ Μέγα τῆς Πνεῦμα. Μπρὸς τὴν θρασύδειλη μὰ σιδερόφρακτη στρατιὰ τῆς ὑποουλῆς γενιᾶς ποὺ θάρρεψε πὸς θὰ πατήσει τὴν Ἑλλάδα τὸ 40, ἡ ἀντίδραση τούτης ἐδῶ τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς λὲς καὶ ξεφανερῶθηκε χίλιες φορές, καὶ πιότερο ξεθαρρεμένη ἀπὸ κάθε πρωτινὴ: Τὸ Πνεῦμα πάτησε κι' ἐδῶ ξανὰ περίλαμπρα, σὰν πάντα, τὸ ἐρπετὸ τοῦ Ὑλισμοῦ.

Μὰ τὸ μεγάλο καμίνι, ποὺ δοκιμάστηκε ἡ ἀκατάλυτη ἀντοχὴ τοῦ Πνεύματος, μέσα στὰ φιαχτὰ κάρβουνα τῆς ὕλης, ἦταν αὐτὸ ποὺ λέμε «Κατοχὴ».

Ἐκεῖ μέσα σ' αὐτὴ τὴν «Κατοχὴ», «ποὺ ὁ ἥλιος φλόγιζε βαριά μὰ δὲν ἐζέσταινε τοὺς σκλαβωμένους, ποὺ ὁ ἴσκιος τοὺς ἐπάγωνε χωρὶς νὰ τοὺς δροσίζει», ὄλοι μας τὸ ξέρουμε, πὸς τὴν κρατήσαμε ψηλά τὴν ἐθνικὴ καὶ τὴν ἀτομικὴ τιμὴ μας—κι' ἄς παραστράτησε μέσ' στίς μυριάδες, ποὺ καὶ ποῦ, κανένα ζαβογέννητο παιδί μας.—Κι' ὄχι μονάχα δὲ λυγίσουμε ἢ κιοτέψαμε, μὰ οὔτε παράπονο δὲ δείξαμε στὰ χεῖλη.

✱

Θάθελα τούτη τὴν ἡμέρα ποὺ ὄλη ἡ Ἑλλάδα, ἱερὰ συγκεντρωμένη, προσκυνάει, ἡ κάλλιο φλογερὰ πανηγυρίζει τὴν καθαγιασμένην πράξη τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, νὰ ζούσαμε μέσ' στὴν κερδισμένη γαλήνη ἐνὸς Ἠρώα—Λαοῦ ποὺ θαυματούργησε. Ἐνὸς Ἐργάτη—Λαοῦ ὅπου μὲ τὴν ἀπόδιωξη ἀσυνείδητων εἰσβολέων ξαναγύρισε καὶ ρίχτηκε μὲ ψυχικὴν ἀναγάλλια νὰ τσαπίσει τὴν ἀγαπημένην του γῆ. Μὰ ἐμεῖς δὲν ἐκερδίσαμε ἀκόμα τὴ γαλήνη.

Εἶμαι κι' ἐγὼ βέβαια ἓνας αἰσιδόξος. Γιατί πιστεύω βαθύτατα πὸς ἓνας Ἕλληνας αἰσιδόξος μόνο μπορεῖ νάνα. Τὸ Πνεῦμα καὶ ἡ Ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας μοναχὰ μὲ τὴν αἰσιοδοξία ἀξιοποίησε τοὺς θαυμαστοὺς αἰῶνες τῆς ζωῆς τῆς. Μὰ ὅπως νάνα, στὰ φρυμένα ἀπὸ τὸ μόχθο χεῖλια μας δὲν ἔσθησεν ἡ πίκρα:

Ὅλα τὰ ἔθνη ἀπολυθῆκανε... Μαζεύτηκαν καὶ συγυρίστηκαν στὸ σπιτικό τους. Ἐσυχάσανε... Καὶ μοναχὰ ἡ Ἑλλάδα, ὁ ἀρχικὸς ἀγωνιστῆς, ὁ θῶρακας τοῦ Παγκόσμιου Ἀγῶνα, ἡ Ἑλλάδα ποὺ πρώτη κι' ἀπομόναχη ἀντιμετώπισε τοὺς κορὺβαντες τοῦ Φασισμοῦ καὶ τὴν ἀχαλίνωτη κτηνωδία τῶν σύγχρονων Οὐρανῶν αἱμοστάζει ἀκόμα, μαχαιρωμένη ἀπὸ τοὺς χτεσινούς τῆς ὀφειλέτες. Ἐννοῖ Λαοί, ὅπου σ' ἀδιέξοδες στιγμές τοὺς στεφανώνανε κι' εὐγνωμονοῦσαν τὸν ἡρωϊσμό μας, γιατί σ' ἀλήθεια ζήσανε καὶ στέκουνε σὰν ἔθνη,

γιατί τους έπροστάθηκε ή Ελλάδα, αφού ή Ελλάδα πρωτόχυσε τὸ λιγιστό της αίμα ἀπέξω ἀπὸ τὴ θύρα τους, ἐπὸ τὴν ἔκρουε σίγουρος ὁ ἔλευθρός τους, ὀπλίζουσι σήμερα καὶ σπρώχνουσι καὶ ξεχύνουσι ἀπάνω στίς ἀνοιχτές μας ἀκόμα, γιὰ χάρη τους, πληγές, τὸ πιὸ ἀτιμο φαρμάκι ποὺ μπορεῖ νὰ ξεχύσει ἕνας ἔχθρός: Τὸ ἀνάθρεμμα καὶ τὸ ὄπλισμα γενίτσαρων.

«Κι' εἰς ἀθάνατη, εἰς θεία,
ποὺ ὅ,τι θέλεις εἰμπορεῖς,
εἰς τὸν κάμπο, Ἐλευθερία,
ματωμένη περπατεῖς.»

✱

Μὰ ή Ελλάδα, με τὸ Πνεῦμα πάντα πολεμώντας, ἀνέρα θὰ τὴν ξεδιαθεῖ καὶ τούτη τὴν ἀθλιότητα καὶ ή τίμια κι' ἀγνή Λευτεριά, ποὺ τὴν σκέπει, εὐνοϊκὰ θ' ἀκούσει καὶ τούτα τὰ ἐπιτακτικὰ λόγια τοῦ Σολωμοῦ:

«Σὺν ποτάμῳ τὸ αἷμα ἐγίνει,
καὶ κυλάει στὴ λαγκαδιά,
καὶ τ' ἀθῶο τὸ χόρτο πίνει
αἷμα ἀντὶς γιὰ τὴ δροσιά.»

Τῆς ἀγῆς δροσιάτο ἀγέρι
μὴ φυσᾶς τώρα εἰς πλειῶ,
στῶν ψευδόπιστων τὸ ἀστέρι,
φύσα, φύσα εἰς τὸ Στανρό.»

Τὸ δροσιάτο ἐτοῦτο ἀγέρι, ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ Ἐθνικός μας Ποιητής, αὐτὸ εἶναι τὸ πνεῦμα ποὺ κατεύθυνε ὡς τὰ τώρα τίς τύχες τῆς Ἑλλάδας. Τὸ δροσιάτο ἐτοῦτο ἀγέρι μᾶς ἐμφύχωσε στίς Σαλαμίνας καὶ στοὺς Μαραθῶνες. Αὐτὸ τὸ ἀγέρι στέρωσε τὴ βυζαντινὴ μας πίστη καὶ ἀκμή. Αὐτὸ φώτισε τὸν Ἐάνθο καὶ τὸν Ἀναγνωστόπουλο καὶ τὸν Σκουφᾶ. Αὐτὸ κέντρισε τὸν Ὑψηλάντη καὶ τὸν Καποδίστρια. Αὐτὸ μὴχάνεψε τὸ μυαλὸ τοῦ Παπαφλέσσα καὶ ἀτσάλωσε τὰ μπράτσα τοῦ Ὀδυσσεᾶ Ἀνδρούτσου καὶ τοῦ Γέρου τοῦ Μωρηᾶ. Αὐτὸ χαλκώδεσε τὴ σάρκα τοῦ Ἀθανάσιου Διάκου στὸ σουβλί.

Στ' ἀλήθεια ποὺ μᾶς πρόδωσε τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδας; Ποῦ μᾶς ἀπόλειψε τὸ δροσιάτο ἀγέρι τοῦ Σολωμοῦ;

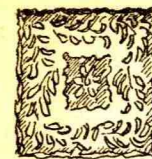
Ἡ καινούργια Ἑλλάδα πολεμαίει ἀπὸ τὸ 1912 χωρὶς ἀνάσα. Κι' ἔσες μυριάδες μέρες ἀπὸ τότε διαβήκαν ἀποδείχνουσι τὴ φωτεινὴν ἀθάνατη ψυχὴ τῆς.

Κι' ἀπὸ τῆς Ἀσίας τὴ συμφορὰν ἀκόμα, κι' ἀπ' τὴ Σμύρνη τὴν καμμένη, ξανάσανε κι' ἀνάζησε, καὶ μέσ' στὸν προαιώνιο ξαναδαφτίστηκε παλμὸ τῆς ἢ ψυχῆς ἢ ἑλληνικῆς.

✱

Ἡ Ἑλλάδα ή τωρινὴ ὀποὺ παλεύει ἐναντία σὲ παιδιὰ τῆς ἀνάξια, ποὺ τοὺς μαγάρισαν τὰ σπλάχνα ἔχθροί μας ξένοι, ἢ ὅπως τοὺς εἶπα ἀρχήτερα ὀφειλέτες χτεσινὸί μας, οὔτε τὸν θέλει, οὔτε τὸν βλέπει ἀρχεται, ἕναν καινούργιο πόλεμο. Μὰ ἂν δὲ γλυτώσει ἢ σφαίρα μας ἢ Γῆ ἀπ' τὸ παγκόσμιο φούντωμα, ἢ Ἑλλάδα μας τὸ ξέρει, θάνατι πρώτη πάλι, πρώτη ἀπ' ὄλους στὴ σύγκρουση, στὸ αἷμα, στίς θυσίες. Μὰ καὶ με τὸ ξερό κομματι τὸ ψωμί, με τίς λυωμένες χλαῖνες, καὶ τίς τρύπιες τίς ἀρβύλες, ὁ Ἕλληνας στρατιώτης θὰ τὸ πῆ τὸ ΟΧΙ ξανά, γιὰτὶ μονάχα αὐτὸς ξέρει νὰ στέκεται στήτος μπροστὰ σὲ Θερμοπύλες.

ΝΙΚΟΣ ΠΡΟΞΕΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Ἐστίκαιρα δέματα

Ἡ Ἑλληνικὴ Μακεδονία

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, ποὺ τὸ κύριο θέμα στίς συζητήσεις τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ Μακεδονία καὶ ἡ τύχη τῆς. Χρόνια καὶ χρόνια μιλοῦμε γιὰ τοὺς κινδύνους τῆς Μακεδονίας, ποὺ ὀλόκληρο τὸ ἔθνος ἀγωνίζεται νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ γιὰτὶ εἶναι πλέον κοινὴ ὄλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνείδησις, ὅτι ἡ Μακεδονία εἶναι ἡ καρδιά τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι στίς πεδιάδες τῆς, τὰ βουνὰ τῆς καὶ τίς θάλασσές τῆς στηρίζεται τὸ ἑλληνικὸν οἰκοδόμημα. Ἡ Μακεδονία εἶναι τὸ κάστρο ποὺ προστατεύει τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐγγύησις γιὰ τὸν ἱστορικὸ προσορισμὸ τῆς. Ἀπ' ἐδῶ πηγάζει βαθεῖα ἢ ὑποχρέωσις ὄλων τῶν Ἑλλήνων νὰ κατέχουσι σαφῶς τὸ πρόβλημα τῆς Βορείου Ἑλλάδος, τὴν ψυχολογία καὶ τὴ νοστορία τῶν κατοίκων τῆς, τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνες καὶ τὰ δεινοπαθήματα τῶν ἀδελφῶν μας τῆς Μακεδονίας γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Χώρας των καὶ γιὰ τὸ μεγαλεῖο τῆς Ἑλλάδος. Σ' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἀποβλέπουσι κι' οἱ παρακάτω γραμμές.

Ἀπ' ὄλα τὰ τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ Χώρου, ἡ Μακεδονία — με τὴ Θράκη κοντὰ τῆς — ὑπέφερε τίς περισσότερες δοκιμασίες διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Εἰς τὰ βουνὰ τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν ἐπαρχιῶν ἔσπασαν πάντα οἱ ἐπιδρομὲς τῶν βαρβάρων φυλῶν, ποὺ ἤθελαν νὰ ξεχυθοῦν στοὺς κάμπους τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας γιὰ ν' ἀρπάξουσι ἀγαθὰ καὶ νὰ σκοτώσουσι ἀνθρώπους. Μιὰ τραγικὴ μοῖρα νομίζεις πὼς βαρύνει τοὺς ἀδελφοὺς μας τῆς Μακεδονίας καὶ δὲν πέρασαν οὔτε μιὰ δεκαετία στὴν προαιώνια ἱστορία τους εἰρηνική, χωρὶς νὰ χυθῆ ἀφθονο τὸ αἷμα τους — αἷμα ἑλληνικὸ — στὸ βωμὸ τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Ὁ ἱστορικὸς ρόλος τῶν Μακεδόνων εἶναι νὰ πρᾶσπιζουσι σὺν ἀκρίτες τίς ἑλληνικὲς χώρες καὶ νὰ θυσιάζονται γιὰ τὴν ἐθνικὴ μας ἀσφάλεια. Ὁ ἀρχαῖος ἱστορικὸς Πολύβιος, ποὺ ἔζησε πρὶν δυὸ χιλιάδες χρόνια περίπου, τὰ ἴδια μαρτυρεῖ: «Ποιὰ ἀρὰ γε καὶ πόση τιμὴ ἀξίζει στοὺς Μακεδόνες, ποὺ τὰ περισσότερα χρόνια τῆς ζωῆς των συνεχῶς πολεμοῦν ἐναντίον τῶν βαρβάρων γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν Ἑλλήνων» (Θ' 35, 2). Καὶ ποιοὶ ἦσαν οἱ «βάρβαροι», ποὺ στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων κτυποῦν ἀδυσώπητα, χωρὶς ἔλεος, τὴ Μακεδονία; Ἐἴνοι λαοὶ ποὺ κατεβαίνουσι γιὰ πρώτη φορά στὴ Βαλκανική, γιὰτὶ τοὺς τράβαγε ἡ θάλασσα ἢ κακοὶ γείτονες, ἢ ἀκόμα λαοὶ ποὺ βρίσκονται πολὺ μακριὰ, ἀλλὰ ὑπολογίζοντες στὴ σπουδαία γεωγραφικὴ θέσι καὶ στὴν οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῆς Μακεδονίας διεκδικοῦν τὴν κατοχὴ τῆς. Αἱ διεκδικήσεις αὐτὲς ἐπολλαπλασιάσθη-

σαν τοὺς τελευταίους καιροὺς μετὰ τὴν ἐμφάνισι τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος. Στὴν πρώτη γραμμὴ ἔρχονται οἱ Σλάβοι κι' οἱ Ρουμᾶνοι ἀκολουθοῦν. Ἀλλὰ τίς μεγαλύτερες προσπάθειες καὶ τὴν πιὸ ἐπίμονη προπαγάνδα ἔκαμαν οἱ Βούλγαροι. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ «κακοὶ γείτονες» μάταια ζητοῦν νὰ βροῦν ἱστορικὰ δικαιώματα κατοχῆς πάνω στὴν Ἑλληνικὴ Μακεδονία γιὰτὶ μέσα ἀπὸ τίς σελίδες τῆς ἱστορίας ὄλων τῶν βαλκανικῶν ἔθνων κι' ὄλων τῶν αἰώνων ἀναπηδᾶ φωτεινός, περιλαμπρος ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Μακεδονίας ἀκολουθώντας κι' αὐτὸς πιστὰ κι' ἀπαρέκκλητα τὰ πεπρωμένα τοῦ Γένους μας.

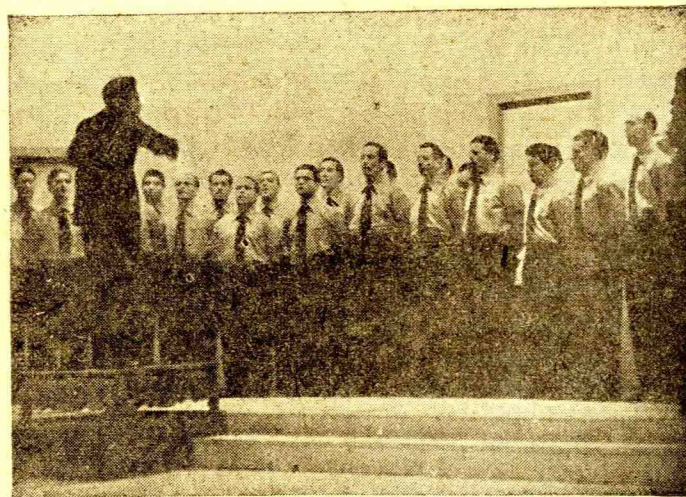
Στὴν ἐποχὴ ποὺ ἤκμαζε τὸ ἐκτεταμένο βυζαντινὸ μας βασίλειο κι' ἡ Μακεδονία ἀποτελοῦσε ἀναπόσπαστο τμῆμα του, καὶ τότε οἱ Βούλγαροι ἐπιχειροῦσαν πολεμικὲς ἐπιδρομὲς πρὸς τοὺς κάμπους καὶ τὰ χωριὰ τῆς Μακεδονίας. Τὸ τί ἐζητοῦσαν στὴν ἑλληνικὴ Μακεδονία οἱ Βούλγαροι μᾶς τὸ ὀμολογεῖ σαφῶς καὶ δημοσίᾳ ὁ Βούλγαρος ἱστορικὸς καὶ οἰκονομολόγος Σακάζωφ στὴν ἱστορία τῆς βουλγαρικῆς οἰκονομίας, ποὺ ἐτύπωσε στὴ Γερμανία τὸ 1929. «Οἱ Βούλγαροι — γράφει — ἐπεχείρησαν τοὺς πολέμους των κατὰ τῶν Ἑλλήνων, γιὰ ν' ἀπαγάγουσι αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα. Διὰ τῶν ἀρπαγῶν αὐτῶν ὄχι μόνον ἠῤῥξαν τὰ ἀγαθὰ των, ἀλλὰ προσπαθοῦσαν ν' ἀδυνατίσουν καὶ νὰ ἐξοντώσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ νὰ καταλάβουσι κατόπιν τὴν χώραν του. Ἡ ἑλληνικὴ Χώρα, ὅπου εἶχαν συσσωρευθῆ διὰ τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου πολλὰ πλοῦτη, ἦτο ὁ στόχος τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν. Οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ δοῦλοι καὶ τὰ λάφυρα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἔκαμαν τὴ ζωὴ τῶν Βουλγάρων καλύτερη καὶ εὐχάριστη καὶ τοὺς ἔδωσαν τὴν βᾶσιν γιὰ τὴν δημιουργία βουλγαρικοῦ πολιτισμοῦ». (σελ. 25 καὶ 57).

Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἔργα τῶν Βουλγάρων στὴ Μακεδονία σύμφωνα με τίς πληροφορίες τοῦ συμπατριώτου των Σακάζωφ. Τότε δὲν τοὺς ἐνδιέφερε ἡ Χώρα μοναχὰ, ἀλλὰ κυρίως τὰ λάφυρα. Κι' ἡ μέθοδος τοῦ πολέμου τῶν Βουλγάρων εἶναι ἡ ἴδια, ὅπως τὴν γνωρίζουσι κι' οἱ νεώτεροι Ἕλληνες. Ἀπὸ τὴν ἀτέλειωτη ἀλυσίδα τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν πολέμων θὰ ἀναφέρω ἐδῶ γιὰ παράδειγμα τὰ γεγονότα μονάχα μιᾶς μικρῆς περιόδου, ὅταν ἡγεμῶν τῶν Βουλγάρων ἦτο ὁ ἱκανὸς πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς Κροῦμος (802—814). Ὁ Κροῦμος ἱδρυσεν μικρὸ βουλγαρικὸ κράτος πέραν τοῦ Αἴμου, ποὺ ἦτο τότε τὸ σύνορον τῶν δύο λαῶν, ἑλληνικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ, καὶ ἐπέδιωσε νὰ

προχωρήσει πρὸς νότον με λεηλασίες, σφαγές κι' αιχμαλωσίες πρωτοφανείς στὴν ἱστορία τοῦ κόσμου. Ὁταν τὸ 809 ἐκυρίευσεν αἰφνιδιαστικὰ τὴν ἐλληνικὴ Σόφια, ἔσφαξε πάνω ἀπὸ 6000 Ἕλληνες στρατιῶτες καὶ πολλὰς χιλιάδες γυναικόπαιδα κι' ἀφοῦ ἀνέσκαψε τὴ Σόφια, ξαναγύρισε στὴ χώρα του. Μὲ τίς πράξεις αὐτὲς ὁ Κροῦμος προετοίμαζε τὴν ἐξόντωση τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν κατάρκτησι τῆς Χώρας μας. Τὸν ἐτιμώρησε βέβαια ὁ Ἕλληνας βασιλεὺς Νικηφόρος (811) καὶ ξανάκιτσε τὴ Σόφια καθὼς κι' ἄλλες ἐλληνικὲς πόλεις, ποὺ ἐρήμαξαν οἱ Βούλγαροι, ἀλλὰ τὸν ἴδιο χρόνο ἠττήθη κατόπιν ἐνέδρας ἀπὸ τὸν Κροῦμο, ὁ ὁποῖος ἐκδηλώνοντας τὸ ἀπέραντο κατὰ τῶν Ἑλλήνων μίσος τοῦ μετέβαλε τὸ κρανίον τοῦ Ἑλλήνου βασιλέως σὲ κύπελλο γιὰ νὰ πίνη τὸ κρασί του στὰ ὀργιαστικά του συμπόσια. Ὑστερα ὁ Κροῦμος εἰσέβαλε καὶ πάλι στὶς ἐλληνικὲς χώρες καίοντας, λεηλατώντας κι' αιχμαλωτίζοντας. Καὶ μιὰ θλιθερὴ λιτανεὶα προσφύγων ξεκίνησε φεύγουσα τὸ σπαθὶ τοῦ Βουλγάρου πρὸς νότον ζητοῦσα σωτηρία καὶ περίθαλψιν. Χιλιάδες πολλὰς Ἑλλήνων συνεληφθῆσαν αιχμάλωτοι καὶ μετεφέρθησαν σκλάβοι στὴ Βουλγαρία. Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά. Ἐκτὸς ἀπὸ τίς χιλιάδες αιχμαλώτους, οἱ Βούλγαροι ξεσήκωσαν καὶ μετέφεραν στὴ Βουλγαρία τὰ ζῶα καὶ ἄλλα τὰ ὑπάρχοντα τῶν Ἑλλήνων. Ἐκυρίευσεν με πολιορκία καὶ ῥήμαξε τὴν Ἀδριανούπολι «τὴν πολυκρουσεμένην». Πενήντα χιλιάδες ἄνδρες στρατευσίμους, ἀμέτρητα γυναικόπαιδα, τοὺς προύχοντες καὶ

τὸν ἴδιο τὸν Ἐπίσκοπο ὠδήγησαν ἀλυσσοδεμένους στὴ Βουλγαρία. Ἐνας κορυφαῖος Βούλγαρος ἱστορικὸς—ὁ Ζλατάρσκι—γράφει: «Ὁ Κροῦμος δὲν ἠνείχετο τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖόν, ἔπυ ἐπάτει. Ὅπου εὗρισκεν ἐλληνικὸ πλῆθος, ἢ τὸν διήρπαζε, ἢ τὸν ἔσφαζε, ἢ τὸν μετέφερε στὴ χώρα του με ἄλλα τὰ ὑπάρχοντά του. Δὲν ἐφρόντισε νὰ ἀναπτύξῃ τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας του διὰ τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἀλλὰ διὰ τῶν διαρπαγῶν καὶ τῶν λεηλασιῶν, χάριν τῶν ὁποίων ἐπεχείρησε καὶ τοὺς πολέμους του κατὰ τῶν Ἑλλήνων» (Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας, σελ. 25, 26, 30). Ὁ ἀναγνώστης, ποὺ ἔχει μάτια γιὰ νὰ βλέπῃ καὶ νοῦν γιὰ νὰ ἐννοῇ, ἀντιλαμβάνεται καταφάνερα τὸν τρόπο με τὸν ὁποῖον οἱ Βούλγαροι ἐπῆραν καὶ κατέχουν ὡς σήμερα πολλὰς μακεδονικὲς ἐπαρχίες, ποὺ θεωροῦν τώρα τμήματα ἀδιαχώριστα τοῦ Βουλγαρικοῦ τῶν κρατῶν. Μπορεῖ ἐπίσης εὐκολὰ νὰ ἀντιληφθῇ καὶ νὰ κρίνῃ ποῖα εἶναι τὰ ἐλατήρια τῆς ἐχθρικής πολιτικῆς τῶν σημερινῶν Βουλγάρων—τῶν ἀπογόνων τοῦ Κροῦμου—ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Τὰ φωτεινὰ διδάγματα τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ καθοδηγοῦν τίς σκέψεις μας, ὅταν μάλιστα τόσο φανερὰ καὶ σ' ἔλες σχεδὸν τίς λεπτομέρειες ἢ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται με μαθηματικὴν ἀκρίβεια, γιὰ νὰ κλείνουμε τὰ μάτια μας μπροστὰ στὰ ἱστορικὰ γεγονότα καὶ στὰ ἐπιστημονικὰ συμπέρασματα, εἰς τί θὰ μᾶς ἐχρησίμευεν ἢ μελέτη κι' ἢ γνῶσις τῆς ἱστορίας;

Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ

Ἡ ἀνδρική χορωδία τῆς Ἑργατικῆς Ἑορίας Θεσσαλονίκης.

Δημήτρης Μωόγγης

Κρητικὲς Μαντινάδες...

(Δραματικὴ σκηνὴ ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Κρήτης)

ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

- 1) ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ (μιὰ ἠλικιωμένη ὑπέρθερα), ἐτῶν 60
- 2) ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ, ἕνας κατασκευαστὴς ἐγγύρδων, ἐτῶν 55
- 3) ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ (Κατίνα), κόρη του, ἐτῶν 22
- 4) ΜΑΝΩΛΗΣ, στρατιώτης, ἀρραβωνιαστικὸς τῆς, ἐτῶν 34
- 5) ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ, στρατιώτης, συμπολεμιστὴς τοῦ Μανώλη, ἐτῶν 35
- 6) ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ, γέρος πολεμιστὴς, ἐτῶν 62
- 7) Η ΠΡΩΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ
- 8) Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΥΝΑΙΚΑ

Βόμβοι ἀεροπλάνων — Κανονοβολισμοὶ — Τραγούδια Ἰταλῶν αιχμαλώτων — Τραγούδια Γερμανῶν καὶ διάφοροι ἄλλοι θόρυβοι.

Ἡ σκηνὴ στὰ Χανιά τῆς Κρήτης τέλος Μαυοῦ τοῦ 1941

ΟΜΙΛΗΤΗΣ :

Ἄρχες Ἰουνίου 1941. Ἡ ἐπικὴ ἀντίστασις τοῦ ἄγρου Κρήτης ἐκάμφθη. Τὸ ἀεροδρόμιο Μάλας ἔχει καταληφθῆ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς. Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις ἔφυγον γιὰ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰ τελευταῖα Βρετανικὰ στρατεύματα ἀποχωροῦν... Χανιά, Ρέθυμνο, Ἡράκλειον, κωμοπόλεις καὶ χωροῦμενα χωριὰ τῆς Κρήτης ἔχουν ὑποστῆ ἀφάνταστες καταστροφὰς ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς βομβαρδισμοὺς καὶ μυθραλισοβολισμοὺς τῶν Γερμανικῶν ἀεροπλάνων.

Ἄς μποῦμε στὸ μισογκρεμισμένον σπίτι τοῦ κατασκευαστοῦ ἐγγύρδων Νικηφοράκη στὰ Χανιά. Ἐνας ἠλικιωμένος παπᾶς ποὺ ἔλαθε μέρος στὴ μάχη τῆς Κρήτης κι' ἔχει τραυματισθῆ στὸ δεξιὸν χέρι, ὁ Παπᾶ - Μηνᾶς, βρίσκεται καί τὴν στιγμὴν στὴν τραπέζια του καὶ συνομιλεῖ με τὴν ὑπέρθερα τοῦ Νικηφοράκη, τὴν Κυρὰ - Χατζίνα. Ἄς τοὺς ἀκούσουμε...

Ἀνοίγει ἡ Αὐλαία

Ἡ σκηνὴ παρουσιάζει μισογκρεμισμένη ἰσόγειο τραπέζια — Δεξιὰ, ἀριστερὰ, βάθος πόρτες — Κάπου ἕνα παράθυρον—Ἐνα ντιβάνι στὸν ἀριστερὸν τοῖχον — Μπουφὲς με τζάμια καὶ γυαλικά σπασμένα στὸ δεξιὸν — Κρεμασμένη σὲ κάποιον τοῖχον μιὰ λύρα— Κοντὰ στὸν τραπέζιν κάθεται ὁ Παπᾶ - Μηνᾶς—Σὲ μιὰ γωνιά, κωμωδισμένη, ἡ Κυρὰ Χατζίνα, ἀγωνίζεται νὰ ψήσῃ καφέ σὲ μιὰ φουφού.

Ἀκούγονται βόμβοι ἀεροπλάνων καὶ ὑπόκωφοι κανονοβολισμοί.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ, ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καὶ ποὺ πήγε, κυρὰ - Χατζίνα, τὸ Κατιγκιῶ;
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Ποῦθελες νὰ πάη, γέροντα; βγήκε νὰ μᾶς βρῆκε, μ' αὐτοῦ πᾶρα εἶναι. Ἐχει δίκιο, δὲν σοῦ λέω. Τὸ παιδί του σκοτώθηκε στὴν Ἀλβανία. Τὸ μαγαζὶ του στὸ Καστέλλι κάηκε μ' ἄλλα τὰ βιολιά καὶ τίς λύρες του. Ὁ ἀρραβωνιαστικὸς τῆς κόρης του λαβωμένος... (παύει γιὰ νὰ ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ βάθους φαίνεται ὁ Νικηφοράκης). Ἐρχεται.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. (σιγὰ) Ἔνοια σου, ἔνοια σου... (μπαίνει ὁ Νικηφοράκης). Ἐλα Χριστιανέ μου. Ἄρχισα ν' ἀνησυχῶ...
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Μὲ συγχωρᾶς, παπᾶ μου... (πρὸς τὴν Χατζίνα). Φάνηκε τὸ Κατιγκιῶ;
(Οἱ βόμβοι τῶν ἀεροπλάνων ἀτονοῦν - σβήνουν ἐντελῶς).

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Μᾶς κάψανε ἀλλὰ καίμανε κι' αὐτοί. Καλοπεράσανε στὴν Κρήτη οἱ ἀλεξιπτωτιστὲς τοῦ Σίτλερ.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Μᾶς κάψανε ἀλλὰ καίμανε κι' αὐτοί. Καλοπεράσανε στὴν Κρήτη οἱ ἀλεξιπτωτιστὲς τοῦ Σίτλερ.

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Τί τ' ὄφελος; Πολεμήσαμε σὰν θεριά ὄλοι μας. Τοῦ λόγου σου ἕνας ἱερωμένος καὶ ἠλικιωμένος ἄνθρωπος πήρε τὸ τουφέκι. Στὸ χωριὸ μου γυναῖκες καὶ παιδιά με ἀξίνες, φυᾶρια, μπαλτάδες ριχνόντουσαν πάνω τους καὶ τοὺς σκοτώνανε μάλις πατάγανε λαβωμένοι στὴ γῆ. Μά τί τ' ὄφελος; Ἀπὸ τότε ποῦπεσε τὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Μάλας στὰ χέρια τους, πάει, χαθήκαμε. Κάθε στιγμὴ τ' ἀεροπλάνα τους βγάξουν πεζικό καὶ μοτοσυκλετίστες. Πλημμύρισαν τὰ Χανιά ἀπὸ δαύτους. Ὁ Θεὸς πᾶ νὰ μᾶς βοηθήσῃ. (Σηκώνεται ἀπὸ τὴ φουφού). Σούφηρα ἕνα καφέ. Φχαριστῶ, κυρὰ - Χατζίνα.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καὶ νὰ με συμπαθᾶς ἂν δὲν μπορῶ νὰ σὲ περιποιηθῶ περισσότερο.
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Τί εἶν' αὐτὰ ποὺ λές; Ἀκούμπησε τὸν ἐθῶ. (Τὸν σερβίρει τὸν καφέ).
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Μισογκρεμιστῆκε ὅπως βλέπεις τὸ σπίτι μας. Τούτη ἡ κάμαρα καὶ ἡ ἀποθήκη μείνανε ὀρθιές. Κι' ἂν πῆς στὸν πᾶρα πάνω ἀπὸ μᾶς δρόμο... Ἄστα...
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Ἰσομοῦν. Τί νὰ γίνῃ; Εἴχαμε βλέψεις τὴν κακοτυχία νὰ μὴ προφθάσουν νὰ κατέβουνε στὴν Κρήτη τὰ παλληκάρια μας ποὺ πολεμοῦσαν στὸ μέτωπο. Τότε θὰ τὰ κουβεντιάζαμε ἂν μπορούσαν νὰ πάρουνε τὸ Μάλας κι' ἂν ἔπεφτε στὰ χέρια τους τὸ νησί.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. (Ἀκούγεται σὰν ἀπὸ τὸ δρόμο ἡ φωνὴ τοῦ Νικηφοράκη).
Η ΦΩΝΗ. Θὰ στὴν ξαναδώσω, σύντεκνε.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Ὁ Νικηφοράκης εἶναι;
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Ναί. Ὁ κύριος ἔρχεται.
Η ΦΩΝΗ. Νὰ τὴν διαβάσω σοῦπα.
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Δώστου λίγο κουράγιο, γέροντα. Ὅλονθον ἢ καρδιά εἶναι μαύρη ἀπὸ τὴν σφοδρὰ ποὺ μᾶς βρῆκε, μ' αὐτοῦ πᾶρα εἶναι. Ἐχει δίκιο, δὲν σοῦ λέω. Τὸ παιδί του σκοτώθηκε στὴν Ἀλβανία. Τὸ μαγαζὶ του στὸ Καστέλλι κάηκε μ' ἄλλα τὰ βιολιά καὶ τίς λύρες του. Ὁ ἀρραβωνιαστικὸς τῆς κόρης του λαβωμένος... (παύει γιὰ νὰ ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ βάθους φαίνεται ὁ Νικηφοράκης). Ἐρχεται.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. (σιγὰ) Ἔνοια σου, ἔνοια σου... (μπαίνει ὁ Νικηφοράκης). Ἐλα Χριστιανέ μου. Ἄρχισα ν' ἀνησυχῶ...
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Μὲ συγχωρᾶς, παπᾶ μου... (πρὸς τὴν Χατζίνα). Φάνηκε τὸ Κατιγκιῶ;
(Οἱ βόμβοι τῶν ἀεροπλάνων ἀτονοῦν - σβήνουν ἐντελῶς).

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Μᾶς κάψανε ἀλλὰ καίμανε κι' αὐτοί. Καλοπεράσανε στὴν Κρήτη οἱ ἀλεξιπτωτιστὲς τοῦ Σίτλερ.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Μᾶς κάψανε ἀλλὰ καίμανε κι' αὐτοί. Καλοπεράσανε στὴν Κρήτη οἱ ἀλεξιπτωτιστὲς τοῦ Σίτλερ.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Μᾶς κάψανε ἀλλὰ καίμανε κι' αὐτοί. Καλοπεράσανε στὴν Κρήτη οἱ ἀλεξιπτωτιστὲς τοῦ Σίτλερ.

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. (στενοχωρημένη) Μά δέν μ' ἔκουςε. Τῆς εἶπα: Πού θά πάς, κορίτσι μου, πού εἶναι ὁ κόσμος ἄνω - κάτω...
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. (διακόπτων) Καλά. Ἄστα τώρα τί τῆς εἶπες καί τρέξε στόν ξάδελφό μου στοῦ Μιχαλακάκη μήπως εἶναι καί μέ τά κορίτσια του.
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Ναί...
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Θά τήν φέρῃς ἀμέσως. Πές της πὼς εἶναι δῶ ὁ θεῖός της ὁ Παπᾶ - Μηνᾶς καί θέλει νά τῆς μιλήσῃ.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Σωστά. Ἔτσι πέστης.
ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Ναί. Πηγαίνω. (ἐξαφανίζεται στό βάθος)
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Ἄ!... (κάθεται).
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Στόν καναπέ κάτσε καλλιτέρα. Ἡ καρέκλα εἶναι σπασμένη. Θά πέσῃς.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Τίποτε δέν μᾶς ἔμεινε γερό. Ἄ!... Φοβᾶμαι, ξάδελφε, μήπως ἔχει πεθάνει ὁ Μανώλης καί τότε σίγουρα θά χάσω καί τό Κατιγκιῶ γιατί τόν ἀγαπάει πολύ. Καί τοῦ ἀξιῶ. Ναιὸς μέ τά ὄπλα του. Ἄσταλί στόν πόλεμο. Χρυσάφι: στήν εἰρήνη. Δουλευτής. Χορευταράς. Τραγουδιστής. Ὀλάκερη ἢ ψυχὴ τῆς Κρήτης κλεισμένη μέσα του.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Ναί, ναί... Παλληκάρη καί λεβέντης. Τόν καμάρωνα στοῦ Τεξεδάκη τοῦ Ἄη - Γιώργη. Γιόρταζε ὁ γυιὸς του κι' ἦτανε κι' αὐτός καλεσμένος. Ὅλους τοὺς ἐθαῖξε κάτω στό χορὸ καί στίς μαντινάδες.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Οἱ ἄτιμοι! Τί κακὸ μᾶς κάνανε! Καί τί θά μᾶς κάνουνε ἀκόμα! Διάβασε τούτη τῆ προκήρυξη. Μολογᾶει πολλὰ.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καινούργια εἶναι;
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Ναί!... Τώρα ποῦμαινα στό σπίτι μου τῆ δώσανε. (Ὁ Νικηφοράκης τοῦ δίνει τὴν προκήρυξη).
Π. ΜΗΝΑΣ. (Διαβάζει): «Κρήτες... Παρὰ τὰ διεθνή νόμιμα, πήρατε τὰ ὄπλα καί κτυπάτε μαζί μέ τόν στρατὸν τοὺς στρατιώτες μας, πού ἤλθαν νά πολεμήσουν τοὺς ἄγγλους καί ἔχι σᾶς... Ἀφήσατε ἀμέσως τὰ ὄπλα καί ἀποσυρθεῖτε στό χωριὸ σας... Τὰ χωριὰ ὅσα δέν ὑπακούσουν θά καοῦν καί ἄλλα σκληρότερα μέτρα θά ληφθοῦν».
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Παρὰ τὰ διεθνή νόμιμα... (μὲ ἀφρονία κρίση ὁργῆς) Ἄτιμοι. Τὰ διεθνή νόμιμα τὰ καταπατήσατε σεις καί ἔχι μεῖς. Ἐμεῖς ἀμυνθήκαμε στόν τόπο μας παλληκαρῶς, ἀνοικτά. Ἐσεῖς σκοτώσατε ἄδικα ἄμαχους ἀνθρώπους.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Ὑπάρχει, ἔννοια σου, καί θεῖα Δίκη.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Διάολ' τὸ ἀπεθαμμένα σας. Ἡ συνθήκη τῆς Χάγης ἐξομοιώνει τοὺς πολιτοφύλακες μέ τὸν τακτικὸ στρατὸ ἐφ' ὅσον ἔχουνε δπευθνοὺς ἀρχηγούς, τηροῦνε τὰ ἔθιμα τοῦ πολέμου καί φέρουνε φανερά ὄπλα. (ἔντονα) Τί περισσότερο ἀπ' αὐτὰ κάνανε οἱ δικοὶ μας χωριάτες γιὰ νά τοὺς καίνε καί νά τοὺς βάνουν νά σκάβουν μέ τὰ χέρια τοὺς λάκκους τους! Δολοφόνοι!..
(Ἀκούγονται γόοι γυναικῶν)
ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚ. ΦΩΝΗ. Παναγία μου! Μᾶς κάψανε τὰ σκυλιά!..

ΑΛΛΗ ΓΥΝ. ΦΩΝΗ. Παιδάκια μου! Τάφος γιὰ σᾶς τὸ σπίτι μου!..
(Οἱ γόοι τῶν γυναικῶν σιγὰ σιγὰ σβήνουν)
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Ἄκου τί γίνεται: ἔξω. Γειτόνισσες εἶναι. Γκρεμιστήκανε ἀπὸ μπόμπες τὰ σπίτια τους καί ταφήκανε τὰ παιδιὰ τους κάτω ἀπὸ τίς πέτρες καί τὰ χῶματα. Οἱ μακαλάρηδες! Πνίξανε τὸν τόπο στό αἷμα!.. Τί τοὺς φταίγανε τὰ Χανιά; Φέρανε οἱ κάτοικοι καμμιά ἀντίσταση; Βρισκόντουσαν στήν πρώτη γραμμὴ τοῦ πολέμου; Κι' ὅμως! Χαλασμός παντοῦ. Σπίτια, δένδρα, περιβόλια, ἄρμολοι, ὄλα ρημάδια!.. (μὲ μεγάλο πόνο κι' ἀγανάκτηση) Οἱ μπόγγηδες!.. Κάψανε τὰ μαγαζιά μας χωρὶς κανένα σκοπό. Γιατί;
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Βρὲ ξάδελφε! Αὐτοὶ γκρεμισάανε ἐκκλησίες καί τὰ μαγαζιά λογαριάζεις; Ἄστοις! Ἄργα ἢ γλήγορα θάρρη ἢ τιμωρία τους. Ἐμεῖς νά στεκώμαστε μονάχα γουροῖ (μὲ ἐκκλησιαστικὸ τόνο) Γρηγορεῖτε, στήκατε ἐν τῆ πίστει, ἀνδριζέσθε, κραταιοῦσθε, λέγει ὁ Παῦλος. Θάρρη ἢ μέρα καί σύντομα πού θά ξαναφτιάξουμε τὰ μαγαζιά. (Μὲ ὑπερηφάνεια καί ἐπισημότητα) Κι' ἔπειτα μὴ ξεχνᾶς πὼς εἴμαστε κρητικοὶ καί τὸ γραφτὸ τῆς Κρήτης καί τῆς Ἑλλάδας ὅλης εἶναι νά πολεμήν καί νά καίγεται γιὰ νά ἀνασάνη τὸν ἀέρα τῆς λευτεριάς. Κουράγιο, ξάδελφε! Κουράγιο...
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Κύττα μένα... 62 χρόνια ἔχω στή ράχη μου. Κοπέλλι, 20 χρονῶ στὰ 1915 πήρα τὸ ὄπλο καί πῆγα στό Θέρισσο. Στὸ 12 πολέμησα στό Μπιζάνι, στό Λαχανᾶ, στήν Κρέσνα. Κι' ἂν δέν ἔσπαγε τὸ δεξί μου χέρι μιά καταραμένη σφαῖρα θά πολεμοῦσα ἀκόμα τοὺς Γερμανοὺς καί θ' ἀνέβαινα στὰ ὄρη γιὰ νά τοὺς πολεμῶ ὡς τὴν ὥρα πού θά ξεκουμπηθοῦνε ἀπὸ τὴν Κρήτη. Κουράγιο, μωρὲ ξάδελφε. Κρητικοὶ εἴμαστε. Δέν εἶδες τί λέει τὸ τραγοῦδι; (μὲ ἐλαφρὰ ἀπαγγελία) Ὅποιος δέν εἶναι μερακλῆς καί σ' ἄρματα τεχνίτης, δέν πρέπει νά τὰ περπατᾶ τὰ χῶματα τῆς Κρήτης.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Ἐχεις δίκιο. Μά δέν ξέρω... Λύγισε πιά ἢ καρδιά μου.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Γιατί νά λυγίσῃ;
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Δέν ξέρω... Ὅλα μαῦρα τὰ βλέπω... Τὸ μονάκριβο ἀγόρι μου σκοτώθηκε στή Σαμαρίνα... Ὁ ἀρραβωνιαστικὸς τῆς κόρης μου λαβωμένος ἴσως τούτη τῆ στιγμή νεκρός... Τὸ σπίτι μου γκρεμισμένο... Τὸ μαγαζὶ μου στό Καστέλλι μ' ὄλα μου τὰ βιολιά καί τίς λύρες καμμένο... Τίποτε πιά δὲ μ' ἀπόμεινε ἀπὸ τοὺς κόπους ὀλάκερης ζωῆς.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Ὑπομονὴ καί θάρρος. Μορφωμένος ἀνθρώπος εἶσαι καί καλλιτέχνης.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Δέν σοῦ λέω... Μ' ἂν μοῦ πάθῃ τίποτα καί τὸ Κατιγκιῶ...
(Ἀκούγονται γόοι γυναικῶν)

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. (ἠρωϊκὰ) Καί τὸ Κατιγκιῶ μωρὲ ἂν χάσης, κούφια ἢ ὄρα (χτυπάει ἔξω), θά σοῦ μείνῃ ἢ τέχνη γιὰ νά σοῦ δινή παρηγορία. Εἶσαι ὁ πρῶτος τεχνίτης στήν Κρήτη. Θά φιάγγης βιολιά καί λύρες γιὰ νά γλεντοῦν τὰ κρητικὸπούλα καί νά τραγουδοῦν μαζί τους τὰ νεῖκτα τους καί τὴν παλληκαριά τους... Ἄντε! Ἐσκέμασε τὴ λύρα ἀπὸ τὸν τοῖχο καί βάρα τὴν.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Τί λές;
ΠΑΠΑΒΑΓΓΕΛΗΣ. Αὐτὸ πρέπει νά κάνῃς γιὰ νά δώσης κουράγιο καί στό Κατιγκιῶ σάν ἔρθῃ. Κι' ἀκόμα νά δειξομε τὴν περιφρόνησή μας σὲ τοῦτα τὰ γουρούνια πού νομίσανε πὼς κατακτῆσαν τὴν Κρήτη. Ἄ, μωρὲ ξάδελφε, νά σῆχα καί πού πολεμάγαμε. Ὅλη τῆ μέρα ντουφέκι, χειροβομβίδες, σκοτωμός. Καί σάν ἔσφατε ἢ νύχτα, κοπελλιές καί παιδιὰ καί γέροι σάν ἔμεινα, ἀρχινάγαμε τίς μαντινάδες, λές κι' ἦτανε πανηγύρι κι' ὄχι πόλεμος. Αὐτὴ εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς Κρήτης, μωρὲ!
(Ἄλλ' ἀκούγεται ὄχλοβὴ πού ὄσο πάει καί δυναμώνει καί φωνές).
Οἱ ΦΩΝΕΣ. Vinceremo! Viva l'Italia!
(Εἶναι οἱ Ἴταλοὶ αἰχμάλωτοι πού ἔχουν ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς).
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Τί εἶναι; (σηκώνεται κι' ἀνοίγει τὸ παράθυρο).
ΜΙΑ ΦΩΝΗ ΙΤΑΛΟΥ. Vinceremo!
ΑΛΛΗ ΦΩΝΗ ΙΤΑΛΟΥ. Viva l'Italia!
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. (πηγαίνει κι' αὐτὸς στό παράθυρο). Ἴταλοὶ αἰχμάλωτοι πού τοὺς ἐλευθερώσανε οἱ Γερμανοὶ!
(Ἀκούγεται ἔντονα ἢ ὄχλοβὴ).
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Κύτταξε! Μὲ πολιτικὰ ντυμένοι...
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Θά λεηλατήσανε φαίνεται τὰ μαγαζιά καί τὰ σπίτια.
ΦΩΝΗ ΙΤΑΛΟΥ. Vinceremo!
ΚΟΡΟ ΑΠΟ ΙΤΑΛΟΥΣ. (Μουντὸ ἀνακατεμένο μὲ συγκεχυμένες φωνές) Vinceremo! Viva l'Italia. Τραγουδοῦν τὸ Mamma, la mia canzone la piu bella sei tu κ.λ.π. Τὸ τραγοῦδι ὄσο πάει καί σβήνει ὅπως καί οἱ φωνές σάν ν' ἀπομακρυνθήκανε οἱ Ἴταλοί).
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Κύττα τὰ χάλια τους. Ἄλλοι μὲ παντελόνια κοντὰ ὡς τὸ γόνατο. Ἄλλοι μὲ φαρδῶ σακκάκια σάν τσουθάλια καί φαθάνια... Κατάντια!... Ἐνας Μεσογειακὸς λαὸς τόσο ἐξυπνος, ἐργατικὸς, καί μέ τέτοια ἱστορία!... Κλεῖστα τὸ παράθυρο! Δέν μπορῶ νά τοὺς βλέπω!...
(Κλείνουν τὸ παράθυρο. Ἀπὸ τὸ βάθος ἀκούγεται ἢ φωνὴ τῆς κυρᾶ - Χατζίνας καί τῆς κόρης τοῦ Νικηφοράκη τοῦ Κατιγκιῶ. Γυρίζουνε στό σπίτι).
ΦΩΝΗ ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑΣ. Ἐλα κορίτσι μου. Πρόσεξε τὸ σκαλοπάτι.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Ἡ Χατζίνα μέ τὸ Κατιγκιῶ.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. (μὲ λαχτάρα). Ἔρθε;
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Σάν ν' ἄκουσα τὴ φωνὴ τῆς.
(Ἀπὸ τὸ βάθος μπαίνει τὸ Κατιγκιῶ).

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ, ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ, ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Ἐλα βρὲ κορίτσι μου. Μοῦχεῖς κόψει τὸ αἷμα.
ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Μὲ συμπάθος, πατέρα, πού ἄργησα... (πρὸς Παπᾶ - Μηνᾶ) Τὴν εὐχή σου, γέροντα.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καλῶς τὴν, τὴν κορούλα μου... (τοῦ φιλεῖ τὸ χέρι). Τὴν εὐχή μου, παιδί μου. Κάθῃσε.
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Κάτσε δῶ, κοντὰ μου. (τὸ Κατιγκιῶ κάθεται). Ἐμαθες τίποτε γιὰ τὸ Μανώλη;
ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Τίποτα... Γύρισα πάντοῦ... Ἐφαξα σὲ σχολεῖα πούχανε λαβωμένους... Ρώτησα κείνους πού γυρίζανε ἀπὸ τίς Μουρνιές καί τὴ Χρυσοπηγῆ. Τίποτα... Κανένας δέν ξέρε!...
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καλά... Μὴν κάνεις ἔτσι... Μπορεῖ νά μὴν εἶναι λαβωμένος ἔτσι βαριά ὅπως λένει κι' ὁ ἀρραβωνιαστικὸς σου νά τράβηξε μ' ἄλλα παλληκαρία κατὰ τὰ ὄρη, νά μὴν τὸν πιάσουν αἰχμάλωτο.
ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Μακάρι νάνα ἔτσι. Μά κάτι μοῦ λέει ἀπὸ τὰ τρισοῦθα τῆς ψυχῆς μου πὼς εἶναι δῶ σιμὰ καί σὲ κίνδυνο. (συγκινηταί).
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Μὴ βάζῃς συλλογές κακές... Ὅλα εἶναι πιθανά... Μπορεῖ ν' ἀνέδῃκε στὰ ὄρη (ἀκούγεται θόρυβος μοτοσυκλετῶν). Ἄκου! μοτοσυκλεττές! Πληγμύρισε ὁ τόπος ἀπὸ θαύτους!
ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Ναί. Πατέρα. Καί σκοτώνουν! (μὲ ἀποτροπιασμό). Ἀποτελειώνουν μὲ κλωτσιές τοὺς τραυματίες μας. Λυσσομαῖνοι σκύλοι... Τίγρες!
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Πιὸ θηριὰ κι' ἀπὸ τοὺς Ἀγαρηνοὺς κι' ἀπὸ κάθε κουρσάρο πού πέρασε μέσα στοὺς αἰῶνες ἀπὸ τὸ νησί μας.
ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Αἷμα, γέροντα. Ποτάμι αἷμα χύσανε παντοῦ, στίς Καλύδες, στό Φρέ, στό Βαφέ, στήν Κάνθανο. Στὴν Ἄλικιανὸ - τώρα πού γύριζα σπίτι μου τῶπανε - ἐπειδὴ οἱ χωριάτες βοήθησαν τὸν στρατὸ μας μαζέψανε ὄλους τοὺς ἀνδρες, τοὺς βάνανε στὴ γραμμὴ καί τοὺς ὑποχρεώσανε νά σκάβουν ἕνα χαντάκι μπροστὰ τους. Κάθε τόσο οἱ Γερμανοὶ μετράγανε τὸ ὕψος κείνου πού σκάδανε κι' ὕστερα τὸ ὕψος τοῦ χαντακιοῦ. Ἰστέρα τοὺς δέσανε τὰ χέρια μὲ σурματοπλεγμα καί τοὺς θορίσανε μέ τὰ πολυθῶλα.
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καταραμένοι!
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Τέρατα!
ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Καννίδαλο! Κτήνη! Μπαίνουν στὰ σπίτια καί σπάζουν μέ τσεκούρια τὰ ἐπιπλα καί τὰ σурτάρια. Χύνουνε τὰ λάδια καί τὰ κρασιά. Ἀρπάζουν στρώματα, κουβέρτες, πανικά, τίς προίκες τῶν κοριτσιῶν. Λύκοι!...
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Ναί. Λύκοι!
ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Ρημάζανε τὰ ρωλογάδικα καί τὰ χρυσοχοεῖα! Τραβοῦν ἀπ' τ' αὐτιά τῶν γυναικῶν τὰ σκουλαρίκια καί κόβουν δάχτυλα γιὰ νά πάρουν τὰ δαχτυλίδια...
ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Τσακάλια!...

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Κι' αυτοί είναι οι πολιτισμένοι Ευρωπαίοι! Η Άρξιανή φυλή που φιλοδοξούσε να κυβερνήσει τον κόσμο!

(*Ακούγεται τώρα ένας φωνογράφος και φωνές Γερμανών. Παιζει ένα μάξ στρατιωτικό, ρομαλέο. Οι Γερμανοί το τραγουδούν για μιὰ στιγμή, ύστερα γελούν, φωνάζουν. Όλη αυτή ή σκηνή πρέπει νάχη κάτι τό βάβαρο, τό έντελώς διαφορετ κó από τό τραγούδι τών Ιταλών*).

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Γλεντούν τά κτήνη! Στην κλινική του Σαλθάκη είναι που την καταλάθανε πετώντας έξω τους άρρώστους.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καταραμένο βόλι που μουσπασε τό χέρι!... (Μιά σιγή - Ακούγεται δ φωνογράφος και τά χάχανα τών Γερμανών).

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Δούλοι. Σκλάβοι! (Πάλι μιὰ σιγή - Ακούγεται δ φωνογράφος).

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Άν προφθάνανε νά κατέδουν στην Κρήτη τά παλληκάρια μας από τό Μέτωπο... (Μιά μικρή σιγή).

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Κι' αν ήντουσαν περισσότεροι Βρεττανοί! Κι' είχανε κανόνια...

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Τό Μάλμε δέν θάπεφτε κι' ούτε ή Κρήτη άφου κρατούμε τή θάλασσα...

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Οι Άγγλοι φύγανε και μέναμε μονάχοι... Σκλάβοι!

(Πάλι μιὰ σιγή - Ακούγεται δ φωνογράφος). (Από τό βάθος μπαίνει ή Κυρά - Χατζίνα).

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ, ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ, ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ, ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Οικονόμησα από τή γειτονιά λίγο γάλα, κοπελλιά μου. Πιέ το.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Δέν θέλω τίποτα, κυρά - Χατζίνα.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Πιέ το, κορίτσι μου. Είσαι νησικό από τά χθές.

(Ο φωνογράφος γκρατσουνάει και σταματάει).

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Μά πρέπει νά βάλης λίγη τροφή...

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Καλά σου λέει.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Δέν μου πάσι, γέροντα, τίποτα κάτω. Νά κοιμηθώ θέλω μονάχα. Νά ξεχάσω.

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. (Στοργικά). Πιές τό γάλα σου... Και νά σου στρώσω στον καναπέ νά πλαγιάσης... Έλα κορούλα μου, πιέ το... Και υπομονή... Διόξε τή λύπη από τήν ψυχή σου. Άμα σέ πάρη τό μαράζι, πάει, χάθηκες! Μπόρα είναι και θά περάση. Θά ξαναλάβη ή ήλιος...

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Σωστά. Κι' όπως λέει δ Ρωτόκριτος «θ' αναγαλιάσουν, θά χαρούν, όλοι, μικροί μεγάλοι θωρώντας τάσανε νεκρά, πώς αναζούσαν πάλι». Πρέπει νάμαστε γεροί, Κατιγκιώ, κι' έτοιμοι νά ριχτούμε πάνω τους. Άμα γίνουμε σαν τον Άη - Γιάννη, τον Νηστευτή, πώς θά τους καταφέρουμε; (Μέ κάποιο εϋθυμο τόνο). Και σέ μένα, Χατζίνα, νά μου δώσης κάτι νά φάω.

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Μετά χαρὰς.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Και σέ, Νικηφοράκη, νά καθήσης.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Ναί.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Και νά πιούμε. Κρασί έχουμε

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Όχι.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. (Παρασυρόμενο και σέ κάποιο εϋθυμο τόνο) Τσικουδιά!

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Άγιντε μπράβο! Στρώστε τραπέζι. Και θά φάμε! Και θά πιούμε. Και θά τραγουδήσουμε.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. (Παρασυρόμενος) Νά μου ζήσης, Παπά Μηνά! Έμπρός Κατιγκιώ. Στρώσε τραπέζι.

(Μιά στιγμή μάλλον εϋθυμίας - Βγάζουν πιότα και μαχαιροπήρουνα)

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. (Εϋθυμα) Έχουμε τυρί.

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Έλιές...

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. (Σάν νά θυμάται) Και λουκάνικα...

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Λουκάνικα! Μωρέ με τό θεό γενιά είμαστε! (Γέλοια άπ' όλους).

(Άλλ' ακούγεται μουντός θόρυβος. Γυναίκες και άνδρες φέρουνε στο σπίτι τον λαβωμένο στρατιώτη Μανώλη τον άρραβωνιαστικό τής κόρης του Νικηφοράκη).

ΜΙΑ ΑΝΔΡΙΚΗ ΦΩΝΗ. Έδω, είναι;

ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΦΩΝΗ. Ναί, έδω κάθεται δ Νικηφοράκης.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Έμάξ γυρεύουνε;

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Έτσι μου φάνηκε.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Άνοιξε, Κατιγκιώ, τό παράθυρο.

(Η Κατιγκιώ άνοίγει τό παράθυρο. Άλλά μόλις κυττάζει άρχίζει τά ξεφωνητά).

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Παναγιά μου! Τόν Μανώλη φέρανε πληγωμένο.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Τι;

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Φέρανε τό παλληκάρι.

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Βοήθα Χριστέ!

(Τό Κατιγκιώ, ή Χατζίνα, δ Νικηφοράκης εξαφανίζονται από τή πόρτα του βάθους. Ο Παπά Μηνάς κυττάζει από τό παράθυρο.)

Μιά σιγή

(Ακούγεται άπ' έξω όχλοβοή και οι σπαρακτικές φωνές του Κατιγκιού).

Η ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΚΑΤΙΓΚΙΟΥ. Μανώλη μου!

(Σέ λίγο φέρουνε από τό βάθος πάνω σ' ένα φορείο τον τραυματία. Τόν κρατούν δ συμπολεμιστές του Κωσταντής και μιὰ γυναίκα.)

ΣΚΗΝΗ ΠΕΜΠΤΗ

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ, Ο ΤΡΑΥΜΑΤΙΑΣ ΜΑΝΩΛΗΣ, Ο ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ, ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ, ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ, ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ, Η 1η ΓΥΝΑΙΚΑ, Η 2η ΓΥΝΑΙΚΑ.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. (Στους τραυματιοφορείς). Σιγά.

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Στόν καναπέ βάντε τον.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Αυήσου με, Χριστούλη μου! (Κλαίει).

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. (Παρηγορώντας την). Υπομονή, κορούλα μου.

(Ο Κωσταντής με τό Νικηφοράκη ξαπλώνουν τον τραυματία στον καναπέ. Τό Κατιγκιώ με τή Χατζίνα του βάζουν μαξιλάρια).

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ (Πρός τον τραυματία). Σέ φέραμε, συνάδελφε.

ΜΑΝΩΛΗΣ (Μέ σβησμένη φωνή). Φχαριστώ Κωσταντή.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ (Μέ κλάματα στο κεφάλι του). Μανώλη μου! Άγάπη μου!

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. (Στό Κατιγκιώ). Μήν κλαίς! Κακό τοδ κάνεις! Και τραβηχθήτε νά πάρη άέρα!

(Τραβιούνται από τον τραυματία έντός από τό Κατιγκιώ).

Μιά σιγή

(Οι γυναίκες σιγονκλαίνε. Ο Νικηφοράκης προσφέρει κάθισμα στον Κωσταντή).

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Κάτσε, παιδί μου! (Ο Κωσταντής κάθεται)

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Κρητικός είσαι;

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. Όχι. Από τή Θεσσαλία. Βολιώτης. Πολεμήσαμε μαζί στις Θερμοπύλες. Μαζί κατεθήκαμε στο Μωρηά κι' άπ' εκεί στην Κρήτη. Έχω κάνει όλο τον πόλεμο, μά λίγα παλληκάρια έχω δει σαν τον Μανώλη. Πολεμούσε σαν θεός, παιπούδ. Τό χαμόγελο, δέσποτα, ούτε μιὰ στιγμή δέν έβηγε από τά χείλη του και τήν ώρα άκόμα που λαβώθηκε από τήν Γερμανική χειροβομβίδα.

(Μιά μικρή σιγή. Ακούγονται τά κλάματα τών γυναικών).

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. (Σιγά και με κλάματα). Μανώλη, άγάπη μου... Μίλησέ μου... Έγώ είμαι, τό Κατιγκιώ σου!

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. Ο άνώνας για μάξ που κρατούσαμε τό Νεκροταφείο του Γαλατά έως τό αγρόκτημα Μαρκαντωνάκη ήτανε σκληρός. Έπρεπε νά μείνουμε δίπωσ - δίπωσ στη θέση μας, γιατί οι άλεξιπρωτιστές είχανε κατορθώσει νά κάνουνε ρήγμα στο γειτονικό λόχο. Είναι πόλεμος του Σκτανά αυτός. Δέν ξέρεις που νά φυλαχθής. Όπλα και χειροβομβίδες σκορπούσαν τον θάνατο δεξιά, άριστερά μας, μπροστά, πίσω μας, από ψηλά.

Τό ξαίρω... Τόν γνώρισα...

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. Σέ μιὰ στιγμή μαύρισε πάλιν δ οδρανός. Άσπρα, σταχτιά, σταχτοπράσινα, κόκκινα άλεξιπτωτα άρχισανε νά πέφτουνε στη γη. «Καινούργιες μπενκάτσες» άκούω τό Μανώλη νά λέη γελώντας. (Μικρή παισις. Σιγαλός ψίθυρος και κλάματα γυναικών). Υποδεχτήκαμε κι' αυτούς δίπωσ έπρεπε. Στο τέλος έξορμήσαμε με τήν λόγχη και πετάξαμε όσους είχαν γαντζωθή και δημιουργήσε έστίες άντιστάσεως. Μά πληγώθηκε κεινη τήν ώρα από μιὰ χειροβομβίδα. Και άσχημα. Πολύ άσχημα (Σηκώνεται). Φεύγω. Δέν θέλω νά με πιάσουνε οι Γερμανοί. Τήν αποστολή μου τήν έκανα. Σας τον έφερα.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. (Έτοιμος νά κλάψη) Παιδί μου! Τόν περιποιήθηκα όσο μπορούσα κρυμμένος σέ μιὰ ρεματιά - αν μάξ βρισκανε αυτά τά κτήνη θά μάξ σκοτώνανε. Με τά τραύματά του χωρίς γιατρική περιθαλψη.. Με παρακάλεσε με άκρυα νά τον φέρω σπίτι σας όπως είναι. Έκανα ότι μπορούσα για νά του κάνω τό χατίρι.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. Σ' ευχαριστώ... Ο θεός νά σι' άνταποδώση. Πώς σέ λένε;

Κώστα Κυριακόπουλο... Δίσκαλος είμαι. Γράψε μου στο σπίτι μου στον Βόλο. Άν ζήσω θά σ' άπαντήσω... Γειά σας!

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. Φχαριστώ παληκάρι μου! Στην εδχή του θεού, παιδί μου. (Πρός Μανώλη) Μανώλη Γειά σου. Σύνομη γιατρεία.

(Που άρχίζει νά συνέρχεται) Κώσταντή, σύντανε... Σέ φχαριστώ. Έκλα νά σέ φιλήσω. (φιλοδύνα) Τό, Κατιγκιώ. Η άρραβωνιαστικά μου.

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. Χαίρω πολύ, δέσποινις.

ΜΑΝΩΛΗΣ. Φιλήσέ τον, Κατιγκιώ. Σ' αυτόν χρωστάω ποδυμα μαζί σας τώρα.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Σας ευχαριστούμε. (Τόν φιλεί με λυγμούς).

ΚΩΣΤΑΝΤΗΣ. (Συγκινημένος) Γειά σας! (Φεύγει βιαστικά στο βάθος).

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Μανώλη! Άγάπη μου! Άκούμπησε δω τό κεφαλάκι σου!

ΚΥΡΑ - ΧΑΤΖΙΝΑ. Να. Σέ τουτό τό μαξιλάρι.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Φεύγω μιὰ στιγμή. Πάω νά φέρω τό γιατρό...

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Ναί. Πήγαυσε στον Σαλθάκη.

ΜΑΝΩΛΗΣ. Όχι. Μή πάτε πουθενά. Μαζί μου νά μείνετε.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Θά γυρίσω, παιδάκι μου, άμέσως.

ΜΑΝΩΛΗΣ. Δέν κάνει τίποτα πιά δ γιατρός. Μείνε μαζί μου, λίγη ζωή μου μένει.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Μή λές τέτοια λόγια (κλάματα). Θά σκοτωθώ...

ΜΑΝΩΛΗΣ. Μήν κλαίς, Κατιγκιώ... Δέν μπορώ πιά νά ζήσω. Τό νιώθω... Μά παθαίνω εϋτυχισμένος κοντά σου!...

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Γιατί ματώνεις τίς καρδιές μας, ρέ Μανώλη! Κουράγιο! Σέ λίγες μέρες θάσαι καλά.

ΜΑΝΩΛΗΣ. Όχι. Σέ ήνω... Μά εϋτυχισμένος... Πολεμήσα για τήν Έλλάδα (οι γυναίκες και τό Κατιγκιώ κλαίνε). Μή κλαίς, Κατιγκιώ μου! Δίως μου τό χεράκι σου! Χαίρεσέ με!

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Άγάπη μου! (Τόν φιλεί κλαίοντας. Οι γυναίκες σιγονκλαίνε).

ΜΑΝΩΛΗΣ. Μήν κλαίτε! Τραγουδήστε μωρέ! (Πρός Νικηφοράκη). Βρέ πατέρα, πάρε τήν λύρα. Κάντε μου τό χατίρι. (Πρός Παπά - Μηνά) Πέστου και σού, δέσποτα!

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Πάρε τή λύρα, ξάδελφε, όπως σου λέει τό παλληκάρι.

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Να... Θά παίξω!

(Ξεσκεμάει από τον τοίχο τήν λύρα).

ΜΑΝΩΛΗΣ. (Εϋχαριστημένος). Έτσι μπράβο! Έλληνες είμαστε! Όρατα νά παιθίνης λέγανε οι πρόγονοι μας... Άφήστε για τους βαρβάρους τά κλάματα. Παίξε, πατέρα! Και οεις όλοι τραγουδάτε Κρητικές Μαντινάδες. (Ο Νικηφοράκης άρχίζει και παίζει δειά τήν λύρα). Τραγουδήστε! για τά μάτια τής άρραβωνιαστικής μου (Τραγουδάει με σπασμένη φωνή) Μαθια, μαθικια, μάθια μου, τών άμαθιών μου μάθια.

ΟΛΟΙ. (τό ρεφρέν, μπλεγμένο με λυγμούς τών γυναικών). Έλα, έλα, τών άμαθιών μου μάθια.

ΜΑΝΩΛΗΣ. Δέν είδανε τά μάθια μου σαν τά δικά σου μάθια.

ΟΛΟΙ. Δέν είδανε τὰ μάθια μου σάν τὰ δικά σου μάθια.
 ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. (Μὲ κλάματα συνοδεῖα λύρας). Ὁ κόσμος νὰ ξαναπλαστῆ δέν ἀγαπῶ ἄλλον.
 ΟΛΟΙ ΕΚΤΟΣ ΜΑΝΩΛΗ. Ἐλα, ἔλα, δέν ἀγαπῶ ἄλλον.
 ΜΑΝΩΛΗΣ. (ποῦ ψυχομαχαίει). Πεθαίνω... Φτυχισμένος...
 ΜΙΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ. Νὰ τελειώσῃ ἡ ζήση μου, σάν τὸ δικό σου κάλλος.

(Ἄλλ' ἔξαφνα ἀκούγεται σπαρακτικὴ ἢ φωνὴ τοῦ Κατιγκιοῦ).

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Ἄ! Πέθανε!... Ἄλλοι καὶ τρεῖς ἄλλοι μου!

(Ἡ λύρα πέφτει ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Νικηφοράκη).

ΝΙΚΗΦΟΡΑΚΗΣ. Πέθανε!;

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Πατερούλη μου! Τί θὰ γίνω ἡ ἄμοιρη!...

(Μιὰ σιγή. Ὅλοι κλαῖνε ἐκτός τοῦ Παπᾶ - Μηνᾶ).

ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Πάψτε τὰ κλάματα! Ἄντρες σάν τὸν Μανώλη δέν τοῦς κλαῖνε.

ΤΟ ΚΑΤΙΓΚΙΩ. Τί θὰ γίνω!

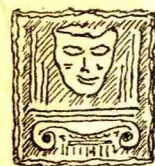
ΠΑΠΑ - ΜΗΝΑΣ. Σώπα, Κατιγκιό! Ὁ Μανώλης ἔκαμε τὸ χρέος του. Πρέπει νὰ κάνουμε καὶ μετὶ τὸ δικό μας. Πρέπει νὰ πολεμήσουμε τὸν ἐχθρὸ ἕως οἷου φύγει ἀπὸ τ' ἅγια χῶματα τῆς Ἑλλάδας. (Μὲ λειτουργιακὸ ὄφος) Κατάταξον Κύριε τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου, Μανώλη ἐν τόπῳ χλοερῷ ἔνθα...

(Ὅλοι γονατίζουν. Ἀκούγονται βόμβοι ἀεροπλάνων).

(Καὶ κλείνει σιγὰ - σιγὰ ἡ Αὔλαία μὲ τὸ μουμουρητὸ τῆς προσευχῆς των).

Ἡ γυναικεία χορωδία τῆς «Ἐργατικῆς Ἑοίας»

Ἡ αἰωνία ψυχικὴ εὐγένεια

Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοξενία

(Ἡ ἱστορικὴ καταγωγὴ τῆς—τὰ σημερινά μας ἔθιμα—ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀξία τους)

Τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου

Συντάκτου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Ξένος χαρακτηρίζεται κάθε ἄτομο, ὅταν ξεμακρύνῃ ἀπὸ τὴν ὀριστικὴ καὶ μόνιμη κατοικία του, καὶ ξεσπιτωμένο βρεθῆ ἀνάμεσα σὲ τόπο καὶ ἀνθρώπους, ὅπου δέν εἶναι κανένας γνωστός του. Ἡ θέση τοῦ ξένου στὴν ἐποχὴ μας εἶναι πολὺ διάφορη ἀπὸ ὅ,τι ἦταν στὶς παλαιότερες ἐποχές. Σήμερα ἡ τεχνικὴ ὀργάνωση τοῦ πολιτισμοῦ σὲ ξενοδοχεῖα καὶ σὲ μέσα συγκοινωνίας ἔχει πολὺ βελτιώσει τὶς συνθήκες. Ποιὰ ἕως ἦταν ἡ θέση τοῦ περαστικοῦ ξένου στὶς παλαιότερες ἐποχές;

Στὶς πιδὸς πολλὰς χώρες τοῦ κόσμου, ὁ ξένος ἄλλοτε ἔβρισκε μόνον ἐχθροὺς καὶ ἐνέδρες. Κανεὶς φίλος του, καὶ ὄλοι ἐχθροὶ του. Σὲ μερικὰς χώρες εἶχαν ἔθιμο τοὺς ξένους νὰ τοὺς ἀποπέμπουν κακὴν κακῶς καὶ χωρὶς διόλου τροφῆς, σὲ ἄλλες χώρες εἶχαν ἔθιμο νὰ τοὺς γκρεμίζουν σὲ βαθιὰ σκοτεινὰ βάραθρα, σὲ ἄλλες χώρες τοὺς ἐπήγαιναν καὶ τοὺς ἔσφαζαν ἐπάνω στὸ βωμὸ τοῦ τοπικοῦ θεοῦ. Αὐτὸ π. χ. κάνει ὁ Βούσιρις, ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου. Κάθε ξένος, ποῦ ἀνύποπτος θὰ περάσῃ τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου του, στέλνει τοὺς στρατιῶτες του καὶ τὸν πιάνουν καὶ τὸν θυσιάζουν στὸ βωμὸ. Ὅσπου ἔτυχε κάποτε νὰ περάσῃ ξένος ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ὁ Ἡρακλῆς, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι στρατιῶτες εἶδαν κι' ἔπαθαν ἀπὸ τὸ ρόπαλο καὶ τὰ δυνατὰ μπράτσα τοῦ ἥρωα. Τὸ ἴδιο ἔθιμο τῆς σφαγῆς τῶν ξένων εἶχαν καὶ σὲ πολλὰς ἄλλες χώρες. Τὸ πιδὸς γνωστὸ εἶναι στὴν Κριμαία τῆς Ρωσίας, τὴν ἀρχαία Ταυρικὴν, ὅπου ἦταν ἱερὸ ἔθιμο κάθε ξένος νὰ σφάζεται ἀπὸ τὴν ἰέρεια τῆς Ἀρτέμιδας, μπροστὰ στὸ βωμὸ καὶ τὸ ναὸ τῆς θεᾶς. Ἡ «Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις» τοῦ Εὐριπίδη εἶναι γεμάτη ἀπὸ δυνατὰς περιγραφὰς τοῦ βάρβαρου αὐτοῦ ἔθιμου.

Ἄν τώρα προσέξουμε τὰ παλαιότερα ἔθιμα πολλῶν λαῶν τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἀσίας, καὶ ἄλλων ἠπειρῶν, θὰ ἴδουμε ὅτι ἐκεῖ τοὺς ξένους τοὺς ἔψηναν στὴ φωτιά καὶ τοὺς ἔτρωγαν. Ἡ πράξη ἕως αὐτῆ δέν εἶναι ἀπλῶς μία ἐκτέλεση ἀνθρωποφαγίας. Γι' αὐτοὺς τοὺς λαοὺς ὁ ξένος εἶναι ἕνα θεόσταλτο δῶρο. Πρέπει νὰ γίνῃ εἰδικὴ γιορτὴ, θὰ μαζευτῆ ὄλη ἡ φυλὴ, θὰ ἀνάψουν τὴν ἱερὴν φωτιά, θὰ χτυπήσουν τὰ τύμπανα τὸ ρυθμικὸ τους ἱερὸ χτύπημα. Καὶ τότε ὄλοι οἱ ἄντρες

θὰ χορέψουν γύρω στὴ φωτιά καὶ γύρω στὸν ἄτυχον αἰχμάλωτο, εὐχαριστώντας τὸ θεὸ τους γιὰ τὴν τιμὴ καὶ τὸ δῶρο. Ὅταν σουβλίζουν τὸν αἰχμάλωτο καὶ τὸν ψήνουν καὶ τὸν μοιράζονται κομμάτια, δέν εἶναι συνεπῶς ἕνα κοινὸ ὀποιοδήποτε φαγητό. Ὅστε αὐτοὶ οἱ ἄγριοι εἶναι ἀπλῶς ἀνθρωποφάγοι. Ἄν θέλουμε νὰ τοὺς ἐνοήσουμε, πρέπει νὰ νιώσουμε τὰ αἰσθήματά τους. Τέτοιες στιγμὲς εἶναι γι' αὐτοὺς γεμάτες θρησκευτικὴ συγκίνηση, ὅπου ὄλοι γεύονται τὸ θεόσταλτο θῆμα. Δηλαδή κατὰ τὴ δικὴ τους πρωτόγονη ἀντίληψη, γεύονται ἀπὸ τὴ σάρκα καὶ τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τοὺς τὸν στέλνει δῶρο ὁ θεὸς τους ἢ τὸ τοτέμ τῆς φυλῆς τους.

Τέτοια ἕως βάρβαρα ἔθιμα, ὅταν μάλιστα ζοῦνε σὲ λαοὺς πρωτόγονους καὶ ὅταν πιστεύονται σάν εὐλαδικὰς θρησκευτικὰς πράξεις, μποροῦν νὰ διατηρηθοῦν ἀναλλοίωτα ἐπὶ χιλιετηρίδες καὶ νὰ στέκονται φοβεροὶ ὀγκόλιθοι ποῦ θὰ φράζουν κάθε ἀνθρώπινη πρόοδο καὶ πολιτισμό.

Εὐτυχῶς ἕως ἀντίμαχη στὴ βαρβαρότητα αὐτὴ ὠρθώθηκεν ἡ φιλία στὸν ξένο,—ἔθιμο ποῦ ἐνίσχυσε βασικὰ τὴν ἀρχαίαν συγκοινωνία, τὴν ἐπιμιξία τῶν λαῶν, τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ φιλοξενία ὡς ἔθιμο ἀπαντᾷ καὶ σὲ διάφορες ἄλλες μικρὰς περιοχές, ἢ μεγαλύτερη ἕως καὶ σπουδαιότερη ἐπίδοσή της ἀνήκει στὴν παράδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου καὶ φθάνει σὲ σημεῖο ἐξαιρετικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Σημασία κυρίως ἔχει ὁ τρόπος ποῦ γίνεταί ἢ φιλοξενία, γιατί ὁ τρόπος φανερώνει τὸ νόημα καὶ τὴν οὐσία μιᾶς ἐνέργειας.

Ἄρχουν μερικὰς χαρακτηριστικὰς εἰκόνες. Στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἕνας μεγάλος θεός, ὁ Ἑῆνιος Δίας, προστατεύει κάθε ξένο καὶ διαβάτη. Οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνας ὑποδέχονται τὸν ὀποιοδήποτε περαστικὸ ξένο ποῦ θὰ φτάσῃ στὸ σπιτί τους καὶ τὸν φιλοξενοῦν. Δέν κάνουν καμιά διάκριση, δέν ἐξετάζουν τὸ παραμικρὸ ἀπὸ πρὶν. Τοὺς εἶναι ἀρκετὸ τὸ γεγονός ὅτι εἶναι ἕνας ξένος. Θὰ τὸν ὑποδεχθοῦν στὸ σπιτί τους, θὰ τοῦ ἐτοιμάσουν πρῶτα ὄμορφο ζεστὸ λουτρό, καὶ ὕστερα θὰ τοῦ κάμουν τὸ τραπέζι, ἕνα πλούσιο τραπέζι μὲ ἀρνὶ ἢ μοσχάρι σφαγμένο πρὸς τιμὴ τοῦ ξένου. Καὶ

μόνο τότε, — αφού θά έχουν σχεδόν τελειώσει το φαγητό και θά έχουν αρχίσει το πιστό, — μόνο τότε θά ρωτήσουν τον ξένο τους ποιός είναι, δηλ. ποιός είναι τ' όνομά του και τ' όνομα του πατέρα του, από ποιά χώρα κατάγεται, τι δουλειά κάνει, και για ποιούς σκοπούς περνά από τον τόπο τους.

Καμιά φορά κάνουν τέσσερες και πέντε μέρες να ρωτήσουν τον ξένο τους, όπως π. χ. γίνεται στο νησί των Φαιάκων με τον Άλκίνοο και τον Όδυσσέα.

Ήταν τόσο ισχυρό για τους αρχαίους το έθιμο της φιλοξενίας, που δεν την αρνιόντουσαν ούτε σε ανεπιθύμητους και ένοχλητικούς επισκέπτες. Άρκει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Ο Ξενοκράτης, ο ήρμος στωϊκός φιλόσοφος, μελετά διαρκώς και εφαρμόζει στη ζωή του τη φιλοσοφική του θεωρία περί έγκρατείας. Μιά σύγχρονή του όμως και ξακουστή για την όμορφάδα της έταίρα σκανδαλίζεται με τις ιδέες του. Στοιχηματίζει λοιπόν με άλλους να νικήση και να κάμη τον έγκρατη στωϊκό φιλόσοφο να παρατήση τη θεωρία του. Μιά βροχερή νύχτα πάει και χτυπάει την πόρτα του και του ζητάει για ύλη τη νύχτα άσυλο και φιλοξενία εν όνόματι του Ξένου Δία. Ο φιλόσοφος παρέχει τη φιλοξενία, αλλά άθελά του, γιατί διαδλέπει το σχέδιό της και θέλει να συνεχίση τη μελέτη του. Όσο βρίσκει εκείνος τον τρόπο να έκτελέση και το χρέος του προς τον Ξένιον Δία, και το χρέος του προς τις ιδέες του, που τόσο πιστεύει, παραδέχεται και εφαρμόζει. Νικημένη το άλλο πρωί ή περήφανη έταίρα πήγε και ξαναβρήκε τους φίλους που στοιχημάτισε. Είπε τότε για τη ματαίωση του σχεδίου της τη γνωστή εκείνη δικαιολογία της: «Ούκ έξ άνδρός έρχομαι, άλλ' έξ άνδριάντος». Ο φιλόσοφος είχε άκουσει μόνο τη μυστική επίταγή της δικής του κοσμοθεωρίας και είχε μείνει τόσο αδιάφορος, όσο και ένας μαρμαρένιος άνδριάντας.

Οί μορφές, που έχει πάρει στα νεώτερα χρόνια ή παράδοση της φιλοξενίας, είναι και πολλές και διαφορετικές. Θα σας αναφέρω μερικές εικόνες από τα νεοελληνικά έθιμα. Σε πολλά σημερινά ελληνικά χωριά, αν ένας ξένος θά μείνη στο χωριό, είχαν πρό του πολέμου το «έθιμο της εναλλασσόμενης φιλοξενίας», δηλαδή κάθε σπίτι άπαιτεί να πάρη και από μια τουλάχιστο μέρα τον ξένο και να του κάμη το τραπέζι. Θυμώνουν οί άλλοι χωρικοί, αν ο πρώτος, που φιλοξενεί τον ξένο, προσπαθεί να τον κρατήση πιο πολύ στο σπίτι του. Εξήγηση στο έθιμο αυτό μπορούμε να καθορίσουμε την εξής: Μιά προχριστιανική πίστη, ποτισμένη και με χριστιανικές ιδέες, κυριαρχεί, ότι φιλοξενώντας, δίνοντας σε όσους έχουν ανάγκη, ενισχύεις έτσι και του δικού σου σπιτιού την άπρόσκοπτη εύτυχία.

Σε πολλά τοπικά θρησκευτικά πανηγύρια, όταν γιορτάζη ή έκκλησία ενός χωριού και μαζεύονται και

άλλοι ξένοι από άλλα γύρω χωριά, έχουν έθιμο οί ντόπιοι χωρικοί άμέσως μετά το σχολάσμα της έκκλησίας να άπολυοῦνται σε έναν άγώνα, ποιός θά πρωτοκάμη πρόσκληση σε ξένους, γνωστούς του ή άγνωστούς, για να τους περιποιηθή το μεσημέρι και το βράδυ στο σπίτι του. Του κάνουν πλούσιο το τραπέζι, και του στρώνουν τ' άβαλα προικιά της άνυπαντρης κόρης. Πολλές φορές γίνεται σωστός άγώνας, και ενώ ο παπās μόλις πλησιάζει να κάμη άπόλυση και θ' αρχίση να δίνη αντίδωρο, τα μέλη της ίδιας οικογένειας χωρίζονται και ψάχνουν μέσα στο έκκλησίασμα ζητώντας άγνωστους ξένους για φιλοξενία. Καμάρι το έχουν στην αύλη της έκκλησίας όσοι ήταν πιο τυχεροί και μάζεψαν γύρω τους τους πιο πολλούς ξένους που θά τιμήσουν το φτωχικό τους τέτοια γιορτή μέρα. Σε τέτοιες στιγμές, όσοι δεν κατόρθωσαν να έξασφαλίσουν κανέναν φιλοξενούμενο για το σπίτι τους πάνε στους τυχερούς και κάνουν παράπονα και ζητάνε να πάρουν κι' αυτοί έναν τουλάχιστο, έτσι για το γούρι και την καλοχρονιά του σπιτιού τους. Δεν το έχουν καθόλου σε καλό, ξένοι να έχουν έρθει στο χωριό τους κι' αυτοί να κάτσουν σπίτι στο τραπέζι τους, μονάχοι κι' έρημοι, δίχως έναν επισκέπτη! «Τέτοιες χρονιάρες μέρες πρέπει να έχουμε στο τραπέζι μας και κάποιον ξένο» τους άκούτε να λένε.

Σε μερικά άλλα χωριά της Ελλάδας, όταν ένας ξένος φτάση στο χωριό τους, τότε τα κορίτσια του χωριού μαζεύονται, παίρνουν στα χέρια λουλούδια και κάνουν όμαδική επίσκεψη στο σπίτι, όπου ο ξένος έχει καταλύσει. Εκεί τραγουδοῦν τραγούδια προς τιμή του ξένου, όπου φροντίζουν να ταιριάζουν μέσα στους στίχους εύχές και επαινούς για τον τιμώμενο επισκέπτη.

Ο σεβασμός προς τον ξένο φθάνει, ώστε ή άδυναμία που έχει ο έρημος και άπροστάτευτος αυτός διαβάτης, αυτή ή άδυναμία του να μετατρέπεται σε μεγάλη δύναμή του. Το πρόσωπό του έχει ιερότητα. Μάλιστα το άπαραβίαστο τουτο του προσώπου του μπορεί ο ξένος να το έκτείνη και σε άλλους, παρυσιαζόμενος ως προστάτης τους. Έτσι γίνεται και το επόμενο παράδοξο έθιμο σε μερικούς ελληνικούς τόπους, όπου συνήθιζαν την αυτοδικία ή βεντέττα (Μάνη κλπ.): Στα έθιμά τους, όταν δυο ισχυρές πολυμελεις οικογένειες είχαν παλαιότερα πόλεμο μεταξύ τους και σκληρή βεντέττα, μία τρίτη οικογένεια ήμπορούσε να παρέμβη ανάμεσά τους για σύμβιβασμό. Μά ή τρίτη αυτή οικογένεια έπρεπε να είναι σε ανθρώπους και ντουφέκια πιο δυνατή από κάθε μία από τις δυο άλλες έμπόλεμες, για να έχη το άπαιτούμενο κύρος να επιβάλη έστω διά της βίας τις σύμβιβαστικές της προτάσεις. Αν όμως ή τρίτη αυτή οικογένεια ήταν αδύνατη, ή τη χτυπούσαν αλύπητα για το θράσος της, ή συνήθως την άπόπεμπαν λέγον-

τας κατάμουτρα ως άπάντηση την προσβλητική παροιμία: «Έδω καράβια πολεμάν. Παλιόβαρκες, τί θέλτε;» Ήταν τουτο φοβερή προσβολή στην ειρηνόφιλη οικογένεια, και σε μια κοινωνία σαν κι' εκείνη γεμάτη με πρωτόγονους έγωϊσμούς και πάθη, το λόγο κατόπι τον είχαν τα ντουφέκια και της τρίτης οικογένειας, ή όποια έθιγη! Αντί για ειρήνη, ο πόλεμος γενικευόταν.

Παρ' όλα όμως αυτά συνέβαιναν εκεί το εξής άπίστευτο: Ένώ μιας τρίτης οικογένειας ή ανάμιξη ήταν προβληματική, όμως ένας όποιοσδήποτε ξένος — που δεν θά άνήκε σε καμιά οικογένεια συγγενικά, αλλά που ήταν ένα άγνωστο περαστικό πρόσωπο, — αυτό το άνίσχυρο, ξεριζωμένο άτομο που λεγόταν ξένος, ήμπορούσε κατά τα έθιμα του τόπου εκεί να αναλάβη υπό την προστασία του διάφορα άτομα της πιο αδύνατης έμπόλεμης οικογένειας, να τα συνοδεύη άφοβα και να τα περνάη άοπλα κάτω από τα παράθυρα και τους πύργους της ισχυρής έχθρικής οικογένειας, χωρίς να έχη να φοβηθή τίποτε. Ο ξένος σε τέτοιες στιγμές λεγόταν «ξεβγαλτής», δηλ. συνοδός προστάτης. Καμιά οικογένεια, όσο ισχυρή, ποτέ δεν τόλμησε να παραβή το μέγα και ιερό έθιμο του σεβασμού στον άγνωστο άνίσχυρο ξένο που ως προστατευτική άσπίδα παρέχει την άσυλία του και σε άλλους κινδυνεύοντες, όποιους αυτός ήθελε.

Το έθιμο τουτο θυμίζει τους αρχαίους, που το μήνα όταν θά αρχιζαν οί Όλυμπιακοί άγώνες γινόταν αυτομάτως άνακωχή και καθένας είχε δικαίωμα πηγαίνοντας στην Όλυμπία να περνάη μέσα από την χώρα των έχθρων του δίχως να έχη να φοβηθή τίποτε. Θυμίζει επίσης τον αρχαίο κήρυκα, που κι' αυτός κρατούσε το κηρύκειο ψηλά, με τα σύμβολα του θεού, και προχωρούσεν άφοβα προς την παράταξη του έχθρικού στρατού.

Ο Ξένιος Δίας προστατεύει ακόμη κάθε ξένο και διαβάτη. Η παράδοση ύπάρχει ευρωσθη επί τρεις και πλέον χιλιάδες χρόνια. Και έχει πάρει μια τέτοια κοινωνική έκφραση, που άποτελεί ίσως την ευγενικώτερη ψυχική εκδήλωση που μπορούσε να δείξη ή ανθρώπινη ψυχή. Περισσότερα από χίλια χρόνια πριν ο Χριστός κηρύξη σε λόγια την παραβολή του αγαθού Σαμαρείτου, ή παραβολή αυτή είχε γίνει πράξη και εφαρμοζόταν στην ιδιωτική ζωή ενός όλοκληρου λαού, του λαού μας! Η εφαρμογή τέτοιων ιδεών ύπηρεξεν ο καλύτερος και άληθινός Πρόδρομος στην επικράτηση κατόπι της χριστιανικής ήθικής.

Είναι άληθινά περιεργη και συγχρόνως συγκινητική ή νοοτροπία του λαού μας που σκέπτεται περίπου

ως εξής: «Για όλους τους άλλους γύρω μας, που τους ξέρουμε, που τους βλέπουμε κάθε μέρα, που είναι γείτονές μας, που τους γνωρίζουμε με τα μικρά τους όνόματα, για όλους αυτούς δικαιούμεθα να είμαστε όλοτελα αδιάφοροι, ή ακόμη και έχθροι. Αυτός όμως ο άγνωστος που περνά τώρα από τον τόπο μας, που δεν τον ξαναείδαμε ποτέ μας, αυτός είναι φίλος μας. Και όχι: για κανέναν άλλο λόγο, άλλ' άπλως γιατί συμβαίνει να μας είναι άπολύτως άγνωστος και άπολύτως ξένος!». Από αυτή την παράδοση της έθνικής μας ζωής προήλθε το περίεργο γλωσσικό φαινόμενο, ή λέξη «ξένος» και στην αρχαία ελληνική γλώσσα και στη σημερινή να έχη δυο συγχρόνως σημασίες, που λογικά είναι αδύνατο να συνυπάρχουν. Ξένος σημαίνει ο έντελώς άγνωστός μας, που μας είναι άπολύτως ξένος. Και ξένος άφ' έτέρου σημαίνει ο από χρόνια στενός φίλος μας που σήμερα τον φιλοξενούμε στο σπίτι μας. Από όλες τις γλώσσες του κόσμου το περίεργο αυτό γλωσσικό φαινόμενο συμβαίνει μόνον στην Ελληνική. Λέμε: «Έχω ξένους στο σπίτι μου σήμερα» και σημαίνει «Γνωστούς και φίλους μου τους έχω καλεσμένους σήμερα σε τραπέζι».

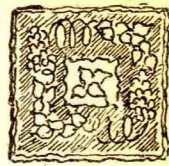
Σας άνεφερα πιο πάνω διάφορες εικόνες λαϊκού βίου, παρμένες από άλλους πρωτόγονους λαούς, ή από τον αρχαίο κλασσικό πολιτισμό ή από τη Νεοελληνική Λαογραφία. Ιδιαίτερα είδαμε, μια ομάδα ελληνικά έθιμα, που τα διακρίνει εξαίρετη ψυχική ευγένεια. Μή λησμονούμε όμως ότι και τα πιο άξια στοιχεία της έθνικής λαϊκής μας παράδοσης θέλουν πολλή προσοχή και πολλή καλλιέργεια. Γιατί, αν θά στέκομε αδιάφοροι γι' αυτά, θά παραμένουν και εκείνα αδιάφορα για τη μοίρα μας. Και σε τέτοιες περιστάσεις μπορεί να μας συμβαίνουν πολλές και πολύμορφες άδικιες. Από το ύψος μάλιστα της άλληλεγγύης και φιλοξενίας προς τον άγνωστο περαστικό ξένο «μπορεί να κατακυλοῦν μερικοί ως το άπαισιο κατάντημα του άλληλοσκοτωμού μεταξύ γνωστών, συγγενών και συχωριανών.

Το συμπέρασμά μου είναι το εξής: Ένα χρέος πέφτει σε έμας όλους: Αυτή την πανάρχαιη ελληνική παράδοση της φιλοξενίας να την καλλιεργούμε με επιμέλεια. Τέτοια ψυχική ευγένεια, όπως ή φιλία στο συνάνθρωπό μας, το γνωστόν ή τον άγνωστό μας, έχει μέσα της την δυναμικότητα να μας είναι ή βασική άρετή που θά μας βοηθήση στην επικράτηση άληθινού ανθρωπισμού. Στις δύσκολες κοινωνικές περιόδους μας ή ευγενική τούτη χριστιανική άλληλεγγύη μπορεί να μας έλαττώνη τα βάσανα. Στις καλές μας έθνικές περιόδους θά μας διπλασιάζη την εύτυχία μας και ως ατόμων και ως λαού. Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ

Ζωντανοί Έλληνικοί ρυθμοί

Του Κώστα Λρακιανάκη

“Ολοι θυμούμαστε τη φρίκη της Έλληνικής γραμματικής στο σχολείο. “Ολοι μας, ποιός λίγο ποιός πολύ, πολλά άκουσαμε και πολλά πάθαμε σκυφτοί στο θρανίο για φωνήεντα μακρά, για φωνήεντα βραχεία, για διφθόγγους, για κείνα που άλλοτες είναι μακρά και άλλοτες βραχεία, για όξειτες, για περισπωμένες και άλλα.

Τά παιδικά μας κεφάλια πασχίζανε να ξεχωρίσουν διαφορές που μόνο ονομαστικά πιά ύπηρχαν σε πράγματα, που οι αιώνες — όπως το νερό τα χαλίγια της ρεματιάς — τρίψανε, στρογγυλέψανε κ' έξομοιώσανε.

Τί πιά για μās μακρό και τί βραχύ!

Έχασε πιά τ' άφτι' μας τώρα και καιρούς τα χνάρια των παλιών ήρωϊκών μορφών, που σε χρόνια άλαργεμένα πήραν οι φθόγγοι αυτοί της γλώσσας μας στο στόμα του λαού, και στη σημερινή άμμηχανία το μάτι «εϋγενώς προσεφέρθη» να κρατήσει μια τελευταία εικόνα της έποποιίας των στην όρθογραφία.

Μά αν ήταν δυνατό ν' άκούσουμε την άρχέγονο μορφή της γλώσσας μας με τις διάφορες άποχρώσεις και χρονικές — ρυθμικές — άξίες των φωνηέντων της, ή όρθογραφία θάταν ίσως τότε ή άπλή και πιστή παράσταση μιας άκουστικής έντύπωσης, και το άθάνατο δακτυλικό έξάμετρο του Όμηρου θά ζωντάνευε στην άκοή μας με ρυθμική μουσικότητα, άνάλογη του σημερινού δεκαπεντασύλλαβου.

Θά ζωντάνευε, καθώς και κάθε άλλο έπος ή διθύραμβος ή τραγωδία ή λυρικό και βουκολικό ποίημα, γιατί ή άρχαία ποίηση βάσιζε γενικά τη ρυθμική της στην προσωδία, και προσωδία ήταν το είδος της άπαγγελίας, που έδειχνε φανερά τη διαφορά των μακρών και των βραχέων συλλαβών.

Έτσι ή προσωδία ήταν κάτι το σύμφυτο και συνόδευε άναπόσπαστα όχι μόνο κάθε άρχαίο στίχο παρά και γενικά κάθε λέξη.

Με τη δύναμη της προσωδίας κάθε λέξη με τα φωνηέντά της παρουσίαζε ένα κάποιο δικό της στοιχειώδες ρυθμικό σχήμα. “Αν οι λέξεις που έμπαιναν σ' ένα στίχο συστηματοποιούσαν από μονάχες τους και με τη σειρά τους κάποιο χαρακτηριστικό ρυθμικό τύπο, τότες γινόταν το μέτρο του στίχου.

Έτσι λοιπόν που ζούσαν οι λέξεις στο στόμα του λαού την άρχαία εκείνη έποχή, θάχαν έκτος του τονισμού των και κάποια σύμφυτη ρυθμική μουσικότητα με τις διάφορες χρονικές διάρκειες των φωνηέντων τους, και αυτή κυρίως θά έκανε έντύπωση στους μου-

σικούς - ποιητές, που τη ζούσαν και την άκουαν. Αυτό τον ιδιαίτερο έκφραστικό ρυθμό των λέξεων θά πρόσεχαν, όταν όργάνωναν σιγά σιγά τους διάφορους ρυθμικούς τύπους — τὰ μέτρα — με τα όποια έζησαν επί αιώνες τα έπη, ή τραγωδία και ή λυρική και βουκολική ποίηση.

Όστόσο ή νεροσυρμή των χρόνων οϋδέποτες σταμάτησε να κυλά στα λιθάρια της, και σε κείνα που τα παραπόταμα κουβάλησαν — έλα όμορφα, όγρά, καθάρια και στρογγυλεμένα λιθάρια, δουλεμένα με την άβίαστη και άκατάλυτη έργασία των αιώνων — και όπως αυτά είναι χαρά του ματιού, όμοια χαιρόταν πάντα τ' άφτι' άκουοντας τη λέξη, τη δουλεμένη στο στόμα του λαού από την ίδια άβίαστη και άκατάλυτη δύναμη.

Η ίδια αυτή άβίαστη και άκατάλυτη έργασία έτριψε και τρόχισε τις λέξεις επί αιώνες τόσο, που φαίνεται πως έφτασε στο να μετατοπίση το κέντρο της βαρύτητας του ρυθμού από τη μακρά συλλαβή της προσωδίας στην τονιζόμενη, δηλαδή σ' εκείνη που ίσως, πάντα δεχόταν κάποια μουσική όξύτητα στην άπαγγελία.

Η μετατόπιση αυτή του ρυθμικού κέντρου της βαρύτητας, όπως ήταν φυσικό, δεν είχε μονάχα συνέπειες για τη μεταγενέστερη ρυθμική αντίληψη του στίχου από μέρους των ποιητών, αλλά και, καθώς τολμούμε να πιστεύουμε, ήταν από τις κύριες δυνάμεις, που μεταμόρφωσαν το ίδιο το γραμματικό και συνταχτικό τυπικό της γλώσσας.

Φανταζόμαστε δηλαδή, πως όπως ή άρχαία προσωδία θάταν από τις πρωτεύουσες δυνάμεις που μόρφωσαν το άρχαίο τυπικό, άναγκάζοντας τις λέξεις να τροχιστούν σε τρόπο που να δίνουν το άπλούστερο, εύκολώτερο και συντομώτερο ρυθμικό διάγραμμα στην όμιλούμενη φράση, όμοια και ή μεταγενέστερη ρυθμική φυσιογνωμία της λέξης, που παίρνει τη νέα της βάση στην τονιζόμενη συλλαβή, άνάγκασε τις λέξεις να τροχιστούν, με τον ίδιο νόμο του ελάχιστου, σε νέα ρυθμικά διαγράμματα και μαζί με πολλές άλλες άφορμές, που έρευνά ή γλωσσολογία, διαμορφώθηκε σιγά σιγά το νέο τυπικό της δημοτικής.

Όστόσο όμως τί απόγιναν τα άρχαία μέτρα, που όργάνωσαν οι άρχαίοι μουσικοί - ποιητές άπάνω στην προσωδία, μία που αυτή ή τελευταία έσβησε και από τη συνήθεια και από τη μνήμη;

Η πρώτη θετική παρατήρηση που άποκομίζουμε

είναι πως γενικά, σήμερα, ή τονιζόμενη συλλαβή δίνει τη ρυθμική φυσιογνωμία και στο λόγο και στο ποίημα. Και αν ακόμα σήμερα βρίσκουμε δώ και κεί στην προφορά του λαού και σε όρισμένες περιοχές άρκετά καθαρά τα έχνη της παλαιάς άκουστικής φυσιογνωμίας των φωνηέντων (όπως: διαφορές στην προφορά του ώμέγα, που πλησιάζει το ου, από του όμικρον, που μένει καθαρό, όμοια σε πολλές διφθόγγους, όμοια, στη Μάνη, τη διαφορά του ύφιλον από του ήτα και ίότα, κ. ά.), ωστόσο αυτά μένουν μόνο σκόρπια ζωντανά άπομεινάρια, γιατί και αυτού, όπως και παντού, ή τονιζόμενη συλλαβή δίνει το ρυθμό.

Έχουμε λοιπόν άραγες να θρηνήσουμε τον άμετάτρεπτο χαμό του άρχαίου προσωδιακού ρυθμού;

Άς άρχίσουμε καλύτερα, με πίστη, την έρευνα και άς γυρέψουμε να δοϋμε πως ζούν οι ρυθμοί, που όργανώθηκαν από το σημερινό τονισμό της λέξης και που έδωκαν γένεση στην τόσο πλούσια δημοτική ποίησή μας από το μεσαίωνα και δώθε. “Άς έπαναλάβουμε κ' έδω την ίδια πάλι έρευνα που κάμαμε στην προηγούμενή μας μελέτη για τη Βυζαντινή μουσική — έρευνα καρποφόρα — όταν με την ίδια πίστη βγήκαμε, γυρεύοντας στο λαό τα ζωντανά στοιχεία της μουσικής του.

Για το νέο μας σπουδαίο ζήτημα έχουμε στη διάθεσή μας πολλές συλλογές δημοτικών ποιημάτων — “Ακριτικός κύκλος, Ρωτόκριτος, Κρητικό θέατρο, τα Κλέφτικα, τα μοιρολόγια κ.λ.π.

Στη βάση, συναντούμε το δεκαπεντασύλλαβο στίχο έχομε όμως και πλούσια παραδείγματα άλλων μέτρων.

Άρχίζοντας την μελέτη από το δεκαπεντασύλλαβο,

παίρνουμε για παράδειγμα την άρχή του Ρωτόκριτου.

Του κύκλου τα γυρίσματα π' άνεβοκατεβαίνου

Και το πρώτο ρυθμικό χαρακτηριστικό που χτυπά στην προσοχή μας είναι ή σειρά της ταχικτής διαδοχής μιας άτόνου και μιας τονιζόμενης συλλαβής, δηλαδή άκουμε:

Του κύ κλουτά γυρί σματά πανέ βοκά τεβαί νου
καί, έπειδή είναι περιττόςύλλαβος, περισσεύει μία άτονη συλλαβή στο τέλος.

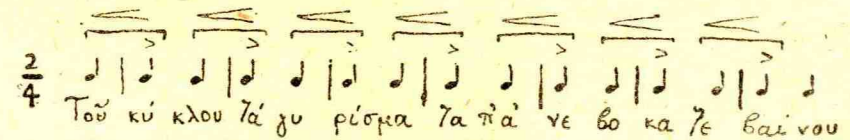
Έχουμε, λοιπόν, στο στίχο ένα ρυθμικό κύτταρο άποτελούμενο από μίαν άτονη, ακολουθούμενη από μίαν τονιζόμενη συλλαβή. Μία άρση και μία θέση: Του κύ, — και αυτό το ρυθμικό κύτταρο με την επανάληψη, όπως είδαμε, κάνει όλάκερο το στίχο.

Αυτό το ρυθμικό κύτταρο, δηλαδή μία άρση και μία θέση, όργανώνει όχι μόνο το στίχο, παρά και γενικά όλη τη σύγχρονη μουσική, και έχει ως χαρακτηριστικό την προανάκρουση, δηλαδή την άρχική άρση που καταλήγει στη θέση ή όποια άκολουθά. Είναι παγκόσμιος νόμος, συνέπεια της παγκόσμιας έλξης: Για να χτυπήση κανείς μ' ένα σφυρί, πρέπει πρώτα να το σηκώσει.

“Αν μεταχειριστούμε για περισσότερη σαφήνεια τα σημάδια της μουσικής, έχουμε για μὲν το κύτταρο:

για δὲ το στίχο όλάκερο:

όπου ή μετά το χωρίσμα συλλαβή είναι ή ισχυρά, και τα άποπάνω μουσικά σημεια δείχνουν τη δυναμική αύξηση από την άρση στη θέση.

Συχνά όμως έχουμε και άρχές στίχου, που άρχίζουν από θέση, και όπου επομένως λείπει ή άρχική άρση — ή προανάκρουση. “Άς μη νομίσουμε πως έχουμε έξαίρεση στο νόμο, γιατί έδω ή άρχική άρση όπονοείται. “Η είναι ή τελευταία συλλαβή του προ-

γόμενου στίχου, που χρησιμεύει κ' έδω για προανάκρουση, ή, έπιτέλους, προανάκρουση είναι ή άνάσα που παίρνει κανείς για να δόση μια τονιζόμενη συλλαβή. Για παράδειγμα παίρνουμε το δεκαεξασύλλαβο λαϊκό στίχο του Καλαματιανού χορού:

Καλαματιανέ μ' άγέρα, που φυσάς νύχτα και μέρα
όπου έχουμε πάλι τον ίδιο όργανισμό των ρυθμικών κυττάρων, και, με άντιπαροβολή με τον προηγούμενο:

Και αυτά πάλι τα ρυθμικά κύτταρα με τα ρυθμικά τους κέντρα (τις θέσεις), έχομε τη ρυθμική τους λεραρχία, γιατί, όπως ο πρώτος φθόγγος στο κανονικό

παράδειγμα του Ρωτόκριτου που πήραμε, βρέθηκε ασθενέστερος του δευτέρου: Του κύ — όμοια όλάκερο το δεύτερο κύτταρο είναι ασθενέστερο του τρίτου, το

τέταρτο του πέμπτου και το έκτο του έβδομου δηλαδή ή πρώτη, τρίτη, πέμπτη και έβδομη θέση είναι ισχυρότερες από τις άλλες, που πάλι έρχονται σαν νέες προανάκρουσες σ' αυτές, με τρόπο που έχουμε:

Του κύ κλουταγυρί σματαπαπανε βοκατεδαί νου

Και οι τέσσερις αυτές θέσεις είναι της δεύτερης ιεραρχίας.

Με τον ίδιο όμως πάλι νόμο, ή πρώτη απ' αυτές τις θέσεις είναι προανάκρουση στη δεύτερη, και ή τρίτη στην τέταρτη, ώστε σε μια τρίτη ιεραρχία έχουμε:

Του κυκλουταγυρί σματαπαπανεβοκατεδαί νου

Κ' εδώ πάλι, στις δύο αυτές θέσεις της τρίτης ιεραρχίας, νιώθουμε από τον ίδιο παγκόσμιο νόμο

$C = \frac{4}{4}$

Του κύ κλουταγυρί σματαπαπανε βοκατεδαί νου

δλάκερο το στίχο σε τέσσερα πλήρη μουσικά μέτρα, και το αποπάνωθε μουσικό σημείο δείχνει τη δυναμική αύξηση προς την τελευταία τονιζούμενη συλλαβή της ρίμας. Από το τελευταίο μέτρο λείπει ο χρόνος ενός τετάρτου, δηλαδή μιας συλλαβής, και συμπληρώνεται από τη συλλαβή της προανάκρουσης του επόμενου στίχου και έτσι έλοι οι στίχοι του έπους δένονται σ' αυτό το ρυθμικό σχήμα, που σαν κύκλος γυρνά πάντα από το τέλος στην αρχή. Η τελευταία άτονη συλλαβή του έλου στίχου παρουσιάζεται λοιπόν σαν το αναπήδημα του σφυριού στο άμوني ύστερα από το μεγάλο χτύπο της ρίμας, και αυτό το αναπήδημα μαζί με τις πρώτες πάλι συλλαβές του επόμενου στίχου ξανασπεύδει με το γύρισμα του ρυθμικού αυτού σχήματος, στη δεύτερη ρίμα και καθεξής.

Αυτή είναι στη βάση και ή οργάνωση της παγκόσμιας σύγχρονης συμφωνικής μουσικής, που με άπειρα άλλα ρυθμικά τεχνάσματα, άλλότες ποικίλλει, άλλότες επεκτείνει και άλλότες διασπᾶ το στοιχειώδη αυτό ρυθμικό τύπο του τετράμετρου.

* *

Όσο δὲ βρήκαμε ακόμα πουθενά το αρχαίο ρυθμικό πνεύμα. Που είναι το μακρὸ και που το βραχύ, στα όποια βασίζει το αρχαίο μέτρο την εκφρασή του;

Είναι αλήθεια πως ὅση καλή θέληση και ἂν βάζουμε να μεταχειριστούμε προσωδία και να επεκτείνουμε τις τονιζούμενες συλλαβές, δὲ φτάνουμε να ζωντανέψουμε τον αρχαίο ρυθμό.

μια τέταρτη και τελευταία ιεραρχία μιας γιγάντιας ἄρσης, που πέφτει σε μια γιγάντια θέση, πάλι το σφυρί, που πρώτα σηκώνεται και ύστερα χτυπά, και αυτή τη φορά χτυπά τη ρίμα. Είναι ή χειρονομία που ἄρχει δλάκερο του στίχου.

Βλέπουμε λοιπόν, πως ο μεγαλύτερος απ' όλους τους τονισμούς είναι ο τελευταίος, ο τονισμός της ρίμας, και αυτό απ' τον παγκόσμιο νόμο της ἔλξης, που, για να πέση κάτι, πρέπει πρώτα να σηκωθῆ. Και είναι τόσο ισχυρός αυτός ο τελευταίος τονισμός της ρίμας, που μπορεί να δεχτῆ και προσωδία, δηλ. επέκταση μουσική, για να συμπληρωσῆ τυχόν μια τετραποδία, ή ἄλλον ἄρτιο ἄριθμὸ ποδῶν (μουσικῶν μέτρων).

Έτσι μπορούμε νάχουμε, με τη μουσική παράσταση

Μα πως τα δημοτικά τούτα ἔπη σώζονται από το μεσαιώνα και τόσα χρόνια πανταχού της Ελλάδας και διατηροῦνται στο στόμα του λαού, ο οποίος, έτσι κι ἄλλιως, οὔτε διαβάζει, οὔτε ἀπαγγέλλει; Ίσως νιώθουμε πως, με την ἀπάντηση, μπορεί και να μᾶς ἀνοιχτῆ ὁ δρόμος για την καρποφόρα ἔρευνα. Και αλήθεια, οι φιλολογοῦντες τὰ γινώριζουμε αυτά τὰ ποιήματα και τὰ ἀπαγγέλλουμε, και ἴσως ξέρουμε και μερικά ἐκ στήθους· ἀλλοίμονο όμως στα ἔπη αυτά ἂν ὁ λαός ἔκανε τὸ ἴδιο με μᾶς· θάταν καιρός που ἕνα ἕνα θὰ τὸ εἶχε πάρει ή ἀληθμονιά. Ο λαός δὲν ἀπαγγέλλει.

Ο λαός τὰ τραγουδεῖ και μάλιστα, κάτι περισσότερο ἄκόμα, τὰ τραγουδεῖ χορεύοντας.

Νιώθουμε ἄμέσως πως τὰ δάχτυλά μας ἀγγίζουν τούτη τη φορά τὸ σφυγμὸ της ζωῆς, που ἔζησε πάντα ἀνάμεσά μας ἀπό, δὲν ξέρουμε, πόσο ἀρχαία ἔποχή, που μᾶς συνόδεψε ἀνάμεσα στη σκλαβιά, που λάλησε και στην ἡσυχὴ ρηματιά μᾶς και ψηλά στ' ἄρματολίκι και κράτησε ἀκοίμητη τὴ φυλή, — της ζωῆς του δημοτικού τραγουδιού.

Ἄς δοῦμε λοιπόν πως τραγουδεῖ και πως χορεύει ὁ λαός τον περίφημο δεκαπεντασύλλαβο στίχο.

Εἶπαμε πως οι μεγάλοι συμφωνικοί στη Δύση βρήκαν και μόρφωσαν πολλούς τρόπους να ποικίλουν, να επεκτείνουν ή να διασπᾶσουν τὸ ὑποτυπῶδες τονιστικό πλαίσιο της ἄρσης και θέσης, που πρὸ ὀλίγου μελετήσαμε, και να του δόσουν ζωῆ και πάθος.

Ἄς δοῦμε με τι τρόπους κατώρθωσε να τὸ ζωντανέψῃ ή δημοτική μας μουσα. Η γνώση αυτή δὲ θὰ

εἶναι ή πιὸ πολύτιμη και πιὸ διδαχτική για τὸ χαραχτήρα της Ἑλληνικής τεχνολογίας;

Παίρουμε για παράδειγμα ἕνα δεκαπεντασύλλαβο

Παι διαμ'σαθε λε λε βενια και κλεφτες τα γε γη λε νε

Οι συλλαβές μας παρουσιάζουν δύο φορές στη συνέχεια τὸ τυπικὸ διάγραμμα που μελετήσαμε, δηλαδή ἀρχίζει μια προανάκρουση με τη συλλαβή παι και ἀκολουθοῦν τέσσερα μέτρα ή πόδες, ἀπὸ τέσσερες συλλαβές ὁ καθένας, πλην του τελευταίου που ἔχει δύο μονάχα συλλαβές με τη γνωστῆ επέκταση της πρώτης (τὸ βάρος του τελευταίου τονισμού)· ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν κάθετο με στίγματα γραμμῆ ή νέα προανάκρουση με τη συλλαβή ε (του ἐμένα) και ἀκολουθεῖ ξανά τὸ ἴδιο τυπικὸ σχῆμα των τεσσάρων μέτρων με τέσσερες συλλαβές ὁ καθένας, πλην του τελευταίου, που πάλι ἔχει μόνο δύο, και ὅπου ἐκ νέου βαρύνει ὁ ρυθμός.

Πρώτη ἀξιοσημείωτη παρατήρηση που κάνουμε είναι πως ἐνὼ ἔχουμε δύο πλήρη και ὅμοια μουσικά διαγράμματα, τὸ μὲν πρώτο τὸ γεμίζει, ὅπως είναι φυσικό, ὁ πρώτος στίχος «παιδιά μ' σα θέτε λεβεντιά και κλέφτες να γενήτε», τὸ δεύτερο όμως διάγραμμα, ἂν και είναι της ἴδιας μουσικής ἔκτασης με τὸ πρώτο, ὅστόσο γεμίζεται μονάχα ἀπὸ τὸ πρώτο μισὸ του δευτέρου στίχου «ἐμένα να ρωτήσετε...», τὸ ὅποιο μισὸ κατορθώνει με τη βοήθεια ἐπαναλήψεων συλλαβῶν και της παρενθεσης «μαῦρα μ' παιδιὰ» να ξαπλωθῆ στη μουσική ἔκταση που πρὶν πήρε δλάκερος ὁ πρώτος στίχος. Τὸ πρᾶμα μᾶς ξενίζει στην ἀρχή, μᾶ, ἂν τὸ τραγοῦδι ἐξακολουθήσει, τότε θὰ μᾶς παρουσιαστῆ ὅλο τὸ θαῦμα της ἐνότητας και παικιλίας, γιατί θ' ἀκούσουμε αὐτὸ τὸ τραβηγμένο με παρενθεσεις και ἐπαναλήψεις μισὸ κομμάτι του στίχου, που βᾶσταξε ὀλόκληρη μουσική φράση, να σφιχτῆ αὐτὴ τη φορά στο πρώτο μισὸ του πρώτου μουσικοῦ διαγράμματος και ἔτσι, τὸ πρώτο διάγραμμα να δόση δλάκερο τὸ στίχο «ἐμένα να ρωτήσετε πως τὰ παιρονουνε οι κλέφτες». Θὰ ἀκολουθήσει ἄμέσως στο δεύτερο μουσικὸ διάγραμμα τὸ πρώτο μισὸ του τρίτου στίχου, πάλι με τὴν ἴδια παρενθεση «μαῦρα μ' παιδιὰ», ὁ στίχος θὰ γυρίσει δλάκερος στο πρώτο διάγραμμα, για να χαλκευθῆ ἄμέσως τὸ πρώτο μισὸ του τέταρτου στίχου στο δεύτερο διάγραμμα, και τὸ ἀκούσουμε εὐθὺς κατόπιν δλάκερο και ἄνεπλο στο πρώτο και ἔτσι στη συνέχεια.

Η πρώτη γενική ἐντύπωση είναι τρομερὰ ἔντονη.

κλέφτικο δημοτικὸ τραγοῦδι, τὸ «παιδιά μ' σα θέτε λεβεντιά», που είναι χορὸς ἄργος ἀντρικός τσάμικος και τὸ παραθέτομε με πλήρη μουσική γραφή:

Ἐχουμε μπροστά μας ἕνα ἄργὸ ἀντρικὸ χορὸ, ἕνα χορὸ παληκαριῶν. Τὸ τραγοῦδι ἀρχίζει και μαζί τὸ σῶμα ξεκινᾶ σε ἀρμονική κίνηση. Τὰ πόδια πότε πατοῦν βηματίζοντας και πότε ἀγγίζουν και ξανασηκώνονται, σημαίνοντας «τους πόδας» του μέτρου. Τὸ τραγοῦδι φτάνει στα μισὰ του πρώτου στίχου, κει που σημειώναμε πρὶν τὴ γιγάντια ἄρση, και να, τὸ σῶμα κάνει στροφή. Ἐκει συμπληρώνεται τὸ πρώτο ἡμίστιχο του τραγουδιού. Τὰ βήματα προχωροῦν, τὰ πόδια βηματίζουν, πότε διαγράφουν καμπύλες, ἀγγίζοντας μια στιγμὴ χᾶμω και σημαίνοντας «τους πόδας» του μέτρου, ἔως τὴ γιγάντια θέση, ὅπου τὸ σῶμα κάνει δεύτερη στροφή και ξαναβρίσκεται ὀλόρθο. Τελειώνει ὁ στίχος του τραγουδιού. Τὰ βήματα ξαναρχίζουν ἄμέσως ὅπως στην ἀρχή, μᾶ τὸ τραγοῦδι θὰ πῆ μονάχα τέσσερες συλλαβές του δευτέρου στίχου και στη συνέχεια θὰ τραγοῦδήσει μαῦρα μ' παιδιὰ κι ἄμέσως τὰ βήματα θὰ χᾶμουν τρίτη στροφή. Τὰ βήματα προχωροῦν βηματίζοντας ή ἀγγίζοντας, και τὸ τραγοῦδι ξαναπαίρνει τὰ λόγια που διάκοψε, τὰ φέρνει ὡς τὴ γιγάντια ἄρση του δευτέρου στίχου και να, πάλι τὸ σῶμα κάνει τέταρτη στροφή. Τὰ βήματα ξαναρχίζουν ὅπως στην ἀρχή και ὁ δεύτερος στίχος μπαίνει αὐτὴ τη φορά ὀμαλά στο τραγοῦδι και γίνεται στροφή στη γιγάντια ἄρση, ξανά τὰ βήματα, ξανά οι καμπύλες που γράφει τὸ πόδι ἀγγίζοντας μια στιγμὴ, ξανά στροφή στο τέλος του στίχου, στη γιγάντια θέση. Έτσι προχωρεῖ και ξετυλίγεται μπροστά μας αὐτὸ τὸ θαῦμα της ἐνότητας, ἐνότητας ὁμοσύνης και ἀδιαίρετης ποιήσης, μουσικής και χοροῦ.

Ἄς ἀφίσουμε στο φιλόσοφο να ἐρευνήση ἂν τὸ ἐπίπεδο του ἀνθρώπου ἀνεβαίνει ψηλότερα με τὴ νεύρωση ἑνὸς καλλιτέχνη ή με τὸ δλύμπιο αὐτὸ θαῦμα της ἀρμονίας, ὅπου σαν λειτουργὸς μετέχει ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρωπος, και ἄς προχωρήσουμε στην ἐξέταση του τραγουδιού μας.

Ἄν προσέξουμε αὐτὴ τη φορά τὴ χρονική διάρκεια των συλλαβῶν, που ἀνὰ τέσσερες γεμίζουν τὰ μέτρα και ὀργανώνουν τὸ γνωστὸ ρυθμικὸ τύπο που μελετήσαμε, θὰ κάμουμε μια νέα, ἐπίσης μοναδική και καταπληχτική παρατήρηση. Βλέπουμε δηλαδή πως κάθε μέτρο παρουσιάζει ἕνα σύμμετρο σχῆμα

στη χρονική διάταξη των τεσσάρων συλλαβών που περιέχει. Η πρώτη βασιτά δύο χρόνους, ή δεύτερη ένα, ή τρίτη ένα και ή τέταρτη ξανά δύο, και αυτό το ίδιο επικρατεί σε όλα τα μέτρα, ώσπου να τελειώσει ο πρώτος στίχος. Με την αρχή του δεύτερου τετραμέτρου νέα κατάληξη: πάλι συμμετρία, αλλά αυτή τη φορά, ή πρώτη συλλαβή βασιτά ένα χρόνο, ή δεύτερη δύο, ή τρίτη δύο και ή τέταρτη ξανά ένα, δηλαδή εντελώς το αντίστροφο αυτού που συνέβαινε στα μέτρα του πρώτου στίχου.

Όστε γενικά δύο ειδών χρονικές αξίες συναντούμε στις συλλαβές του τραγουδιού. Ή είναι δύο μουσικών χρόνων ή είναι ενός μουσικού χρόνου.

Αυτή τη φορά, βλέπουμε πια καθαρά μπροστά μας την πανάρχαια Έλληνική μετρική του μακρού και του βραχέος, που, ποιός ξέρει από ποιαν άγνωστη δύναμη, από ποιό Νόμο που τόσο δυνατά μας άρχει ώστε να μας διαφεύγη, μπήκε παντοδύναμη και ζωογόννησε το ύποτυπώδες ρυθμικό πλαίσιο της τονιζούμενης συλλαβής, του τονιζόμενου χρόνου, το ίδιο που βρήκαμε στη βάση κάθε ποίησης και κάθε συμφωνικής μουσικής.

υ | — υ — | — υ — | — υ — | — υ —
Παι διαίσα θέ γε λε βενλιά και κλέφτες νά γε νη η γε

Αυτό το μετρικό σχήμα που έχουμε μπροστά μας είναι ο αρχαίος «χορίαμβος» και αυτόν είδαμε με τόση λαμπρότητα να χορεύουν τα παληκάρια σημειώνοντας

υ — — υ — | υ — — υ — | υ — — υ — | υ — — υ —
ν ε μέ να νά μαν ραμ' παιδιάνε' μέ να νά ρω λη' σε γε

Είναι ο αρχαίος «αντίσπαστος» ρυθμός και σ' αυτόν δόθηκε κλήρα να ζή ακόμα σήμερα μαζί μας. Όμοια συναντούμε το «χορίαμβο» στην αρχή του τραγουδιού του καπετάν Τζουδάρα — πουταν στο Λούρο άρματολός, στο Καρπενήσι κλέφτης — στο στίχο: «λάλησε, κουκε μ', λάλησε».

Πε' ρα μεργιάσόν κάμ πο πού ναιούδα σές ε λιές

Το ρυθμικό σχήμα των τονιζούμενων συλλαβών βρίσκεται πάλι το ίδιο, αν και εδώ πρόκειται για δεκατρισύλλαβο στίχο, γιατί με την ιεραρχία που είδαμε

Οι αιώνες που τρόχισαν τις συλλαβές των λέξεών μας στο σημείο να σβήσουν τη διαφορά των μακρών και των βραχέων φωνηέντων, μας λευτέρωσαν και λύτρωσαν τις λέξεις από το ζυγό ενός σύμφυτου ρυθμού.

Κάθε λέξη δέν έρχεται πια σήμερα στ' άφτι μας με το σύμφυτο προσωδιακό ρυθμό των φωνηέντων της, με τον όποιο έρχόταν άλλότες στο άφτι των αρχαίων, να μας επιβάλει το ρυθμό της. Ή νεροσυρμη των χρόνων, που ουδέποτες σταμάτησε να κυλά στα λιθάρια της, και τα δούλεψε, τα στοργγύλεψε, με την άβιαστη και ακατάλυτη δύναμη των αιώνων, λύτρωσε σιγά σιγά τις λέξεις από τη σύμφυτη προσωδια. Τί πια μακρό και τί βραχύ. Κάθε φωνήεντο το κάνουμε σά θέλουμε μακρό, σά θέλουμε βραχύ.

Αν πάρουμε τώρα τις συλλαβές του πρώτου στίχου, όπως βαστούν από το τραγούδι, και βάλουμε το μακρό σημείο της προσωδίας — σ' αυτές που κρατούν δύο χρόνους και το βραχύ — σ' αυτές που κρατούν ένα, θα έχουμε την προσωδιακή φυσιογνωμία του στίχου όπως τραγουδιέται και χορεύεται από το λαό:

δλύμπια τις στροφές του.
Ή συνέχεια μας δίνει το αντίστροφο σχήμα:

Όμοια το «πέντε παιδιά μαλώνανε για μιά παπαδοπούλα» μεταχειρίζεται το «χορίαμβο» και «αντίσπαστο» σε αντίστροφη τάξη από εκείνη του «παιδιά μ' σά θέτε». Και άλλα.
Ας εξετάσουμε άλλα τραγούδια και ας πάρουμε τον ώραίο συρτό χορό:

της τρίτης τάξης των τονισμών, έχουμε:
περαμεργιαστοκάμ ποπουναιουδασιεσελιές
δπου, προκειμένου να εξοικονομήσουμε στο ίδιο πλαίσιο

λιγώτερες συλλαβές, επεκτείνουμε αυτή τη φορά και το αναπήδημα στη γιγάντια θέση, έχουμε σε αντιπατή συλλαβή της γιγάντιας άρσης και, παραλείποντας ραβολή με το αρχικό πλαίσιο:

Του κύκλου τα γυρίσμα τα π'α νε βο κα γε βαί' νου
Πε' ρα μεργιάσόν κάμ πο πού ναιούδα σές ε λιές

Αν εξετάσουμε τη διάρκεια των συλλαβών και βραχεία μονάχα, πάλι μιάν εικόνα της αρχαίας προσφθόγγων της μελωδίας, βρίσκουμε πάλι τη θαυμαστή ωδίας. περίπτωση να έχουμε μονάχα τέταρτα και όγδοα σε Παραθέτοντας το μετρικό σχήμα που μας δίνουν τυπική διαδοχική σειρά. Δηλαδή πάλι μακρά και οι φθόγγοι εις τέταρτα και όγδοα:

— | — υ — | — υ — | — υ — | — υ —
Πε' ρα μεργιασόν κά αμ πο πού ναιούδα σιές ε λιές ες

έχουμε μπροστά μας το δεύτερο είδος του αρχαίου «επιτρίτου».

Όμοια στο ίδιο αυτό αρχαίο μετρικό σχήμα απαντιούνται οι περισσότεροι των συρτών χορών μας, ο πασίγνωστος Καλαματιανός και άπειρα άλλα τραγούδια.

Έξαιρετικά πρωτότυπο και ενδιαφέρον είναι το τραγούδι «μπαίνω μες στ' άμπέλι», που ο καθηγητής

κύριος Ψάχος συνέλεξε στη Σκύρα και σημείωσε το σπάνιο ρυθμικό είδος που παρουσιάζει, το πρώτο είδος του «επιτρίτου». Παραπέμποντας τον ενδιαφερόμενο, για τη μουσική του, στη συλλογή «Δημώδη άσματα της Σκύρου» του κ. Ψάχου, παραθέτομε μοναχά το ρυθμικό του σχήμα, όπως παρουσιάζεται από τους φθόγγους της μουσικής του:

υ — — υ — | υ — — υ — | υ — — υ — | υ — — υ — |
Μπαίνω μες στ' άμ πέ ε' λι ε μπαίνω μες στ' άμ πε ε' ε' ε'
μπαίνω μες στ' άμ πέ ε' λι ε σά νοι κο κε ρά α' α' α'

Μά και για τα άλλα δύο είδη του αρχαίου επιτρίτου βρίσκουμε σημερινά παραδείγματα. Έτσι το χορευτικό η-

πειρώτικο τραγούδι «τώρα το Μάη με τη δροσιά τώρα το καλοκαίρι» παρουσιάζει το τέταρτο είδος του επιτρίτου:

υ — υ — | υ — υ — | υ — υ — | υ — υ —

Μά δέν είναι μονάχα ο χορίαμβος, ο αντίσπαστος και τα τέσσερα είδη του επιτρίτου που συναντούμε στη ρυθμική συγκρότηση του σύγχρονου δημοτικού τραγουδιού. Πολλά άλλα αρχαία μετρικά σχήματα, εξίσου μοναδικά και χαρακτηριστικά, οργανώνουν άπειρα άλλα δημοτικά τραγούδια, που ζουν σπαρμένα σε άφθονία παντού, όπου υπάρχει και ή λαλούμενη Έλληνική.

Το τραγούδι που τραγουδούν τα κορίτσια όντας, την ήμερα του Πάσχα, κουνιούνται πάνω στις κούνιες — «σουσες» — όπως είναι έθιμο στην Κύπρο, στη

Σάμο και άλλου:
Θεέ μου, νάρταν σήκωσες να κρεμαστούν οι σουσες
Και να γεμώσουν τα στενά ούλον μαυροματούσες
μας παρουσιάζει πάλι ολοζώντανο άλλο μοναδικό και χαρακτηριστικό αρχαίο ρυθμό, το ρυθμό του τέταρτου είδους του «παίωνος», που είναι μέτρο πενταδικό, δηλαδή, εξαιρετικό και αξιοσημείωτο. Το μέτρο αυτό όταν (όπως στο τραγούδι π' αναφέραμε) ή πρώτη μακρά θέση αναλύεται σε δυο βραχείες, σύγκειται από βραχύ - βραχύ - βραχύ - μακρόν.
Όμοια σε μερικούς τόπους τα κάλαντα της πρω-

τοχρονίας παρουσιάζουν συχνά χαρακτηριστικούς ἀρχαίους ρυθμούς. Ἔτσι στήν Κεφαλληνία συναντοῦμε σ' αὐτά τὸ «Ἴωνικὸν ἀπὸ μείζονος» μέτρο, καὶ στήν Τήνο βρίσκομε «δακτύλους» θαυμάσια ὀργανωμένους, καὶ ἄλλα μέτρα ἄλλου.

* *

Αὐτὰ τὰ λίγα παραδείγματα, πού σέ μιὰ διεξοδική ἐπισκόπηση φέραμε, παίρνοντάς τα ὀλοζώντανα ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ συνυφασμένα μαζί με τὴ ζωὴ καὶ τὰ πάθη του φτάνουν νὰ μᾶς φωτίσουν γιὰ τὴ γνώση τῆς ἐσώτατης δύνάμεως τοῦ Ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ, ὅπως ἔζησε καὶ ἀλάγησε στὸν ἥσυχο κάμπο ἢ στὴ ρεματιά ἢ ψηλά στ' ἄρματατολίκι.

Βλέπομε πιά καθαρά πὼς ἡ ὑπέροχη δημοτικὴ μας ποίηση δὲ ζῆ ὀλάκερη καὶ αὐτούσια στὶς ποιητικὲς συλλογές (κατὰ τὰ ἄλλα πολὺ καλές) πού ξέρομε. Φτάσαμε, ὅπως ἐλπίζουμε, στὸ σημεῖο νὰ δοῦμε, καὶ αὐτὸ ἦταν ὁ σκοπὸς τῆς μελέτης αὐτῆς, πὼς τὸ **δημοτικὸ τραγούδι εἶναι ἓνα ὀμοούσιο καὶ ἀδιαίρετο ποίησης, μουσικῆς καὶ χοροῦ, μιὰ δύνάμη ζωντανὴ πού ἡ ζωὴ της σφύζει με ρυθμὸ Ἑλληνικό, τὸ ζωντανὸ Ἑλληνικὸ ρυθμὸ, πού πάντα ὕφανε κι' ἀκόμα ὕφαινει τὴ ζωὴ μας.**

Καὶ δὲ μπορεῖ τὸ φαινόμενο αὐτὸ νὰ εἶναι ἓνα τυχαῖο φαινόμενο καὶ νὰ κάνουμε τὸν ἀπλὸ συλλογισμό, πὼς βέβαια, μιὰ πού οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἀφηκαν συνδυασμὸ μακροῦ καὶ βραχέος ἀνεκμετάλλευτο, θάταν θαυμάσιο τὰ δικὰ μας μέτρα νὰ μὴν παρουσίαζαν ἀρχαῖο τύπο. Μιὰ ματιὰ στήν παγκόσμια λαϊκὴ μουσικὴ φτάνει γιὰ νὰ μᾶς δείξη πὼς, ὄχι μόνο δὲ θὰ βροῦμε ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ μέτρα, καὶ μάλιστα τόσο χαρακτη-

ριστικὰ ὡς αὐτὰ πού φέραμε παράδειγμα, στὰ λαϊκὰ τραγούδια τῶν λαῶν τῆς Δύσης, παρὰ καὶ ἡ ἴδια ἀκόμα ἢ Ἑλληνικὴ ρυθμικὴ θεωρία με τὴν ὀποῖαν οἱ θεωρητικοὶ πάσχισαν στὴ Δύση τὸ μεσαίωνα νὰ ἐμβολιάσουν τὴ μουσικὴ παραγωγὴ τῶν τρουβέρων καὶ τρουβαδούρων, δὲν μπόρεσε νὰ μορφώσῃ, παρὰ τοὺς περιφρημοὺς ἔξη τρόπους τῆς μετρικῆς των, πού ὀλοὶ εἶναι ἢ ἀπλή ἀποκλειστικὴ ὀργάνωση πότε τροχαίων καὶ πότε ἀντιστρόφως ἰσάμων (mesura perfecta).

Καὶ ἀκόμα, δὲ φτάνει νὰ συναντήσουμε ἓνα συνδυασμὸ χρόνων πού νὰ θυμίζῃ ἓνα ἀρχαῖο μετρικὸ σχῆμα γιὰ ν' ἀποφασίσουμε πὼς ἔχομε μπροστὰ μας Ἑλληνικὸ ρυθμὸ. Δὲν εἶναι στήν τυχαία σύμπτωση, παρὰ στὴ στή συστηματικὴ μεταχείριση ἓνός Ἑλληνικοῦ μέτρου, πού βλέπομε τὸ μέγα θαῦμα τῆς ζωῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ, συστηματικὴ μεταχείριση πού ὄχι μόνο ὀργανώνει τὴ μελωδία καὶ τὸ χορὸ, μὰ πού καὶ ἡ ἴδια ἢ μελωδία καὶ ὁ χορὸς ζωντανεύουν τὰ χαρακτηριστικὰ ἴσια ἴσια γνωρίσματα τοῦ μέτρου αὐτοῦ, ὅπως πέρα καὶ πέρα συμβαίνει στὰ τραγούδια πού ἐξετάσαμε.

Καὶ τώρα στρέφομε πίσω, αἰῶνες πίσω τὸ βλέμμα, ὡς πού σβήνουνται τὰ χνάρια καὶ χάνονται οἱ πανάρχαιες ἡρωϊκὲς μορφές πού κατὰ καιροὺς πῆραν οἱ συλλαβές στὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ πού ὀμοια με μᾶς, μαζί με μᾶς, εἶδαν, ζήσανε καὶ πάθανε, ἀκλουθώντας τὴν ἴδια με μᾶς μακρότατη Ὀδύσεια, — καὶ με βαθύτατη συμπάθεια προσατενίζομε τοὺς γενναίους καὶ ἀφανεῖς αὐτοὺς ἥρωες, τὰ φωνήεντα, πού εἶτε μακρὰ εἶτε βραχέα, ὀλα τὸ ἴδιο δουλέψανε γιὰ τὴ γέννηση καὶ ζωὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ, πού πάντα καὶ σήμερα φαίνει τὴ ζωὴ μας.

ΚΩΣΤΑΣ Ι. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

Ἀθ. Λημναίου : Ἑλληνικοὶ χοροί.

Ἑθνικοὶ τίτλοι

Τὸ Δημοτικὸ Βουλγάρικο Τραγούδι συγκρινόμενο με τὸ Ἑλληνικὸ

Τοῦ κ. Ν. Λυναδινοῦ

—Κόρη μου, ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄντρας σου, ἐγὼ εἶμαι κι' ὁ καλὸς σου.

Κι' ἐπακολουθεῖ ὁ παρακάτω διάλογος:

—Ξέρε μου, ἂν εἶσαι ὁ ἄντρας μου, ἂν εἶσαι κι' ὁ καλὸς μου

δεῖξε σημάδια τῆς ἀλλῆς καὶ τότε νὰ πιστέψω.

—Ἐχεις μηλιὰ στὴν πόρτα σου καὶ κλῆμα στὴν ἀλλῆ σου

κάνει σταφύλι ροζακὶ καὶ τὸ κρασί μουσκάτο

κι' ὀποῖος τὸ πιῆ δροσίζεται καὶ πάλι ἀναζητᾷ το.

—Αὐτὰ εἰν' σημάδια τῆς ἀλλῆς, τὰ ξέρει ὁ κόσμος ὀλος, διαβάτης ἦσουν, πέρασες, τὰ εἶδες καὶ μοῦ τὰ λέεις.

Πές μου σημάδια τοῦ σπιτιοῦ καὶ τότες νὰ πιστέψω.

—Ἀνάμεσα στὴν κάμαρα χρυσὸ καντήλι ἀνάφτει,

καὶ φέγγει σου πού γδύνεσαι καὶ πλέκεις τὰ μαλλιὰ σου, φέγγει σου τὶς γλυκεῖες αὐγές, πού τὰ καλά σου βάζεις.

—Κάποιος κακὸς μου γείτονας σοῦ τὰ πε καὶ τὰ ξέρει.

Πές μου σημάδια τοῦ κορμοῦ, σημάδια τῆς ἀγάπης..

—Ἐχεις ἐλιά στὰ στήθη σου κι' ἐλιά στὴν ἀμασχάλη κι' ἀνάμεσα στὰ στήθη σου τοῦ ἀντροῦ σου φυλαχτάρι...

—Ξέρε μου, ἐσύ σαι ὁ ἄντρας μου ἐσύ σαι κι' ὁ καλὸς μου.

Ἄς συγκρίνομε τώρα τὸ παραπάνω δημοτικὸ μας τραγούδι, πού μέσα ἀπ' αὐτὸ ἀναπηδαῖε ὀλοζώντανη ἢ ἑλληνίδα γυναῖκα, με τὸ σχετικὸ Βουλγάρικο. Ξαναγυρίζει κι' ὁ ξενητεμένος Βούλγαρος Κόγιο ὕστερα ἀπὸ ἑννέα χρόνων καὶ ἓνός μηνὸς ἀπουσία καὶ βρίσκει τὴ γυναῖκα του, τὴ Στάνα, ξαναπαντρεμένη. Τὸν Κόγιο τὸν συνοδεύουν κι' ἑβδομήντα ἑφτὰ φίλοι του. Ἡ Στάνα εἶναι μόνη καὶ ἀνοίγει τὴν πόρτα. Ἄλλ' ἄς δώσουμε τὸ λόγο στὸ Βούλγαρο δημοτικὸ τραγουδιστὴ γιὰ νὰ δοῦμε τὴ συνέχεια: Τὴ ρωτᾷ ὁ Κόγιο:

—Στάνα καλή, Στάνα ἀκριβή, θέλεις νὰ μᾶς φιλέψης, νὰ μᾶς κερνᾷς γλυκὸ κρασί, νὰ φέγγης με λαμπάδα;

Κι' ἡ Στάνα ἀποκριθῆκε τοῦ Κόγιου καὶ τοῦ λέει:

—Κόγιο καλέ, Κόγιο ἀκριβέ, ἐγὼ νὰ σᾶς φιλέψω,

νὰ σᾶς κερνᾷ γλυκὸ κρασί, νὰ φέγγω με λαμπάδα.

Κι' αὐτὸς τὴ Στάνα ἐγδυσσε, τὴν ἄλειψε με πίσσα,

καὶ ὕστερα τὴν ἀναψε, νὰ φέγγῃ σάν λαμπάδα.

Τρεῖς μέρες τρώγαν κι' ἔπιναν, τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες

κι' ἡ Στάνα τὸ τραπέζι τους φώτιζε σὰ λαμπάδα.

Κάθε λαὸς ἔχει δικὴ του μουσικὴ καὶ δικὴ του ποίηση, τὸ τραγούδι—κι' ὅταν λέμε τραγούδι ἐννοοῦμε ποίηση καὶ μουσικὴ μαζί—εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα μέσα πού μ' αὐτὰ ἓνας λαὸς ἐκδηλώνει τὰ ψυχικὰ του συναισθήματα. Τίποτε, ἐπομένως, δὲν ἀποκαλύπτει περισσότερο τὸν χαρακτήρα ἓνός λαοῦ ἀπὸ τὶς δημοτικὲς του μελωδίες, πού μέσα σ' αὐτὲς «καθρεφτίζεται ὀλη ἡ ζωὴ κι' ὀλη ἡ φύση με τὴν ἐναλλαγὴ τῶν φαινομένων τῆς καὶ τὶς θωπευτικὲς ἢ τυραννικὲς σχέσεις τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπο».

Ἄλλὰ τί εἶναι δημοτικὸ τραγούδι; Τὸ ξέσπασμα τῆς ψυχῆς ἓνός λαοῦ. Συνθέτης του εἶναι ἡ ἀπρόσωπη μεγαλοφυΐα καὶ ποιητῆς του ἡ ἀνώνυμη ψυχὴ τοῦ λαοῦ. Σ' αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς ἔγκειται ἡ μεγάλη σημασία τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ἐν σχέσει με τὴν ἱστορία ἓνός λαοῦ, γιὰτὶ ἐπειδὴ μόνη ἐκεῖνα τὰ τραγούδια υἱοθετοῦνται ἀπὸ ἓνα λαὸ, πού ἐκφράζουν τὶς πραγματικὲς διαθέσεις τῆς ψυχῆς του, τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἶναι ὁ πιὸ πιστὸς καθρέφτης τῶν χρόνων πού γεννήθηκε, πειστικὸ μαρτύριο τῆς ψυχικῆς διάθεσης καὶ γενικὰ τοῦ φυσικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου τοῦ λαοῦ καθὼς καὶ τῆς διάπλασης τῶν αἰσθημάτων του.

Ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι μποροῦμε νὰ κάνουμε τὴ γνωριμία ἓνός λαοῦ. Καὶ με μέσο τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἔχομε τὴν εὐχέρεια νὰ κάνουμε μιὰ συγκριτικὴ μελέτη μεταξὺ τῶν διαφορῶν λαῶν. Στὴν δημοτικὴ μας ποίηση ὑπάρχει ἓνα τραγούδι, πού ἀναφέρεται στὸ γυρισμὸ ἓνός ξενητεμένου ὕστερα ἀπὸ ἀπουσία πολλῶν χρόνων, τόσο πολλῶν, ὅστε νὰ μὴν τὸν ἀναγνωρίσῃ ἢ γυναῖκα του σάν ξαναγύρισε. Νεώτερη Πηνελόπη ἢ Ἑλληνοπούλα τοῦ χωριοῦ περιέμενε τὸν ἄντρα τῆς με τὴν ἀπόφαση πὼς θὰ τὸν καρτεροῦσε τρία χρόνια ἀκόμη. Κατόπιν θὰ πήγαινε νὰ γίνῃ καλογορητὴ στὸ Μοναστήρι. Ὁ ἄντρας γιὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστη τῆς τῆς λέει:

Κόρη μου, ὁ ἄντρας σου πέθανε, κόρη μου, ὁ ἄντρας σου χάθη.

Τὰ χέρια μου τὸν κράτησαν, τὰ χέρια μου τὸν θάψαν' ψωμί, κερὶ τοῦ μοίρασα, κι' εἶπε νὰ με πλερώσῃς, τὸν ἔδωκα κι' ἓνα φίλι κι' εἶπε νὰ μοῦ τὸ δώσῃς.

Κι' ἐκείνη ἀπαντᾷ περήφανα:

Ψωμί, κερὶ τοῦ μοίρασες, διπλὰ νὰ σὲ πλερώσω, μὰ γιὰτ' ἐκεῖνο τὸ φίλι, σῦρε νὰ σοῦ τὸ δώσῃς.

Γεμάτος ἀπὸ χαρὰ ὁ ξενητεμένος ξεφωνίζει:

« Αν δὲν ὑπῆρχε ὁ Νέρων, λέγει ὁ Ν. Πολίτης, ὁ Βούλγαρος Κόγιο θὰ εἶχεν ἀμέριστον τὴν δόξαν τῆς φοβεροῦς ἐπινοίας τῶν ἀνθρωπίνων λαμπάδων ».

Ἡ γυναίκα δὲν εἶναι ἡ συντρόφισσα τοῦ βίου τοῦ Βούλγαρου χωρικοῦ, ἀλλὰ ἓνα εἶδος ὑποζυγίου τοῦ ἀντρα τῆς. Νὰ πῶς μιὰ Βουλγάρα σύζυγος ἀπαριθμεῖ τὸ τί ἔχει νὰ κἀνῃ τὴν ἡμέρα τῆς, κατ'ἐπιταγὴν τοῦ ἀντρα τῆς.

«Ὅταν ξυπνήσει τὸ πρωῖ (ἐννοεῖ τὸν ἀντρα τῆς) καὶ πάει στὸ χωράφι δὲν παίρνει στὸ ταγάρι του ψωμί νὰ φάῃ τὸ γιόμα, μόν' παραγγέλλει ἔτοιμο μαγέρεμα νὰ τοῦ ἔχω, νὰ παίρνω τὸ μαγέρεμα καὶ νὰ τοῦ τὸ πηγαίνω. Καὶ ὅταν τὸ μαγέρεμα τοῦ πάω στὸ χωράφι, ξεξεύγει ἓνα βόδι του καὶ στὸ ζυγὸ μὲ βάνει, μὲ τὴ βουκέντρα μὲ κεντᾶ, κι' ὀργάνω τὸ χωράφι. Ἀπὸ τὸ γιόμα ὡς τὸ κεντὶ μὲ ἔχει στὸ ζευγάρι κι' ὕστερα ἀπὸ τὸ κεντὶ μὲ στέλνει πίσω σπιτί νὰ μαγερέψω τὸ φαῖ, ὅπου θὰ φάῃ τὸ βράδν.»

«Ὅταν πάλιν ὁ Βούλγαρος σύζυγος νομίσει πῶς ἡ γυναίκα του γίνηκε ἀχρηστή, τῆς κόβει τὸ κεφάλι. Σ' ἓνα δημοτικὸ Βουλγάρικο τραγούδι ρωταίει ὁ ἀντρας τὴν στεῖρα γυναίκα του :

—Γυναίκα νὰ σὲ σφάξω ; Γυναίκα νὰ σὲ διώξω ;

Δὲν ἄργησε νὰ πάρῃ τὴν πιὸ φιλάνθρωπη ἀπόφαση.

Στὸ μακελλάρι πάει τὸ φίλο του Νικόλα καὶ ὁ Τοδώρ τοῦ λέει — Κομπάρου μου Νικόλα, ἔλα γιὰ νὰ μοῦ σφάξῃς μιὰ στέραφα ἀγελάδα. Καὶ τοῦ Τοδώρ τοῦ λέει ὁ φίλος του Νικόλας : — Τράβα ἔμπρός, κομπάρου μου, καὶ ἔρχομαι κατόπι. Κάθεται κι' ἀκονίζει τὴν κοφτερὴ μαχαίρα κι' ὕστερα πηγαίνει εἰς τοῦ Τοδώρ τὸ σπιτί. Μὰ ὁ Τοδώρ δὲν βγάνει τὴ στέραφα ἀγελάδα,

μον' βγάνει τὴ Τοδώρα, τὴν ἀκλήρη γυναίκα. Τὴν σφάζει ὁ μακελλάρης, τῆς κόβει τὸ κεφάλι.

Ἄν ἀκόμη ὁ Βούλγαρος βρεθῇ στὴν ἀνάγκη νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς γυναίκας του κι' ἐνὸς ἀπὸ τὰ κτήνη του, θὰ προτιμήσῃ τὸ κτήνος του, ὅπως ὁ Τοδώρ τοῦ παρακάτω βουλγάρικου Δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

—Μητέρα, ἔπιασε φωτιά στοῦ Σλίθνου τὸ παζάρι καὶ καίγονται τὰ μαγαζιά καὶ τοῦ Τοδώρ τὸ σπιτί. Τὸ σπιτί του ἐκαίγονταν καὶ ὁ Τοδώρ τὸ βλέπει. Τὸ βλέπει, σφοδριάζεται, δὲν ξέρεי τί νὰ κἀνῃ. Ἄν ἔμπρη μέσα στὴ φωτιά σὰν τί νὰ πρωτοβγάλλῃ ; Νὰ βγάλλῃ τὴ γυναίκα του μὲ τὰ μικρὰ παιδιὰ του ; Μὰ νὰ καὶ ὁ μαῦρος του μὲ τὴ χρυσὴ τὴ σέλλα ; Κι' ἡ μάνα του τοῦ ἔλεγε, κρυφὰ τοῦ κουβεντιάσει : — Σῦρε καὶ βγάλε τ' ἄλογο μὲ τὴ χρυσὴ τὴ σέλλα, γιὰ ἓνα τέτοιο ἄλογο δύσκολα θὰ ξανάβῃς. μὰ ἂν καὶ ἡ γυναίκα σου μὲ τὰ μικρὰ παιδιὰ σου θὰ πάρῃς ὁμορφότερη, κι' ἄλλα παιδιὰ θὰ κἀνῃς. Τὰ ἄλογα εἶναι ἀκριβά, πῶς ν' ἀγοράσῃς ἄλλο ; Ἐχῶθηκε μέσ' στὴ φωτιά καὶ βγάνει τ' ἄλόγο του. Ζῶσαν οἱ φλόγες τὰ παιδιὰ, ζῶσαν τὴ μάουρη μάνα, καὶ κλαίγανε τὰ ἄμωρα, κι' αὐτὴ τὰ παρηγόρα : κι' ἔχυνε δάκρυα καντερά, μήπως καὶ τὰ δροσίση. Σίδερο βάνει στὴν καρδιά καὶ θλιβερὰ τοὺς λέει : — Καῖτε, φυλλοκάρδια μου, γενῆτε ἄσπρη στάχτη, κι' ἐγὼ ἡ δόλια μάνα σας καμίνι ἀναμμένο γιὰ νὰ μὲ βλέπῃ ἡ μάμμη σας νὰ χαίρεται ἡ καρδιά τῆς.

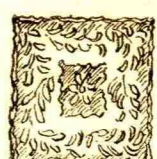
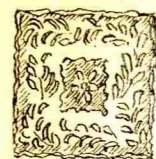
Ἄνας Γάλλος μελετητῆς τῆς λαογραφίας τῶν Βαλκανικῶν λαῶν λέει : « Τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Βουλγαρίας ἀφηγοῦνται μ' εὐχαρίστηση φρικῶδεις ὠμότητες, περιγράφουν κατακρευορημένα πτώματα, κεφάλια ἀποχωρισμένα ἀπὸ τὸ σῶμα, τάφους γεμάτους ἀπὸ αἷμα ποὺ εἶναι ἀκόμη ζεστό. Ὁ Ἕλληνας δὲν σταματάει στὶς εἰκόνας αὐτές. Ἄν τις συναντήσῃ στρέφει ἄλλοῦ τὰ μάτια ». Θ. Ν. ΣΥΝΑΔΙΝΟΣ

Ἄθ. Λημναῖον : Ἑλληνικοὶ χοροί.

Ὁ χορὸς τοῦ μιλεῖ

Τῆς Κας Λοφίας Κ. Λωανοῦδου

Τὸ « Γαλλικὸ Μπαλέτο τῶν Ἡλυσίων Πεδίων », ποὺ ἔμεινε ἐδῶ τρεῖς ἐβδομάδες δίνοντας στὸ θέατρο « Ρέξ » πολλὰς ὀμορφὰς κι' ἐντυπωσιακὰς παραστάσεις ἀπ' τὸ πλούσιο ρεπερτοριό του, μᾶς ἔδειξε στὰ προγράμματα του πῶς ὁ χορὸς δὲν εἶναι ἓνα μονοπώλο ἀποκλειστικὸ λίγων καλλιεργημένων ἀνθρώπων.

Εἶναι μιὰ τέχνη ποὺ μιλεῖ στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ καὶ ποὺ δανεῖται ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ λαοῦ τὰ ζωτικότερα στοιχεῖα τῆς καὶ τὰ πιὸ χαριτωμένα θέματα τῆς.

Ἡ τέχνη τοῦ χοροῦ δὲν μπορεῖ νὰ τροφοδοτῇ διαρκῶς τὸν κόσμον μὲ φαντασμαγορίες, οὔτε μὲ ἀναπαραστάσεις τῶν θρύλων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Μυθολογίας. Τὸ θέαμα ἀπαιτεῖ τὴν ζωὴ, τὴ δόνηση, τὴν ἐνταση τῆς ζωῆς, τὸν καθημερινὸ παλμὸ καὶ τὸν ζωογόνο ρυθμὸ τῆς ἐργασίας. Ἡ ἐργασία εἶναι πρὶν ἀπ' ὅλα ἓνας ρυθμὸς. Καὶ τὸν ρυθμὸ αὐτὸ ζητοῦν νὰ συλλάβουν στὶς ἀποδοτικότερες ἐκδηλώσεις του οἱ χορογράφοι κι' οἱ μουσικοσυνθέτες τῶν ἡμερῶν μας, ποὺ πέρνουν θέματα ἀπ' τὶς περιπέτειες τοῦ Δὸν Κιχῶτη, ἀπ' τὴ νομαδικὴ ζωὴ τῶν Σαλτιμπάγκων, ἀπ' τὶς χαρούμενες ἐκδηλώσεις τῶν κοριτσιῶν ποὺ δουλεύουν ἀπ' τὸ πρωῖ ὡς τὸ βράδν μέσα στὸ πλυσταριό, καὶ χαίρονται τὰ νεῖατά τους καὶ τὴν ξενιοσισίά τους μέσα στὸ πλαίσιο τῆς καθημερινῆς ἐργασίας.

Πραγματικὰ ὁ « Χορὸς τῶν πλυντριῶν » ποὺ δημιούργησαν ἐπάνω στὴ σκηνὴ μὲ μιὰ καταπληκτικὴ ζωντάνια ὁ διευθυντῆς τοῦ συγκροτήματος τοῦ μπαλλέτου Μπόρις Κοκνὸ μαζὺ μὲ τὸν χορογράφο Ρολὰν Πετι καὶ τὸν Ἀμερικανὸ μουσικὸ συνθέτη τῆς τζὰζ Βέρνον Ντιούκ, εἶναι ἓνα θαῦμα. Ἡ σκηνὴ ἀναπαρασταίνει ἓνα μεγάλο πλυσταριό, μὲ σεντόνια καὶ ροῦχα τῆς μπουγάδας ἀπλωμένα ὀλόγυρα, καὶ μὲ ὅλα τὰ σύνεργα τῆς πλύσης παντοῦ τοποθετημένα. Οἱ νεαρὲς πλύστρες, ἀνασκουμπωμένες ὡς τοὺς ὄμους μὲ ἰδιορροῦθμα καὶ χαριτωμένα κοστούμια ποὺ ἀποτελοῦν πρωτόφαντες καλλιτεχνικὲς δημιουργίες, πλένουν στὶς σκάφες τους μὲ τὸ διαβολεμένο ρυθμὸ τῆς Ἀμερικάνικης μουσικῆς, παιζογελῶντας. Στὸ βάθος τῆς σκηνῆς εἶναι τὰ σιδερωτήρια μὲ χαριτωμένες ἰδιότυπες σιδερωτρες ὀλόλευκα ντυμένες ποὺ φοροῦν καὶ κολλαρισμένα σκουφάκια στὸ κεφάλι. Τὸ σύνολο εἶναι ἓνα χάσμα δροσιᾶς καὶ ζωντάνιας. Οἱ νεαρὲς πλύστρες ἀνεβοκατεβαίνουν μὲ ρυθμὸ τὶς σκαλωσιὲς ὡς τὴν ὀροφὴν κι' ἀπλώνουν διαρκῶς νέα ροῦχα. Ἡ σκηνὴ πάλ्लεται ἀπὸ ζωὴ.

Ἄνας πλανόδιος μουσικὸς παιζοντας κλαρινέτο περνᾶ ἔμπρός ἀπ' τὸ πλυντήριο καὶ μπαίνει στὴν αὐλὴ του. Οἱ ἐργάτριες συγκινημένες ἀπ' τὴ μουσικὴ ἀφίνουν τὴν δουλειά τους καὶ τὸν τριγυρίζουν. Περισσότερο ὅμως ἀπ' τὴ μουσικὴ τὶς συγκινεῖ ἓνας νέος ὑπάλληλος ποὺ συνοδεύει τὸ μουσικὸ καὶ μπαίνει μαζὺ του μέσα γιὰ νὰ συναντήσῃ τὴν ἀγαπημένη του ποὺ πλένει. Εἶναι ἓνας γοητευτικὸς νέος χασάπης κι' ὅλα τὰ κορίτσια ξετρελαίνονται μαζὺ του. Αὐτὸς ὅμως ἀρπάζει τὴν ἀγαπημένη του κι' ἀρχίζουν ἓναν τρελλὸ χορὸ, στὸν ὁποῖον σιγά-σιγά πέρνουν μέρος ὅλα τὰ κορίτσια τοῦ πλυσταριοῦ.

Ἡ ρεαλιστικὴ αὐτὴ σύνθεσις χειροκροτεῖται πολὺ περισσότερο στὰ προγράμματα τοῦ Μπαλλέτου ἀπ' τὶς ὄνειοσπαρμένες « Σουλφίδες » κι' ἀπ' τὴ « Λίμνη τῶν Κύκνων ». Γιατὶ εἶναι αὐτὴ ἡ ζωὴ, τὸ ξεχείλισμα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, σὲ μιὰ ἀπ' τὶς μεταδοτικότερες τοῦ ἐκδηλώσει.

Τὸ μπαλέτο τῶν « Σαλτιμπάγκων » εἶναι ἀκόμα πιὸ ἐντυπωσιακὸ στὸν ὀλοζώντανο ρεαλισμὸ του. Ἐδῶ ἡ μουσικὴ τοῦ Σωγκῆ εἶναι θαυμαστὰ προσαρμοσμένη στὸ θέμα καὶ δημιουργεῖ τὴν ὑποβλητικότερη ἀτμόσφαιρα. Ἄνας θίασος πλανόδιων « καλλιτεχνῶν » τοῦ « τσίρκου » φθάνει στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ μὲ τὰ χειράμαξιά του κι' ἐγκαθιστᾶ τὴν πρόχειρη σκηνὴ του. Σὲ λίγο ἀρχίζει ἡ παράστασις τοῦ λαϊκοῦ θιάσου, ποὺ παρουσιάζει τὰ κλασσικὰ νοῦμερά του : Διάφορα γυμνάσματα μὲ ἀκροβάτιδες, τὶς δυὸ Σιαμαῖες ἀδελφές, τὸν Παλιάτσο μὲ τὶς καταπληκτικὲς μεταμορφώσεις του, τὸν ταχυδακτυλουργό, τὴν κοιμάμενη βασιλοπούλα κ. ἄ.

Θέλησα νὰ τονίσω ἐδῶ τὴν παρεμβολὴ ὄλων αὐτῶν τῶν καθαρὰ λαϊκῶν στοιχείων στὶς ἐπιδείξεις τοῦ παρισινοῦ μπαλλέτου ποὺ διαθέτει τὰ πολυτελέστερα καλλιτεχνικὰ μέσα, γιὰ νὰ δεῖξω τὴν ἀναδρομικὴ ἐπιστροφή τῶν συγχρονισμένων καλλιτεχνῶν στὶς πρωταρχικὲς πηγὲς τῆς ζωῆς, ὅταν ὁ χορὸς ἀποτελοῦσε μιὰ ψυχόρητη ἀνάγκη τῶν πρωτόγονων ἀνθρώπων.

Ὁ χορὸς μιλεῖ στὴν ψυχὴ, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ ἡ μουσικὴ. Εἶναι ἡ « ὀπτικὴ μουσικὴ » τῶν ἀρχαίων. Ἔτσι τὸν χαρακτηρίζει ὁ Λουκιανὸς στὸ περίφημο βιβλίον του « Περὶ χοροῦ ». Γι' αὐτὸ ὁ χορὸς εἶναι ἓνα πρώτιστο στοιχεῖο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ποὺ πηγάζει κατ' εὐθείαν ἀπ' αὐτὴ τὴ δημιουργία, ἀπ' τὴν πρωτόγονη ἐκδήλωσή του, ποὺ εἶναι ὄλη ἐνστικτο καὶ ὀρμὴ τοῦ ἐνοστικτοῦ, ὡς τὴν ἐκλεπτισομένην ἐξέλιξή του στοὺς αἰῶνες τῆς μεγάλης τέχνης, μὲ τὶς ἀπειρες μεταπτώσεις του, τὶς ἐθνογραφικὲς καὶ τὶς ψυχογραφικὲς μορφές του. Πέρνει στὰ μάτια μας τὴ σημασία ἐνὸς συμβόλου. Ὁ χορὸς εἶναι ἡ πρώτη ἀποκάλυψις τοῦ ρυθμοῦ στὸν κόσμον. Καὶ ὁ ρυθμὸς εἶναι ἀπὸ τὰ πρώτιστα κύρια στοιχεῖα τῆς δημιουργίας, γιὰτὶ συνυπάρχει μέσα σ' αὐτήν, μέσα στὴ φύση, μὲσα στὴν ὀρχήστρα τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἄστρων σὰν ρυθμισμένη ἔκφραση μιᾶς ἐνιαίας ἀπέραντης ψυχῆς, σὰν μιὰ ἐκδήλωσις τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ ὁ χορὸς μιλεῖ στὴν ψυχὴ μὲ τὶς παλλόμενες καὶ τὶς φλογερὲς κινήσεις τῶν χειρῶν, τῶν ποδιῶν, τοῦ σώματος, ποὺ γίνεται κι' αὐτὸ ἓνα φλογερὸ καὶ παλλόμενο στοιχεῖο.

Ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος λοιπὸν ἀπ' τὴν ὀργαστικὴν μανία τῆς φύσεως διδάσκαται πρῶτα-πρῶτα τὸν χορὸ. Ὅταν ξεσπᾶ ἡ καταιγίδα, καὶ τὰ δέντρα τινάζουν τὰ κλαδιά τους ποὺ λυγοῦν κι' ἀγγίζουν τὴ γῆ κάτω ἀπ' τὶς χοντρές σταγόνες τῆς βροχῆς καὶ τὸ νερὸ τρέχει σὲ χειμάρρους. Καὶ δὲν ξεχνᾶ ποτὲ στὴν ἐξέλιξή του τοῦ χοροῦ τὴν ψυχόρητη ἀνάγκη. Τὰ

πρωτόγονα ζευγάρια γίνονται οικογένεια, γίνονται λαός, γίνονται φυλή, γίνονται έθνος. Μά πάντα με τους χορούς εκφράζουν τις χαρές τους, τις λύπες τους, τις φλογερές λαχάρες τους, την όρμη και τη μανία τους, τὸ φόβο τους έμπρός στο άγνωστο, την έκστατική λατρεία τους προς την ιδέα του Θεού.

Οι Ιερείς των Ανατολικών λαών χορεύουν γύρω από τις πυρές, έμπρός στα όλοκαυτώματα και τις θυσίες. Οι αστρολόγοι χορεύουν τις ουράνιες χαρές, τους έκστατικούς ρυθμούς των άστρον. Κι' όταν οι λαοί αρχίζουν να μισούνται ανάμεσά τους και να εξοντώνονται, χοροί πάλι σημαδεύουν τις μεγάλες κατακτητικές τους εξόδους. Οι Άριοι, οι Αιγύπτιοι, οι Βαβυλώνιοι, οι Πέρσαι, οι Ινδοί, οι Κινέζοι, με τους συμβολικούς χορούς που χορεύουν ολόγυμνοι έμπρός στα γρανιτένια είδωλά τους τὰ βγαλμένα από τὰ σπλάχνα τής μάνας γής, στις Ιερές όχθες των ποταμών, βρίσκουν τὰ κλειδιά όλων των μυστηρίων τής φύσεως, τής ζωής και του θανάτου, κι' έρμηνεύουν την παγκόσμια ποίηση του Απείρου, και τις άπέραντες θεϊστικές έξορμήσεις των όντων τής δημιουργίας.

Στη χορογραφία των Ανατολικών αυτών λαών έπαληθεύει ή περίφημη θεωρία του Αριστοτέλη ότι «ό άνθρωπος είναι ζών μιμητικός». Οι χοροί τους όλοι είναι θαυμαστές μιμήσεις φαινομένων και συναισθημάτων παρμένων από τὰ ζωικά και τὰ φυτικά βασίλεια τής φύσεως. Έτσι ο άνθρωπος με τις όρμέμφυτες κινήσεις και την ευστροφία του σώματος του ύποσταλμένου σε αυτοσχέδιες μιμητικές έμπνεύσεις, γίνεται έναλλάξ στοιχείο, ζώο, φυσικό φαινόμενο—νερό που κυματίζει, φλόγα που τρέμει, άγριο αίμοβόρο λεοντάρι, τίγρις περήφανη, χαριτωμένο

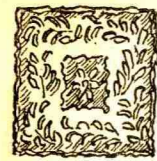
ζαρκάδι, δέντρο που λυγίζει και σειέται, ήχώ των βουνών κτλ. Μά και όλα τὰ αισθησιακά ένστικτα των «απολίτιστων» λαών έρμηνεύονται αναπαραστατικώτατα με τους έρωτικούς χορούς των Ιθαγενών τής Αυστραλίας, τής Ιάβας, τής Μαλαισίας και τής Πολυνησίας, που χορεύοντας διαλέγουν κι' άρπάζουν τις γυναίκες τους απ' τὸ αντίθετο χορευτικό στρατόπεδο.

Τους πρωτόγονους αυτούς κι' ένστικτώδεις χορούς που «μιλούν» απ' ευθείας στην ψυχή του θεατή αποζητούν τώρα με πάθος οι ρεαλισταί συνθέται των ήμερών μας. Οι τολμηρότεροι απ' αυτούς (Μιλώ, Στραβίνσκι), πραγματικοί αίρεσιάρχοι, γράφουν μπαλέτα με μιá όρμη σκυθική, βάρβαρη, άπότομη σαν θύελλα που σαρώνει στο πέραςμά της κάθε όνειρομένο αισθηματικό ή ζωγραφικό στοιχείο. Και μόνο από παρθένα κι' άνεμετάλλευτα ως τώρα λαϊκά χορευτικά θέματα και λαϊκά ήχητικά ύλικά άντλούν στοιχεία και δύναμη για την όρμητική τους τέχνη. Ο χορός που μιλεί με μιάν άμεση έντυπωσιακή άνταπόκριση με τις τυφλές ψυχικές δυνάμεις του θεατή, τραβά τους μοντέρνους συνθέτες και χορογράφους με μιάν άκαταμάχητη έλξη. Τὰ μπαλέτα τους είναι άλλοτε σωστά μαγικά χορευτικά παραληρήματα—όπως τὸ «Πουλί τής Φωτιάς»—άλλοτε έντελώς μηχανικά για ξύλινους ήρωες, για κοῦκλες και μαριονέττες—όπως οι «Γάμοι» και ή «Μάβρα» και άλλοτε λυρικά παραμύθια έξαλλης φαντασίας—όπως τὸ «Πυροτέχνημα» και τὸ «Αηδόνι». Είναι όμως έργα με μεγάλη δύναμη και ζωτικότητα σφυρηλατημένα από τις ρίζες μιās πρωτόγονης λαϊκής τέχνης.

ΣΟΦΙΑ Κ. ΣΠΑΝΟΥΔΗ

Αθ. Αθηναίων: Έλληνικοί χοροί.

Μαθήματα ύγεινής

Γειά - Χαρά

Του κ. Δημ. Λαράτση

Η Εισαγωγή από την ανέκδοτη σειρά «Μαθημάτων» Υγεινής, που παρακαλέσαμε τον συγγραφέα τους κ. Δημήτρη Σαράτση, να παραχωρήσει για τους αναγνώστες τής «Εργατικής Έστίας».

Δέν ξέρω αν υπάρχει σ' άλλη γλώσσα χαιρετισμός τόσο χαρούμενος, με δυο λέξεις μονάχα. "Ολ' οι λαοί χαιρετούν με την ευχή για μιá «καλή μέρα» ή «καλή νύχτα» και μόνο ο έλληνας βρήκε τον τρόπο να εκφράσει τόσο όμορφα τη χαρά που δίνει ή γειά και να την εύχεται σε κάθε φιλικό συναπάντημα. «Γειά-χαρά» λένε ακόμα και στην Ρούμελη και στο Μοριά, κι' όταν άνταμώνονται κι' όταν χωρίζουν και μου φαίνεται πώς δε θά μπορούσα να βρω καλύτερο τίτλο για τὸ βιβλίο αυτό που έχει σκοπό να σάς πεί πώς θά έχετε και θά διατηρέετε τη γειά σας για να χορταίνετε χαρά.

Η γειά, ή ύγεια, όπως τη λέμε με τον έπιστημονικό όρο, είναι τὸ μεγαλύτερο αγαθὸ που έχουμε στον κόσμο. Εΐδτε πώς λέμε: «γειά νάναι, κι' όλα περνούν». Αλλά τι έννοούμε όταν λέμε ύγεια; Ο άνθρωπος έχει **όργανα**, όπως λέμε με μιá λέξη τὰ χέρια, τὰ πόδια, την καρδιά, τὸ συκόνι, τὰ νεύρα και τόσα άλλα (γι' αυτό κι' είναι **όργανισμός**, ένας από τὰ εκατομμύρια οργανισμούς που υπάρχουν στη Γη). Όταν όλ' αυτά τὰ όργανα δουλεύουν ταχτικά και δέν προκαλούν καμμιá ενόχληση, αυτή την κατάσταση τη λέμε **ύγεια**. Αμα τὰ όργανά σου δέν τὰ αισθάνεσαι καν που βρίσκονται είσαι γερός άνθρωπος: αν κανένα απ' αυτά σε κάνει να πονείς ή σου φέρνει βάρος ή δέν μπορείς να τὸ μεταχειριστείς, είσαι άρρωστος.

Μ' ένα γερό κορμί θά βλέπετε πάντα τη ζωή με καλὸ μάτι, θά είστε αισιόδοξοι, όπως λέμε, θά έχετε κέφι γιατί είναι από καιρό άποδειγμένο πώς ή κατάσταση του κορμιού μας επηρεάζει την ψυχική μας κατάσταση. Αυτή πάλι ή **ψυχή** έχει την επιρροή της άπάνω σ' όλες τις λειτουργίες, σ' όλη τη δουλιá που γίνεται μέσα στο κορμί μας. «Είμ' εγὼ τὰ δυο τ' άχώριστα, σάρκα και ψυχή», όπως είπε ο Παλαμάς.

Κοιτάξτε λοιπόν να διατηρέετε τὸ κέφι σας που είναι άπαραίτητο για τη γειά σας. Μή στεναχωριέστε όταν τὰ πράματα σάς έρχονται άνάποδα. Μή γυρεύεις τὰ πράματα να γίνονται όπως τὰ θέλεις, αλλά θέλε τα όπως γίνονται και θά ευτυχήσεις», έλεγε ένας άρχαίος σοφός ο Έπικτήτος. Μή γκρινιάζετε, μη ζηλεύετε, μη θυμώνετε. Ο βασιλιάς Γεώργιος ο Α' έγραφε στη διαθήκη του μ' ένα Βιβλικό ύφος, συμβουλεύοντας τὸ διάδοχο: «μην αφήνεις τον ήλιο να δύσει επί τής όργης σου» δηλαδή «μην κρατάς τὸ θυμό σου». Όλες αυτές οι στενοχώριες, όλα τὰ πάθη

(κι' είναι τόσα πολλά σήμερα που έχει χάσει την άπλότητα που είχε στα παλιά τὰ χρόνια) λιγοστεύουν ή καταστρέφουν τη χαρά τής ζωής. Για να μπορείτε να ζήτε χωρίς αυτά θά σάς σύσταινα να διαβάζετε συχνά τὸ «περὶ ευθυμίας» του Πλουτάρχου (έχει βγει μεταφρασμένο στον «Πάπυρο»): δέν υπάρχει, κατά τη γνώμη μου, καλύτερο βιβλίο που να οδηγεί τον άνθρωπο στην καλωσύνη, στην τιμιότητα, στο άνόργητο, και να κάνει τη ζωή ευχάριστη. Κοντά σ' αυτό θά έβαζα και τὸ «Εγχειρίδιον» του Έπικτήτου και τὸ «Είς εαυτόν» του Μάρκου Αύρηλιου: είναι και τὰ δυο μεταφρασμένα από τὸ Στέφανο Δέλτα και τυπωμένα στο τυπογραφείο τής «Έστίας».

Από την άλλη μεριά, τὸ κορμί, τέτοιο που είναι, βαστά για τον καθένα από τους γονιούς του. Αν αυτοί είναι γεροί, θά κάνουν και παιδιά γερά: αν αυτοί είναι άρρωστάρηδες, τέτοια θά είναι και τὰ παιδιά τους. Βέβαια υπάρχουν κι' εξαιρέσεις πολὺ σπάνιες, όπου τὰ παιδιά μοιάζουν περισσότερο τους προγόνους, παπούδες ή γιαγιάδες είτε και πλαγινούς, θειούς και παραθειούς, μα ο κανόνας είναι να μοιάζουν τον πατέρα ή τη μητέρα ή και τους δυο. Αυτή ή μεταφορὰ όλων ή σχεδόν όλων των χαρακτηριστικών από τη μιá γενεά στην άλλη γίνεται εξαιτίας τής **κληρονομικότητας**. Να μιá λέξη που την άκούτε όταν γίνεται κουβέντα γι' απογόνους ανθρώπων ή ζώων, μιá που μ' αυτήν ή Έπιστήμη εξηγεί αυτές τις μεταφορές. Η αλήθεια είναι πώς δέν **έξηγεϊ**, αλλά μόνο **παρατηρεϊ**: βλέπουμε δηλαδή ότι μεταβιβάζονται τὰ χαρακτηριστικά αυτά, είτε από κοντινούς είτε από μακρινούς προγόνους, χωρίς και να καταλαβαίνουμε καλά-καλά τι συμβαίνει μέσα στο μεγάλο μυστήριο τής Δημιουργίας.

Κληρονομικότητα λοιπόν λέμε την ικανότητα που έχουν οι οργανισμοί, είτε ζώα είναι είτε φυτά, να μεταβιβάζουν στους απογόνους τους την ιδιαίτερη μορφή τους, τὰ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους και κοντά σ' αυτά κάθε προδιάθεση για τυχόν άρρώστια, κι' εκείνο που είναι πιό έκπληκτικό, κάθε ψυχική ιδιότητα! Αυτή ή ικανότητα δέν είναι άπόλυτη: δηλαδή ο άπόγονος δέν είναι έντελώς όμοιος με τὸ γεννήτορα ή με τους δυο γεννήτορες. Αν ήταν έτσι, δε θά μπορούσε να υπάρξει καμμιá ποικιλία, μιá που όλοι οι άνθρωποι κι' όλα τὰ ζώα θά ήταν όμοια με τὰ πρωταρχικά τους ζευγάρια τὸ καθένα. Υπάρχουν

πάντοτε μικροδιαφορές πού ξεχωρίζουν τὸν ἀπόγονο ἀπὸ τὸν πρόγονο, τόσο στὸ κορμί ὅσο καὶ στὴν ψυχὴ, πού κάνουν τὸν κάθε ἄνθρωπο νὰ ἔχει δική του **προσωπικότητα**. Τὰ χαρίσματα καὶ τὰ ἐλαττώματα πού **κληρονομεῖ** ὁ κάθε ἄνθρωπος ἐρχόμενος στὸν κόσμον εἶναι ἡ βάση, ἀπάνω στὴν ὁποία χτίζει ἡ ἀνατροφή κι' ἡ παιδεία γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ προσωπικότητα αὐτή.

**

Τι εἶναι τέλος πάντων αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, ὁ «βασίλευς τῆς Δημιουργίας», ὅπως ὀνόμασε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού τοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ πὼς τὰ πάντα ἀπάνω στὴ Γῆ καὶ στὸν Οὐρανὸν γίνηκαν γιὰ τὸ χατήρι του; Δὲ θὰ θελήσω νὰ τὸν κατεβάσω ἀπὸ τὸ θρόνον του· θυμίζω μόνο πὼς ὁ θρόνος αὐτὸς στέκεται ἀπάνω στὴ Γῆ, ἡ ὁποία μόλις φαίνεται ἢ οὔτε φαίνεται καθόλου ἀπὸ τ' ἀπόμακρα ἀστέρια. Δηλαδή τὸ «βασίλειο» τοῦ ἀνθρώπου, ἔτσι πού τὸ φαντάστηκε, εἶναι γιὰ τὸ Σύμπαν ἓνα σημεῖο! πού κι' αὐτὸ δὲ φαίνεται ἀπὸ παντοῦ! Ὡστόσο ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ τελειότερος ὀργανισμὸς πού ὑπάρχει στὴ Γῆ (χωρὶς ν' ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχουν κι' ἄλλοι ἀκόμα πιὸ τέλειοι στὰ ἄστρα). Χωρὶς ἡμεῖς νὰ ξέρουμε τίποτε, γίνεται μέσα μας μιὰ πολὺπλοκη ἐργασία, ὅπου ὅλα τὰ ὄργανα δουλεύουν αὐτόματα, ἐπιρρεαζόμενα τὸ ἓνα ἀπὸ τ' ἄλλο καὶ εἰδικευμένα τὸ καθένα γιὰ τὴ δική του δουλιὰ. Ὅλα αὐτὰ τὰ **θαύματα** — γιατί θαῦμα εἶναι ἡ λειτουργία τοῦ κάθε ὀργάνου—διευθύνονται ἀπὸ τὸν ἐγκέφαλο, κυρίως ἀπὸ τὸ μέρος του, ὅπου ἐδρεύει τὸ **ὑποσυνείδητο**, τὸ ὁποῖο ἔτσι, χωρὶς ἡμεῖς νὰ ἔχουμε καμιά εἰδηση, καμιά **συνείδηση** γι' αὐτὰ, ἐξασφαλίζει τὸν τελικὸ σκοπὸ τους, τὴ ζωὴ.

Τὸ κορμί μας μοιάζει, κάπως χονδρικά βέβαια, μὲ ἀτμομηχανὴ τοῦ παλιοῦ καιροῦ, ἀπὸ κείνες πού βρίσκονται ἀκόμα στὰ βαπόρια ἢ καὶ σὲ κανένα ἐργοστάσιο, πού δουλεύουν ἀκόμα μὲ κάρβουνο: Ἀποκάτω ἀπὸ ἓνα καζάνι νερὸ καίει τὸ κάρβουνο· τὸ νερὸ βράζει καὶ κάνει ἀτμὸ πού δίνει τὴν κίνηση στὰ μηχανήματα τοῦ βαποριοῦ ἢ τοῦ ἐργοστασίου· τὸ κάρβουνο καίοντας ζεσταίνει κι' ἀφήνει, ὅπως ξέρουμε, καὶ στάχτη. Ἔ λοιπόν! κάτι τέτοιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸ κορμί μας: κάρβουνο εἶναι ὅλα τὰ τρόφιμα, ὅπως θὰ σᾶς τὸ ἐξηγήσω προχωρώντας στὸ βιβλίον αὐτό, νερὸ πίνουμε, ἀτμὸ βγάζουμε ἀπὸ τὸ στόμα, μαζί μὲ τὸν ἀέρα σὲ κάθε ἐκπνοή, καὶ στάχτη εἶναι ὅσα περιττὰ βγαίνουν ἀπὸ τὸ κορμί μας.

Τώρα, γιὰ νὰ καεῖ τὸ κάρβουνο χρειάζεται, ὅπως ξέρετε, ἀέρας· τὸ ἴδιο πρέπει νὰ γίνεται καὶ μέσα στὸ κορμί μας. Πὼς ὅμως βρίσκεται ἐκεῖ; Ὁ ἀέρας μπαίνει μέσα μας μὲ κάθε εἰσπνοή, ἀνταμώνεται μέσα στὰ πλεμόνια μὲ τὸ αἷμα πού περνώντας ἀποκεῖ τὸν ἀποροφᾷ. Τὸ αἷμα ἔτσι ἀερισμένο πάει στὴν καρδιὰ (στὸ

ἀριστερὸ μέρος τῆς) κι' ἀποκεῖ στέλνεται σ' ὅλο τὸ κορμί μας μὲ τὶς **ἀρτηρίες**, οἱ ὁποῖες σταματοῦν στὰ **τριχοειδῆ ἀγγεῖα** πού βρίσκονται παντοῦ κι' εἶναι σὰ δίχτυ καμωμένο ἀπὸ πολὺ λεπτὰ νήματα κούφια σὲ φάρδος τρίγας. Μέσα σ' αὐτὰ τὸ αἷμα φτάνει ὡς τὰ **κύτταρα**, πού εἶναι τὰ πιὸ μικρὰ κομμάτια τῆς σάρκας μας, τὰ ὁποῖα μόνο μὲ τὸ μικροσκόπιον τὰ βλέπουμε. Ὡσεδῶ τὸ αἷμα εἶναι **ἀρτηριακὸ** μὲ ζωηρὸ κόκκινο χρῶμα· ὅταν βγαίνει ἀπὸ τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα ἔχει χρῶμα μελανὸ καὶ γίνεται **φλεβικὸ**.

Οἱ φλέβες πάλι ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα γίνονται ὅσο πάει καὶ χονδρότερες καὶ κουβαλοῦν ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς τὸ αἷμα, μέσω τῆς **ἀνω κοιλίας** καὶ τῆς **κάτω κοιλίας** φλεβός, στὴν καρδιὰ (στὸ δεξιὸ μέρος τῆς). Ἀποκεῖ τὸ αἷμα πάει στὰ πλεμόνια, ὅπου ἐξακολουθεῖ τὸν **κύκλον** του. Αὐτὴ εἶναι ἡ **κυκλοφορία** τοῦ αἵματος, ἡ ὁποία πάλι γίνεται ἔτσι δά: Μὲ κάθε παλμὸ τῆς καρδιᾶς, κάθε «χτύπο» τῆς, ξεκινοῦν **δύο** ρεύματα αἵματος, τὸ ἓνα φλεβικὸ ἀπὸ τὸ δεξιὸ μέρος καὶ πάει στὰ πλεμόνια κι' ἀποκεῖ γυρίζει στὴν καρδιὰ, καὶ τ' ἄλλο ἀρτηριακὸ ἀπὸ τ' ἀριστερὸ μέρος καὶ πάει σ' ὅλο τὸ κορμί κι' ἀποκεῖ πάλι στὴν καρδιὰ. Τὸ πρῶτο ρεῦμα εἶναι ἡ **μικρὴ κυκλοφορία**, τὸ δεύτερο ἡ **μεγάλη**.

**

Ἐκεῖ λοιπὸν στὰ πιὸ ἀπόμακρα τοπία πού φτάνει τὸ αἷμα **ἀερισμένο**, στὰ κύτταρα δηλαδή πού ἀποτελοῦν ὅλη τὴ σάρκα μας, γίνεται τὸ κάψιμο, μὲ τὸ ὁποῖο παράγεται ἡ ζέστη τοῦ κορμιοῦ μας, ἡ **ζωτικὴ θερμότης**, ὅπως τὴ λέγει ὁ Ἀριστοτέλης. Αὐτὸ θὰ πεῖ πὼς ὑπάρχει κάποια φωτιὰ καὶ βέβαια ὑπάρχει, ἀλλὰ σιγανή, χωρὶς φλόγα, «σὰν τὴ σπῖθα κρυμμένη στὴ στάχτη» πού εἶπε ὁ ποιητὴς, κι' αὐτὴ τόσο στὸν ἄνθρωπο ὅσο καὶ στὰ ζῶα. Νά λοιπὸν πού καταλάβαμε γιατί καὶ πὼς μοιάζει τὸ κορμί μας μὲ ἀτμομηχανή, ἀλλὰ μαζί βλέπουμε καὶ τὴ διαφέρει ἀπ' αὐτή: στὴν ἀτμομηχανὴ τὸ κάρβουνο καίεται στὸ καμίνι, ἐνῶ στὸ κορμί μας ὄχι μέσα στὸ στομάχι πού θὰ εἶταν, ἄς ποῦμε, τὸ καμίνι ἀλλὰ σὲ ὀλάκερο τὸ κορμί μας, σύγκορμα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐνῶ στὴν ἀτμομηχανὴ ἀναπτύσσεται μεγάλη θερμότητα, στὸν ἄνθρωπο, καθὼς καὶ στὰ ζῶα ὅσα εἶναι **θερμόαιμα**, διατηρεῖται ἡ θερμοκρασία **πάντοτε ἡ ἴδια**, εἴτε κρύο κάνει εἴτε ζέστη· δηλαδή ἔχουμε πάντοτε 37° στὸ στόμα κλειστό, ὅταν εἴμαστε καλὰ καὶ παρακάτω ἢ παραπάνω ὅταν ἀρρωσταίνουμε. Εἶναι κι' αὐτὴ ἡ διατήρηση τῆς θερμοκρασίας μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες λειτουργίες πού διευθύνεται κι' αὐτὴ ἀπὸ τὸ ὑποσυνείδητό μας, χωρὶς δηλαδή νὰ ἔχουμε γνώση ἡμεῖς, ὅπως δὲν ἔχουμε καὶ γιὰ τὴν κυκλοφορία καὶ γιὰ τὴ χώνεψη καὶ γι' ἄλλες πολλές. Ὑπάρχει ἀκόμη κι' ἄλλη δια-

φορὰ: μὲ τὸν ἀτμὸ πού παράγει ἡ ἀτμομηχανὴ κινοῦνται ὅλα τὰ μηχανήματα τοῦ ἐργοστασίου, ἐνῶ στὸν ἄνθρωπο ὁ ἀτμὸς δὲν χρησιμεύει γι' αὐτό· οἱ κινήσεις μας γίνονται μὲ τὴ **θέλησή** μας, ἡ ὁποία πάλι εἶν' ἐκδήλωση τῆς ψυχῆς, κάτι **ἄυλο** δηλαδή πού ἐπηρεάζει τὴν **ῥύλη** — κι' αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ ἐκπληκτικὸ μυστήριον τῆς **Ζωῆς**.

Ἔτσι λοιπὸν βάση τῆς ὑγείας εἶναι τὸ γερὸ κορμί πού θὰ ἔχη ὁ καθένας ἀπὸ γεννησιμίου του. Ὑστερα ἔρχεται τὸ **περιβάλλον**, ὁ **περίγυρος** ὅπως θέλουν νὰ τὸ ποῦν στὰ τελευταῖα χρόνια. Αὐτὸ πάει νὰ πῆ ὅλα τὰ πράγματα ἢ φαινόμενα πού εἶναι γύρω μας: φῶς, ἀέρας, ἠλεκτρισμὸς, νερὸ, ζῶα, σπῖτια, φυτὰ, μέταλλα κτλ. Ὅλ' αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ προσέχη ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ μὴ τὸν πειραξοῦν καὶ νὰ μπορῆ νὰ ὠφελεῖται ἀπ' αὐτὰ περισσότερο. Ἄν δὲν τὰ προσέξει, μπορεῖ νὰ πάθῃ λογιῆς-λογιῆς ἀρρώστιες. Τοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους θὰ χρησιμοποιήσετε τὸ περιβάλλον ἢ θὰ φυλαχτήτε ἀπ' αὐτὸ θὰ σᾶς διδάξῃ τὸ βιβλίον αὐτό.

Ἀρρώστεια ὅμως μποροῦν νὰ προκαλέσουν καὶ σφάλματα πού κάνει ὁ ἄνθρωπος στὴ ζωὴ του, τὰ ὁποῖα πολλές φορὲς ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους σὲ κακὴ ἀνατροφή πού ἔχει πάρει. Τὰ σφάλματα αὐτὰ, ὅταν μάλιστα συντύχουν μὲ λιγοστὴ τροφή, δημιουργοῦν μιὰ κατάσταση πού εἶναι κάτι λιγότερο ἀπὸ τὴν ὑγεία, χωρὶς νὰ εἶναι κι' ἀρρώστεια σωστή. Ὁ ἄνθρωπος δὲν τρέφεται καλὰ, ἔχει καμιά φορὰ κακοκαμωμένο τὸ κορμί, εἶναι χλωμὸς κι' ἀδύνατος, ἔτσι πού δὲ μπορεῖ νὰ κἀνῃ καὶ τὴν χρειαζόμενη ἐργασία καὶ γίνεται βάρος στοὺς δικούς του ἢ καὶ σ' ὅλη τὴν κοινωνία. Ἀφήνω τὴν ψυχικὴν του κατάσταση, ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ ὅσα σᾶς εἶπα στὴν ἀρχή, εἶναι ἀνάλογη μὲ τὴν σωματικὴ· ὁ ἄνθρωπος σέρνει χωρὶς κέφι τὴ ζωὴν του! Δίπλα λοιπὸν στὴν κληρονομιά πού παίρ-

νει ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς προγόνους του δημιουργοῦνται μὲ τὴ ζωὴ ἀρρώστιες ἢ μισοαρρώστιες, κι' αὐτὲς πάλι εἴτε ἀπὸ τὰ σφάλματά του εἴτε πού δὲν ξέρει νὰ προφυλαχτῆ ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Ὑπάρχουν κανόνες τῆς ζωῆς, τοὺς ὁποίους ἅμα ἀκολουθήσει κανεὶς μπορεῖ νὰ διορθώσῃ τὰ ἐλαττώματά του καὶ νὰ προλάβῃ τὶς ἀρρώστιες. Τοὺς κανόνες αὐτοὺς διδάσκει ἡ Ὑγιεινὴ, ἡ ὁποία, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, εἶναι ἡ **τέχνη νὰ ζῆ κανεὶς γερός**. Τὴν τέχνη αὐτὴ, ὅπως κάθε τέχνη, πρέπει νὰ τὴ μάθει κανεὶς καὶ τὴ διδασκαλία τῆς τέχνης αὐτῆς ἔχει σκοπὸ τὸ βιβλίον αὐτό.

Ἡ διδασκαλία αὐτὴ γίνεται σὰν ἀνατροφή, ἀνατροφή **ὑγιεινὴ**, θὰ ἔλεγα. Ὅπως ξέρετε, μὲ τὴν ἀνατροφή πού σᾶς εἶπα παραπάνω ὀλοκληρώνεται, καθὼς καὶ μὲ τὴν παιδεία, ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου, μπορεῖ κανεὶς νὰ δώσει στὸ παιδί πολλὰ χαρίσματα ἢ καὶ νὰ τοῦ πάρει πολλὰ ἐλαττώματα εἴτε σωματικά εἴτε ψυχικά: δηλαδή ἓνα κορμί στραβὸ νὰ τὸ σιᾶξῃ, ἓνα ἀσθενικὸ νὰ τὸ δυναμώσῃ, ἓνα χαρακτῆρα δύστροπο νὰ τὸν μαλακώσῃ, μιὰ καρδιὰ ἀναίσθητη νὰ τὴν κάνει αἰσθηματικὴ. Κάτι τέτοιο κάνει κι' ἡ ὑγιεινὴ ἀνατροφή, μὲ τὴ διαφορά ὅτι ἔχει νὰ κάνει ὄχι μόνο μὲ παιδιὰ, ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλους, οἱ ὁποῖοι θ' ἀκολουθήσουν τὶς ὁδηγίες τῆς, εἴτε γιὰ τὸν ἑαυτό τους εἴτε γιὰ τὰ παιδιὰ τὰ δικά τους (ἢ καὶ τὰ ξένα, ἂν τύχει νὰ εἶναι δασκάλοι ἢ μέλη σωματείων πού ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν). Προχωρώντας στὸ βιβλίον θὰ δῆτε πὼς ἡ ἀνατροφή αὐτὴ γίνεται, ὅπως κάθε ἀνατροφή, μὲ τὸ νὰ μάθετε μερικὲς καλὲς συνήθειες ἢ νὰ ξεμάθετε ἄλλες κακὲς ἢ ἀχρηστες. Καὶ τὸ πρῶμα εἶν' εὐκολώτατο: στὴν ἀρχὴ θὰ βρῆτε κάποια δυσκολία, ἀλλὰ γρήγορα θὰ **συνειθίσετε** σὲς ὠφέλιμες πράξεις, οἱ ὁποῖες σᾶς ἐξασφαλίζουν καθημερινὴ εὐχαρίστηση, τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΑΤΣΗΣ

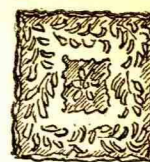

Οι αόλεις τής δουλειάς

Ο Πειραιάς του 1850

Του κ. D. Μάργαρη

Η γεμάτη κίνηση, ζωή κι' εργασία πόλις, τὸ «ἐπίγειον» ὅπως τὸ λένε, τῆς Πρωτεύουσας, ὁ Πειραιάς, τὸ τέταρτο αὐτὸ λιμάνι τῆς Μεσογείου, ὅταν τέλειωσε ὁ Ἀγώνας τοῦ Εἰκοσιένα ἦταν ἀκόμη ἀκατοίκητος καὶ μονάχα τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνα ὑπῆρχε ἐρειπωμένο, μὲ τοὺς πέντε-ἕξι φτωχοκαλογέρους του, καὶ κάποιος σπῆτι ἐνὸς Βαρβολομή, γαμπροῦ τοῦ Νικόλα Ζαχαρίτσα, πού χρησίμειε τὸ καλοκαίρι γιὰ παραθερισμὸ τοῦ ἰδιοκτήτη του. Τὸ μικρὸ κι' ἐρειπωμένο τότε λιμάνι ὁ λαὸς τ' ὀνόμαζε Πόρτο Δράκο κι' οἱ ξένοι περιηγητὲς Πόρτο Λεόνε, ὀνομασία πού εἶχε μείνει ἀπὸ τὰ πολλὰ παλιὰ χρόνια, ὅταν σ' ἕνα κρηπίδιωμα, κοντὰ στὴ θέση πού θρῖσκειται σήμερα τὸ Δημαρχεῖο, ὑπῆρχε τοποθετημένο ἕνα μεγάλο μαρμαρένιο λεοντάρι. Τὸ λεοντάρι αὐτὸ ἦταν καθισμένο στὰ πισινὰ του πόδια κι' εἶχε ὕψος 3 μέτρα, καὶ στὸ σῶμα του ἦταν χαραγμένες τρεῖς ἐπιγραφές μὲ γράμματα ἄγνωστα, πού πέρασαν αἰῶνες ὡς πού νὰ γίνη δυνατὸ νὰ διασταστοῦν. Μόνο στὰ 1799 ἕνας Δανὸς ἀρχαιολόγος ἐξήγησε ὅτι οἱ ἐπιγραφές αὐτὲς ἦταν Ρουνικές, δηλαδὴ χαρακτῆρες τοῦ ἀρχαιστάτου Γερμανικοῦ καὶ Σκανδιναυικοῦ ἀλφαβήτου. Πολλοὶ ὅμως ἄλλοι φιλόλογοι κι' ἐπιγραφολόγοι δὲ συμφωνήσανε μὲ τὴ γνώμη αὐτῆ, κι' οὔτε μπόρεσαν νὰ διαβάσουνε τίς ἐπιγραφές σωστά. Ὅμοια ἔμεινε ἄγνωστος ἐκεῖνος πού ἐφτίασε τὸ λεοντάρι, καθὼς καὶ ἡ χρονολογία κι' ἡ αἰτία, γιὰ τὴν ὁποία τοποθετήθηκε ἐκεῖ, σὰν φύλακας τοῦ Πειραιᾶ. Τὸ λεοντάρι αὐτὸ, πού ἡ μορφή του ἔμοιαζε πολὺ μὲ ἀνθρώπινη—καὶ γι' αὐτὸ ὁ λαὸς τὸ ἔλεγε «Δράκο»—ὁ Βενετσιάνος ναύαρχος Μοροζίνης, τὸ 1687 πού κατέθηκε στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ χτυπήσῃ τοὺς Τούρκους κατακτητῆς, τὸ πῆρε καὶ τῷστειλε στὴ Βενετία, ὅπου σήμερα θρῖσκειται τοποθετημένο ἔξω ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ ναυστάθμου.

Ἀπὸ τὴν ἐρημιά,—πού γράφουμε πάρα πάνω—ἀρχίζε νὰ θγαίνῃ ὁ Πειραιάς ἀπὸ τὸν καιρὸ πού ἡ Ἀθήνα ὀρίστηκε γιὰ πρωτεύουσα τοῦ νέου ἐλεύθερου Βασιλείου. Πολλοὶ πού εἶχαν τὴν ἱκανότητα νὰ διακρίνουν τὸ λαμπρὸ μέλλον τοῦ μικροῦ αὐτοῦ λιμανιοῦ ἀρχισαν νὰ ἔρχωνται ἐκεῖ γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν. Ὅταν δὲ ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἀρχισαν νὰ δημοσιεύονται διάφοροι νόμοι καὶ διατάγματα γιὰ τὸ συνοικισμὸ τοῦ Πειραιᾶ ἢ συρροὴ μεγάλωσε.

Οἱ πρῶτοι ἐπίσημοι συνοικισμοὶ πού ἀναγνωρίστηκαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση ἦταν τῶν Χίων καὶ τῶν

Υδραίων. Σ' αὐτοὺς μπορεῖ νὰ προστεθοῦν οἱ μικρότεροι συνοικισμοὶ τῶν Βλαχοποιμένων (Σαρακατσάνων), τῶν Κρητῶν καὶ τῶν Ξένων. Ὁ Νικ. Σπανδωνῆς, σ' ἕνα φυλλάδιό του γιὰ τὸν Πειραιᾶ, γράφει: πῶς οἱ πρῶτοι οἰκιστῆς εἶναι οἱ ἐξῆς πέντε: Γιάννης Κατελουζος, Σπύρος Διπλάρης καὶ οἱ ἀδελφοὶ Γιάννης, Ἀναστάσιος καὶ Νικόλαος Τζελέπηδες, πού ἦσαν στὸν Πειραιᾶ τὸ 1829. Γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τῶν διαφόρων συνοικισμῶν ἢ Κυβέρνηση παραχωροῦσε ἀρκετὲς ἐκτάσεις γῆς. Πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸ σχέδιο τῆς πόλεως τοῦ Πειραιᾶ, πού καταρτίστηκε πρὸ ὠραίου καὶ πρὸ κατάλληλο ἀπὸ τὸ σχέδιο τῆς Ἀθήνας, τὸ ἔκαμαν οἱ ἴδιοι ἀρχιτέκτονες Κλεάνθης καὶ Σάουμπερτ καὶ τὸ ἐτροποποίησε ὁ Βασιλικὸς Βαυαρικὸς Σύμβουλος, ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ἀρχιτέκτονες τῆς ἐποχῆς του, Κλέντζε.

Οἱ πρῶτοι κάτοικοι τοῦ Πειραιᾶ, πού εἶχαν ἔλθει, ἦταν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, τῆς ἐλεύθερης ἢ τῆς ὑπόδουλης ἀκόμη. Ἀπ' αὐτοὺς τότε διακρίνονταν, σὰν πρὸ ἀνοιχτομάτηδες καὶ μὲ ἐμπορικὸ μυαλό, οἱ Χιώτες. Ἐνας δὲ μεγάλος εὐεργέτης τοῦ Πειραιᾶ πού χρημάτισε καὶ τρεῖς περιόδους, ἕνδεκα χρόνια δηλαδὴ, δήμαρχός του ἦταν ὁ Λουκάς Ράλλης. Αὐτὸς ἔδωσε τὸ 1844 καὶ τὸ πρῶτο ἐκεῖ ἀτμοκίνητο ἐργοστάσιο, τὸ περίφημο γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα Μεταξουργεῖο. Γιὰ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐργοστάσιο, τὸ σπουδαῖο γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἀθηναϊκὸ περιοδικὸ τοῦ Ν. Δραγοῦμη, ἢ «Πανδώρα», στὰ 1852 ἀφιέρωσε μεγάλη περιγραφή, μὲ ὠραῖες ξυλογραφίες καὶ λεπτομέρειες τῆς λειτουργίας του καὶ τῆς παραγωγῆς του. Ἡ «Πανδώρα» ἔλαβε ἀφορμὴ γι' αὐτὸ ἀπὸ ἕνα βιβλίον πού ἐκδόθηκε τότε γιὰ τὸν Πειραιᾶ ἀπὸ τὸ Φρούραρχο τῆς πόλεως Ἰλαρχο Γεώργιο Ἀγγελόπουλο. Στὸ βιβλίον αὐτὸ μὲ τίς 46 σελίδες του, ὁ Ἀγγελόπουλος ἔδωκε μιὰ σύντομη ἀλλὰ πλήρη κι' ἐνημερωμένη ἀπογραφή τοῦ Πειραιᾶ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ὁ τίτλος του δὲν ἀνταποκρίνεται στὴ στεγνὴ σημασία τῆς λέξεως «Στατιστικὴ», γιὰτὶ περιγράφοντας τὴν τότε γενικὴ κατάσταση τοῦ πρώτου ἑλληνικοῦ λιμένος ἐκθέτει καὶ διάφορες παρατηρήσεις του γιὰ διάφορες ἐλλείψεις καὶ ἀνάγκες τῆς πόλεως καὶ κάνει συστάσεις γιὰ τὴ συμπλήρωσή τους. Ἡ «Πανδώρα» ἐπαινώνοντας τὴν ἐργασία τοῦ Ἀγγελοπούλου ἐτόνιζε ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ ἀριστὸ παράδειγμα γιὰ τοὺς πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς διοικητῆς τῆς χώρας, πού περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον πρέπει νὰ γνωρίζουν πολὺ καλὰ τὸν τόπο πού διοικοῦν. Ἀπὸ τὸ βιβλιαράκι αὐτὸ

φαίνεται κι' ἡ γρήγορη ἐξέλιξη τῆς νέας πόλεως καὶ τοῦ λιμένος πού σὲ διάστημα λίγων χρόνων πῆρε. Ὁ πληθυσμὸς εἶχε ἀρχίσει ν' αὐξάνεται γοργά, σπῆττα μεγάλα νὰ χτίζονται, ν' ἀνοίγονται δρόμοι καὶ πλατείες, δημόσια καταστήματα καὶ δημόσιες ὑπηρεσίες νὰ ἐγκαθίστανται καὶ τὸ λιμάνι ν' ἀποκτᾶ ἀπὸ μέρα σὲ μέρα καὶ μεγαλύτερη κίνηση πλοίων καὶ ἐμπορίου.

Ἐτσι κατὰ τὸ βιβλίον τοῦ Ἀγγελοπούλου βλέπουμε πῶς:

Ὁ πληθυσμὸς τοῦ Πειραιᾶ τότε ἦταν 5526 κάτοικοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ περισσότεροι Χιώτες καὶ Ὑδραῖοι, πού ἐργαζόντανε οἱ πρῶτοι στὸ ἐμπόριο κι' οἱ δεύτεροι στὴ ναυτιλία. Τὴ λίγη γῆ, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τριγύρω περιβόλια, τὴν καλλιτεργούσαν γεωργοὶ Ἀθηναῖοι.

Ἀπὸ τοὺς δρόμους οἱ κεντρικώτεροι πού ξεχώριζαν ἦταν τῆς Μακρᾶς Στοᾶς, Μιαούλη, Φίλωνος, Νοταρᾶ, Κολοκοτρώνη καὶ Σωκράτους, πού ὁ Ἀγγελόπουλος τοὺς χαρακτηρίζει φαρδεῖς μὲ σχέδιο εὐρωπαϊκῆς πόλεως, ἀλλὰ τοὺς ἔλειπε τὴ νύκτα ὁ φωτισμός.

Πλατεῖες: Ὁ Πειραιεὺς εἶχε πέντε, καὶ ἀπ' αὐτῆς οἱ πρὸ ἀξιόλογες ἦταν τοῦ Ὄθωνος καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους. Οἱ ἄλλες τρεῖς ἦταν: Μία πρὸς νότον τῆς Ἀγίας Τριάδος, τετράγωνη, κατάφυτη ἀπὸ δένδρα, πού σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τῆς πόλεως θὰ χτίζετο ἐκεῖ θέατρο. Ἄλλη βρισκόταν στὸ ψηλότερο μέρος τῆς πόλεως μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ σχολεῖου καὶ τῆς σειρᾶς τῶν σπιτιῶν τοῦ Ράλλη, ἐμπορίου στὸ Λονδίνο, ἦταν τετράγωνη, μεγαλύτερη ἀπ' ὅλες καὶ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ Κοραῆ, καὶ ἡ τελευταία ἦταν πρὸς τὸ νότιο μέρος τῆς πόλεως, στὴν Ὑδραϊκὴ συνοικία, πλησίον τοῦ Ὑγειονομείου καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

Γιὰ τὴν ὕδρευσίν του ὁ Πειραιεὺς εἶχε πέντε κρήνες, κι' ἀπ' αὐτῆς οἱ πρὸ ἀξιόλογες ἦταν τῆς πλατείας τοῦ Ὄθωνος καὶ τοῦ Θεμιστοκλέους.

Ἐκκλησίες: Ὁ Ἀγγελόπουλος σημειώνει τέσσαρες, τὴν Ἀγία Τριάδα, τὸν Ἅγιο Σπυρίδωνα, τὸν Ἅγιο Νικόλαο καὶ τὴν καθολικὴ Ἅγιο Παῦλο.

Δημόσια Καταστήματα ἀναγράφονται 4: Ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, τὸ Τελωνεῖο, τὸ Λοιμοκαθατήριο καὶ ἡ Πυριταποθήκη. Τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ἦταν τοῦ Δήμου ἀπὸ δωρεὰ τῆς οἰκογενείας Ἰωνιδῶν.

Ἡ Σχολὴ τῶν Εὐελπίδων, σὲ ὠραία θέση μεταξὺ τῶν ὁδῶν Μιαούλη καὶ Φίλωνος, ἦταν ἀξιόλογο κτίριο, ὕψηλὸ καὶ ἐκτεταμένο. Ἐπεριλάβαινε 73 μαθητῆς, μὲ 20 καθηγητῆς, κι' ἔδραζε ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ γιὰ τὰ τεχνικὰ ὅπλα. Ἡ Σχολὴ αὐτῆ, γράφει ὁ Ἀγγελόπουλος, ὄχι μόνον ἐπλούτισε τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ τότε ἀπὸ ἐμπειροὺς ἀξιωματικούς τῶν τεχνικῶν ὅπλων, ἀλλὰ ἔδραζε ἀκόμη καὶ λαμπροὺς καθηγητῆς, κι' ὅλ' αὐτὰ ἐξ αἰτίας τοῦ καλοῦ Κανονι-

σμοῦ τῆς Σχολῆς καὶ τῆς ἱκανότητος τοῦ Διοικητοῦ τῆς ἀντισυνταγματάρχου τοῦ Μηχανικοῦ Σταυρίδη. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ μαθητῆς τῆς Σχολῆς τὸ 1850 ἔκαμαν ἕνα ὠραῖο σχέδιο τοῦ Πειραιᾶ, πού λιθογραφημένο τὸ περιλάβε στὸ βιβλίον τοῦ ὁ Ἀγγελόπουλος.

Ἀποθήκες στὸν Πειραιᾶ ὑπῆρχαν πολλές, ὅπου ἀποθηκεύονταν στάρια, δημητριακὰ, γαιάνθρακες καὶ ἄλλα διάφορα ἐμπορεύματα. Ἀπὸ τίς ἀποθήκες αὐτῆς μὴ μόνον ἦταν τοῦ Δημοσίου στὸ Τελωνεῖο γιὰ τὰ ὑπὸ διαμετακόμιση ἐμπορεύματα, καὶ οἱ ὑπόλοιπες ἰδιωτικῆς.

Ἐργοστάσια τότε ὑπῆρχαν τὰ ἀκόλουθα: Τὸ Μεταξουργεῖο τοῦ Λουκά Ράλλη, πού ἀναφέραμε πρὸ πάνω, καὶ τὸ ὅποιο ὁ Ἀγγελόπουλος περιγράφει ὡς ἐξῆς: «Τὸ ἐργοστάσιον τοῦτο κείμενον εἰς ἀπόστασιν δέκα λεπτῶν τῆς πόλεως πρὸς βορρᾶν, κατὰ τὰ περιβόλια, εἶναι ἀξίον λόγου διὰ τὸ κομψὸν τῆς οἰκοδομῆς, τὸν δι' ἀτμοῦ κινούμενον μηχανισμόν του καὶ διὰ τὴν ἐν αὐτῷ ἐπιτηδεῖως γινόμενην κατεργασίαν τῆς μετάξης, τῆς ὁποίας ἡ ἐτησία αὐτόθεν ἐξαγωγή ἀναβαίνει εἰς 1000 ὀκάδας· διατηρεῖται δὲ καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἰδιοκτήτην του κ. Λουκᾶν Ράλλην... Ἐν τῷ ἐργοστασίῳ τούτῳ εὐρίσκουν πόρον ζωῆς ἑκατὸν περίπου άτομα, ἐξ ὧν τὰ πλεῖστα εἶναι πτωχὰ κοράσια, ἅτινα μετὰ μεγίστης τῆς ἐπιτηδειότητος κατεργάζονται τὴν μετάξαν καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μετάξα αὐτῆ ζητεῖται εἰς τὴν Εὐρώπην πλείοτερον ἐκεῖνης τῆς Ἰταλίας».

Ἄλλα ἐργοστάσια ἦταν: ἕνα Οἰνοπνευματοποιεῖο μέσα στὴν ἀγορὰ στὸ δρόμο τῆς Μακρᾶς Στοᾶς καὶ διευθυνόταν ἀπὸ τὸν φιλέλληνα Γερμανὸ Στάπ, πού διατηροῦσε ὁ ἴδιος κι' ἐξαίρετο φαρμακεῖο.

Ἐνα Σχοινοπλοκεῖον, ὀνομαστὸ γιὰ τὸ τεχνικὸ πλέξιμο διαφόρων σχοινῶν τῆς ναυτικῆς πού διευθυνόταν ἀπὸ τὸ Γάλλο Κλεμάν.

Τρία Σαπωνοποιεῖα, ἕνα τοῦ Ἀθ. Ζωγράφου, ἄλλο τοῦ Δασκαλοπούλου καὶ τρίτο τοῦ Μουμουτζῆ.

Τρία Μανσετροποιεῖα: Ἐνα τοῦ Περίδη, δεύτερο τοῦ Μελετοπούλου καὶ τρίτο τοῦ Πάνου. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ὑπῆρχαν ἕνα ἄμαξοποιεῖο, διάφορα τροχαλιοποιεῖα, βαφεῖα καὶ κεραμοποιεῖα.

Τὸ ἐμπόριο ἦταν σὲ σχετικὴ κατάσταση μὲ τὴν ἄλλη κίνηση, ἀλλὰ ἀρχισε ἀπὸ τότε νὰ παρατηρεῖται μίαι ζωηρὴ πρόοδος. Ἡ καλὴ καὶ ἐπικαίρη θέση τοῦ λιμένος, ἢ ἐγκατάσταση μερικῶν μεγαλεμπόρων πού εἶχαν ἐμπορικῆς σχέσεις μεγάλες μὲ διάφορα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἢ γειτονιά μὲ τὴ νέα πρωτεύουσα, ἢ ἐπιχειρηματικότητα τῶν Χίων, ἢ στάθμευσις στὸ λιμάνι ξένων πολεμικῶν κλπ. ἔδωκαν τὴν ἀκμαιοῦτητα στὸ ἐμπόριο τοῦ Πειραιᾶ, πού φανερωνόταν ἀπὸ χρόνον σὲ χρόνον. Ἐτσι τὸ ἀκατοίκητο αὐτὸ μέρος μέσα σὲ δεκαπέντε χρόνια εἶχε στὸ 1850 ὀκτακόσιες περίπου

οικογένειες αρκετά πλούσιες. Στο λιμάνι τώρα μπαίνουν κάθε χρόνο 7 χιλιάδες πλοία, 200 πολεμικά, 2500 εμπορικά και 4300 άκτοπλοϊκά 130000 τόννων. Δεχόταν εμπορεύματα αξίας 3 1/2 εκατομμυρίων δραχμών και έβγαζε 400000.

Ξενοδοχεία στον Πειραιά αξία λόγου ήταν τότε το «Ξενοδοχείο της Βιέννης», το «Hotel Naval» (Ναυτικό Ξενοδοχείο) και του Τζελέπη. Τα δύο τελευταία βρίσκονταν στην Πλατεία Όθωνος και της «Βιέννης» στο άκρο της οδού Καραϊσκάκη, προς το όρμητήριο της Ζέας. Στα ξενοδοχεία αυτά, όπως σημειώνει ο Άγγελόπουλος, οι ξένοι που έφταναν στον Πειραιά εύρισκαν αρκετή καθαριότητα και κάθε περιποίηση. Τα έξοδά τους κάθε μέρα ήταν το πολύ ξξη δραχμές: Δυό για νοίκι ενός δωματίου και τέσσαρες για πρωινό, γεύμα και δείπνο.

Ατμοπλοϊκές Εταιρείες ή «Διευθύνσεις ατμοκινήτων» όπως γράφονται στο βιβλίο, υπήρχαν δύο. Μία Γαλλική με την επωνυμία «Μεσαζερή Νασιονάλ» και μία Αυστριακή με την επωνυμία «Εταιρεία Λέυδ». Της πρώτης Διευθυντής ήταν ο Θ. Φεράλδης και της δεύτερας ο Ύβις.

Αυτή είναι η μικρή περίληψη από το ενδιαφέρον βιβλίο του Άγγελόπουλου, που καθρεφτίζει τόσο

πιστά την πόλη του Πειραιά σε μιὰ ώριμη εποχή. Από τότε το Έπίγειον εβάρησε ένα δρόμον προόδου και άκμης ζηλευτής, με άλματα μεγάλα, από εκείνα που μονάχα ή ελληνική δραστηριότητα και το ελληνικό δαιμόνιο ξεύρει να πραγματοποιή. Έγινε το μεγάλο χωνευτήρι, όπου ήλθαν ν' ανακατευθούν από κάθε γωνιά της Ελλάδος και από κάθε κέντρο όπου υπήρχε Έλληνισμός, όσοι προείδαν το μέλλον που ανοιγόταν εκεί στη ναυτιλία, στο εμπόριο, στη βιομηχανία. Και άρχισαν οι εργασίες, οι επιχειρήσεις, οι ανταγωνισμοί, ή άμιλλα, ο πυρετός του κέρδους και της επιτυχίας. Και στο στάδιο αυτό της ανθρώπινης δραστηριότητας κατέβηκαν να αναμετρήσουν τις δυνάμεις τους οι νησιώτες, οι μωραίτες, οι στερεολλαδίτες, οι απόδημοι κι' ακόμη κι' οι ξένοι. Και σ' αυτό τον άγώνα, σ' αυτό το μεγάλο βράσιμο του καζανιού, με τα χρόνια στάθηκαν όσοι είχαν ανεπτυγμένο το εμπορικό πνεύμα, το δυνατό χαρακτήρα, τον άσφαλή ύπολογισμό, το ριψοκίνδυνο θάρρος, τη δίψα του χρηματισμού και την... τύχη. Έτσι ο Πειραιάς έφτασε στο σημείο να είναι σήμερα ή ανθούσα πόλις του εμπορίου, της βιομηχανίας και της ναυτιλίας, ο ζωντανός πνεύμων της Ελλάδος και το πρώτο λιμάνι της Ανατολικής Μεσογείου.

Δ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Ο Α΄ ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ «ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

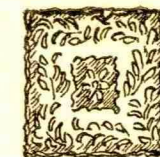
Με το τεύχος τοῦτο συμπληρώνει ή «Εργατική Έστία» ένα χρόνο άνελλιπούς εκδόσεως. Τί κατορθώσαμε, το ξέρουν πολὺ καλά και μπορούν να το εκτιμήσουν οι αναγνώστες μας. Τί έχουμε ακόμα να τους προσφέρουμε, το δείχνει το πανηγυρικό τοῦτο τεύχος. Ἐς ἐλπίζουμε μόνο ότι οι γενικότερες συνθήκες της ελληνικής ζωής θα μᾶς επιτρέψουν να πραγματοποιήσουμε το πρόγραμμά μας στο σύνολό του και να κάνουμε στον Έλληνα εργαζόμενο ολόκληρη την προσφορά μας.

Η «ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

Ποογραφικά εἰσώκαιρα

Ἐάν κι' αὐτὲς τὶς ἡμέρες..

Τοῦ κ. Πάνου Λωᾶρα

Ἡ περίοδος τῶν νηστειῶν, πού προηγείται τῆς Λαμπρῆς, ανέκαθεν στάθηκε για τὸ Λαὸ τὸ δικό μας, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, σὰν μιὰ πορεία λυτρωτικῆ ἀπ' τὸν κάματο τῆς ζωῆς ξεσπάσματος· κι' ἀπ' τὴν ἄλλη, σὰν ἕνας σταθμὸς περισυλλογῆς, αὐτοεπισκοπήσεως καὶ αὐτοελέγχου. Μέσος δρος δὲν χωροῦσε. Ἀπ' τὸ ἕνα μέρος γλέντι, ξεφάντωμα, μασκαρέματα — μεσολαβοῦν οἱ ἀποκρηές, βλέπετε — καί, ἀπ' τὸ ἄλλο, νηστειές, προσευχὲς καί, πρὸ παντός, ἡ λατρεία τῶν νεκρῶν. Τὸ γέλιο δηλαδὴ καὶ τὸ κλάμα στὴν πιὸ λεπτή καὶ χτυπητὴ τους ἔκφραση. Ἡ ἀπόλυτη μὲ δυὸ λόγια ἐκδήλωση τοῦ «κλαυσίγελου», πού χαρακτηρίζει τὴ φυλὴ μας καὶ πού τόσο ἀληθινὰ υπεγράμμισεν, ἐκτός ἄλλων ξένων, καὶ ὁ ἡμέτερος Ζαμπέλιος. Ἄλλοι γλεντοῦσαν καὶ γλεντοῦν ἀκόμη, ἐφ' ὅσον φυσικὰ τὰ οικονομικά τους τὸ ἐπιτρέπουν, καὶ ἄλλοι ἐφρόντιζαν καὶ φροντίζουν για ν' ἀχουν «καλὴ ψυχὴ». Καὶ στίς δυὸ ὁμοῦ περιπτώσεις ὅλοι τους τῶχαν δέσει καλά στο μυστὸ τους: νὰ υποδεχθοῦν μὲ καθαρὴ καρδιὰ καὶ «ξαλαφρωμένη» τὴ συνείδηση τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, τὴ Λαμπρῆ.

Ἐκεῖνο ὁμοῦ πού κυρίως μᾶς ενδιαφέρει ἐδῶ εἶναι τὸ τί πιστεύει ὁ Λαὸς μας για τὶς ψυχὲς καὶ τοὺς νεκροὺς του, γενικὰ, κατὰ τὶς πενήντα περίπου αὐτὲς ἡμέρες τῶν νηστειῶν.

Λοιπόν, οἱ ψυχὲς τὶς μέρες αὐτὲς — λέγει ὁ Λαὸς μας — εἶνε ἐλεύθερες καὶ φτερουγᾶνε παντοῦ. Ἀνεβαίνουν ἀπ' τὸν Ἄδη καὶ πηγαίνουν σ' ὅλα τους τὰ γνώριμα μέρη. Στίς πολιτείες, στὰ χωριά, στὰ περιβόλια, στὰ σπίτια, στίς φτωχοκαλύβες. Ξεδιπλώνουν μὲ ἄνεση τὶς φτεροῦγες τους κι' ἀπλώνονται μὲ ξεχωριστὴν εὐχαρίστηση πάνω ἀπ' τοὺς τόπους πού ἔζησαν καί, μπαίνοντας στὰ σπίτια τῶν δικῶν τους, τοὺς βλέπουν μὲ χαρὰ, ἀφουγκράζονται τὶς ἐγνοιες τους, χωρὶς νὰ τοὺς ἀποκρίνονται καί, γενικὰ, ἀναπολοῦνε κι' αὐτὲς τὰ χρόνια τῆς ζωῆς τους σὸν ἐφήμερο καὶ μάταιο τοῦτο κόσμος. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο τὶς ἡμέρες αὐτὲς, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχῆ, οἱ

πεθαμένοι παρουσιάζονται στὰ ὄνειρα τῶν ζωντανῶν. Τοὺς βλέπουν ὅπως ἦσαν τὸν καιρὸ πού ζοῦσαν, ἄλλους εὐχαριστημένους κι' ἄλλους μὲ τὸ πρόσωπο γυρισμένο ἄλλοῦ. Τὸ τελευταῖο αὐτὸ συμβαίνει μόνο στὴν περίπτωση πού οἱ ζωντανοὶ λησμόνησαν τὸ ὀφειλόμενο χρέος τους πρὸς τοὺς νεκροὺς των. Δὲν τοὺς ἐφτιαξαν δηλαδὴ τὰ ἀπαραίτητα για τὶς ἡμέρες αὐτὲς κόλλυθα καὶ τὸ σχετικὸ πρόσφορο.

Σὲ πολλὰ μέρη τῆς Ελλάδος καὶ ἰδίως στὴν Πελοπόννησο, ὁ Λαὸς μας πιστεύει, πὼς τὶς νύχτες τῶν Ψυχασάββατων, οἱ ψυχὲς πηγαίνουν κατὰ τὰ μεσάνυχτα στὰ σπίτια καὶ παίρνουν ἀπ' τοὺς δίσκους μὲ τὰ «σπερνὰ» ἀπὸ τρία — ὅτε περισσότερα, ὅτε λιγότερα — σπειριὰ σιτάρι. Γιατὶ ἀκριβῶς τρία σπειριὰ δὲν τὸ καλοξέρουμε. Ἴσως για νὰ συμβολίζεσαι τὸ τρισυπόστατον τῆς Ἀγίας Τριάδος. Ἐκεῖνο ὁμοῦ πού καλά γνωρίζουμε εἶνε τὸ ὅτι πολλοὶ καὶ ἰδίως οἱ γυναῖκες τὴν νύχτα τῶν Ἀγίων Θεοδώρων μένουν ἀγρυπνες καὶ παραμονεύουν για νὰ δοῦνε τὶς ψυχὲς πού θὰ πᾶν νὰ πάρουν τὸ σιτάρι. Καὶ πολλὲς πού πιστεύουν βαθιὰ βεβαίωνουν πὼς τὶς βλέπουν τὶς ψυχὲς. Βλέπουν τὶς ψυχὲς τῶν παιδιῶν τους, τῶν συγγενῶν τους καὶ γενικὰ ὅλων τῶν δικῶν τους. Τὶς βλέπουν κοντὰ τὰ μεσάνυχτα νὰ φτερουγᾶνε ἀνάλαφρα σὰν μικρὲς πεταλούδιτσες γύρω ἀπὸ τοὺς φωτισμένους δίσκους μὲ τὰ κόλλυθα.

Σ' αὐτὸ κυρίως ὀφείλεται τὸ γεγονός, ὅτι τὶς ἡμέρες αὐτὲς, ἡμέρες ἀνεκαθεν καθιερωμένες στὴ λατρεία τῶν νεκρῶν, δὲν ὑπάρχει ἑλληνικὸ σπίτι πού νὰ μὴ θυμᾶται τοὺς πεθαμένους του, πού νὰ μὴ τοὺς φτιάξη κόλλυθα, πού νὰ μὴ στείλῃ σὸν παπᾶ πρόσφορο. Καὶ εἰδικὰ για τὴν φετεινὴ χρονιά δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐξαιρέσις. Ὅλα τὰ σπίτια πού ἔχουν νεκροὺς — καὶ δὲν ὑπάρχει ἑλληνικὸ σπίτι πού νὰ μὴν ἔχη — φτιάχνουνε κόλλυθα. Καὶ γιατί τὸ σιτάρι, πού ἦταν μεγάλη πολυτέλεια για τὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς, ὑπάρχει τώρα, ἀλλὰ καὶ γιατί, ἔπειτα ἀπ' τὸν πόλεμο καὶ τὶς ἐσωτερικὲς μας ἐθνικὲς περιπέτειες, ἐπληθύνθησαν, ἀλλοίμονο!, οἱ ξύλινοι σταυροὶ στὰ νεκροταφεῖα...

ΠΑΝΟΣ ΣΠΑΛΑΣ

Ἡ Λεβαστή

Τοῦ κ. Ν. Δ. Δελιωέτρου

Ὁ κύριος εἶναι συνταξιοῦχος δικαστικός. Ἡ κυρία εἶναι γυναίκα του. Ἡ ἄλλη κυρία εἶναι κόρη της. Ὁ ἄλλος κύριος εἶναι ἄνδρας τῆς κόρης της. Ἐγὼ εἶμαι ἡ Σεβαστή, ἡ ὑπηρετρία τοῦ σπιτιοῦ. Δηλαδή, τὴ Σεβαστή καὶ ὑπηρετρία. Δούλα εἶμαι.

Δουλεύω πολὺ. Δουλεύω καὶ γιὰ τὸν συνταξιοῦχο κύριο καὶ γιὰ τὴ γρηὰ μεγάλη κυρία, καὶ γιὰ τὴ μικρὴ κυρία ποὺ ἐργάζεται σὲ μιὰ τράπεζα, καὶ γιὰ τὸν ἀξιωματικό. Ξέχασα. Δουλεύω καὶ γιὰ τὸν Κωστάκη, τὸ γυιὸ τῆς μικρῆς κυρίας, μαθητὴ. Πρὸ παντὸς γιὰ τὸν Κωστάκη δουλεύω. Τὸ πουλάκι μου!.. Δόξα νᾶχη ὁ Θεός, καλὰ περνᾶω. Μάλιστα, ἐδῶ καὶ δυὸ χρόνια, κάθε Κυριακὴ ἀπόγευμα ἔχω καὶ ἔξοδο.

Εἶμαι τριάντα χρονῶν. Ἀπὸ ἄντρες δὲν εἶχα ἰδέα. Στὸ σπίτι ποὺ βρισκομαι ἔχω εἴκοσι χρόνια. Ὁ κύριος δὲν εἶναι ἄντρας. Εἶναι δικαστικός. Ὁ ἀξιωματικός εἶναι μουσαφίρης στὸ σπίτι. Στὴ χάση καὶ στὴ φέξη τὸν βλέπει ἡ Ἀθῆνα. Ὁ πιτσιρίκος Κωστάκης ἀγαπάει πολὺ τὴς καραμέλλες, ἀμολαίει ἀητό, κ' εἶναι μὲ τὸν Ὀλυμπιακό. Τὶ συμπεράσμα νὰ βγάλῃς ἀπ' αὐτὰ γιὰ τοὺς ἄντρες;

Οἱ ἄντρες. Φοβερὰ πλάσματα. Κατεργαροὶ. Κυτάνε πῶς θὰ σὲ κοροϊδέψουνε κ' ἔπειτα κόβουνε λάσπη. Ἔτσι τὴν ἔπαθε κ' ἡ Μαρίκα. Δυὸ χρόνια νταλαβερίζοτανε μὲ τὸν Μανώλη καὶ «Μανώλη μου - Μανωλάκη μου» καὶ «Μαρίκα μου - Μαρικάκι μου» κ' ἔπειτα μὴν τὸν εἶδατε. Τὴν μουρλή!..

Ἔτσι τὴν ἔπαθε κ' ἡ Κατερίνα. Μόνο ποὺ κ' αὐτὴνα ἡ μεγάλη κυρία λέει, ὅτι «ἦτο ὀλίγον ζωηρά»..

Τώρα εἶναι καὶ τυχερὰ αὐτὰ, δὲν λέω. Πρέπει ὁμως νᾶχῃς τὸ νόου σου. Τὰ μάτια σου δεκατέσσαρα καὶ μὲ τὰ δεκατέσσαρα νὰ κυττάζῃς χάμω, στὸ χῶμα. Ποτὲ τοὺς ἄντρες στὰ μάτια. Καὶ νὰ περιμένῃς νὰ φανῇ ἕνα καλὸ παιδί, νὰ σὲ ζητήσῃ ἀπὸ τὴν κυρά σου καὶ νὰ σὲ πάρῃ.

Ἐπάρχουνε κ' ἄλλοι ἄντρες ποὺ μπεκροπίνουνε στὴς ταβέρνες, τρῶνε τὸ βδομαδιατικό κ' ἔπειτα γυρνᾶνε στὰ σπίτια τους καὶ ταΐζουνε τὴς γυναῖκες τους σοπάκι. Ἄστους αὐτοὺς.

Χρόνια καὶ χρόνια περιμένα ἕνα καλὸ παιδί. Ἀργήσῃς νὰ φανῇ τὸ παλιόπαιδο. Αὐτὸ ἔγινε τὴν περασμένη βδομάδα.

Ἦτανε Σάββατο. Καταλαβαίνεις τώρα. Γενικὴ καθαριότητα τοῦ σπιτιοῦ, σιδερώματα, πλυσίματα, τὰ ψώνια τῆς Κυριακῆς, τὸ φαῖ τοῦ Σαββάτου κ' ἄλλα πολλά. Ἦμουν τὰ χάλια μου.

— Σεβαστή, τίναξες καὶ τὰ χαλιά; μοῦ εἶπε ἡ μεγάλη κυρία.

— Κουράστηκα πολὺ, κυρία, τῆς ἀπάντησα κ' ἔγινε κόκκινη σὰν παπαρούνα. Γιατὶ τί τὰ θέλεις! Ἡ κυρία μου εἶναι παράξενη καὶ μουρμούρα, ἀλλὰ καλὴ. Καὶ τὸν καλὸν ἄνθρωπο εἶναι ἀμαρτία νὰ τὸν πηγαίνῃς κόντρα.

— Ἄστα τότε γιὰ τὴν ἄλλη βδομάδα. Μόνο ποὺ αὐριο τὸ ἀπόγευμα, εἶπε ὁ κύριός σου, ὅτι θάρῃς ὁ Γιώργης, ἕνα καλὸ παιδί, νὰ σὲ ζητήσῃ. Ἀλλὰ δὲν βαρυνεσαι; Καλλίτερα, εἶπε ἡ κυρία γελώντας. Naί, γελώντας. Καὶ συνέχισε πάλι γελώντας: Ξεκουράσου λίγο, νᾶχῃς καὶ χρῶμα.

Μὴ χειρότερα!.. Αὐριο θαρχότανε νὰ μὲ ζητήσῃ ὁ Γιώργης!.. Τὸ καλὸ παιδί!.. Ὁ Γιώργης μου, ὁ Γιωργάκης μου!.. Ποιὸς Γιώργης; Ἰδέα δὲν εἶχα. Αὐτὸς θάρχότανε νὰ μὲ ζητήσῃ, νὰ μὲ κἀνῃ γυναίκα του, κ' ἐγώ, ἡ μουρλή, ἄφησα τὰ χαλιά ξεσκόνιστα!.. Μὴ χειρότερα!..

Κατέβασα τὰ μάτια μου—καὶ τὰ δεκατέσσαρα μάτια μου—στὸ πάτωμα, ἄφησα πρῶτα τὴν κυρά μου νὰ φύγῃ κ' ἔπεσα μὲ τὰ μούτρα στὰ χαλιά. Πότε τὰ μάζεψα, πότε τὰ τίναξα, πότε τὰ ξανάπλωσα, δὲν τὸ κατὰλαβα.

Ἐπειτα πήγα στὸ δωμάτιό μου, φόρεσα τὸ καλὸ μου τὸ φόρεμα, στάθηνκα μπροστὰ στὸν καθρέφτη, τὸ σήκωσα λίγο, τὸ κατέβασα λίγο, εἶδα πῶς τὸ εἶχα φορέσει ἀνάποδα, τὸ ἐβγαλα τὸ λοιπόν, καὶ τὸ ξαναφόρεσα ἀπὸ τὴν καλή. Ἐπειτα ἔδεσα μιὰ πράσινη κορδέλα στὰ μαλλιά μου, λίγο λοξὰ, λίγο πίσω, λίγο μπρός, μέχρι ποὺ τὴν ξέφτισα στὸ πλάι, κ' ἔπεσα στὸ κρεβάτι μου κ' ἔκλαψα, ἔκλαψα πολὺ, Γιώργη μου, καλὸ μου παιδί, Γιώργη.

Τὴν ἄλλη μέρα ἤλθε. Ἦταν αὐτός. Θυμᾶμαι μόνο ὅτι κατέβασα τὰ μάτια καὶ τοῦδωσα τὸ χέρι μου. Καὶ τὴν παράλλη μέρα ἤλθε καὶ ἡ κυρία, μοῦ χάρισε ἔξτρα ἔξοδο γιὰ νὰ πάμῃ στὸν κινηματογράφο.

Στὴν ἀρχὴ μὲ εἶπε δεσποινίς. Ἐμένα. Ἐπειτα μὲ εἶπε Σεβαστή. Σὲ λιγάκι Σεβαστούλα. Στὸν κινηματογράφο μὲ βοήθησε νὰ βγάλω τὸ παλτό μου. Κι' ὅταν τέλειωσε τὸ ἔργο μου κράτησε τὸ παλτό, νὰ τὸ φορέσω. Κι' ἔπειτα σοῦ λένε, ὅτι δὲν εἶναι καλοὶ οἱ ἄντρες.

Εἶναι γκαρσόνι ὁ Γιώργης μου σ' ἕνα καλὸ ζαχαροπλαστεῖο. Καὶ μοῦ εἶπε, ὅτι δὲν ἔχει ἄλλον στὸν κόσμο ἐκτὸς ἀπὸμένα. Οὐτε κ' ἐγώ. Βοήθα μας. Θεέμου.

Ν. ΔΕΛΗΠΕΤΡΟΣ

Μὲ τὴς ἐργάτριες στὸ ἐργοστάσιο

Ἐτὰ Καρτσάδικα

Τοῦ κ. Τ. Λινεΐα

Πρῶτῃ-πρῶτὴ θὰ τίς δῆς τίς ἐργάτριες νὰ φθάνουν. 7 παρά. Ὁρθρὸς βαθὺς γι' αὐτὸν ποὺ δὲν ἐργάζεται. Εὐλογημένη ὥρα τῆς δουλειᾶς ὁμως γιὰ τὰ πλήθη τῶν ἐργαζομένων ποὺ ξεχύνονται βιαστικά γιὰ τοὺς τόπους τῆς δουλειᾶς των.

«Ἀνατολὴ ἡλίου 7.34'» λέει τὸ ἡμερολόγιο. Τὸ ἐγερετήριο ὁμως ἐδῶ δὲν τὸ δίνει ὁ λαμπερὸς ἀμαξηλάτης τοῦρανοῦ. Τὸ δίνουν σὲ ἦχους διάφορους οἱ μπουρούνες, «ποὺ ζηλόφθονα ξεσκίζουν τὴν ἡσυχη τὴν ἄχνα τὴ θολή».

Ὅσο οἱ ἐργάτισσές μας ἔπληθησαν πρὶν ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ πρὶν ἀπ' τὸ «μακρόσυρτο» σφύριγμα τῆς μπουρούνας. Ἐπρεπε πρὶν νὰ ἐτοιμάσουν τὸ προῖνό τους, πολλὲς φορὲς τὸ μεσημεριανὸ ποὺ θὰ φᾶνε στὴ δουλειά τους, νὰ συγυρίσουν τὸ σπῆτι, κ' ἀκόμη νὰ ντυθοῦν, νὰ καθρεφτιστοῦν, νὰ χτενιστοῦν, ἀλλὰ στέρεα καὶ καλὰ, γιατί ἐκεῖ ποὺ πᾶν δὲν εἶναι νὰ πῆς γραφεῖο ποὺ θὰ βρεθῇ ὅσο νᾶναι ἡ στιγμὴ ν' ἀνοικτῇ ἡ πουτριέρα... Στὸ ἐργοστάσιο τὰ χέρια δουλεύουν ἀδιάκοπα, γιατί ἀδιάκοπα δουλεύουν οἱ ρόδες, κ' οἱ μηχανὲς δὲν εἶναι γραφεῖα μὲ συρτάκια ποὺ νὰ μπορῇ κανεὶς ν' ἀποθηκέψῃ τὰ τέτοια σύνεργα...

Ἔτσι τίς βλέπουμε στὴν ὥρα τους μιὰ-μιὰ νὰ δρασσελᾶνε τὴν αὐλόπορτα. Εἶναι τὸ προῖνό τόσο μουντὸ κ' ὁσὸσο μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεχωρίσῃ τὰ νειάτα καὶ τὴ λεβεντιά, τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ χάση τῆς γυναίκας. Αὐτὴν αἴφνης τὴ λιγερόκορμη ξανθιά ποὺ πρώτη μᾶς καλημερίζει, ἂν τὴν ἔβλεπες κ' ἔτσι ντυμένη σὲ θεατρικὴ προεμίρα, θὰ τῶρκιζόσουν πῶς εἶναι μιὰ κοσμικὴ κυρία ποὺ ξέρει νὰ ντυθῇ. Αὐτὴνε τὴ μελαχρινὴ μικρούλα μὲ τὴ σάκα ἂν τὴν ἔβλεπες νὰ μπαίνει σὲ πόρτα παρθυναγωγείου, θὰ τῶρρισκες πιὸ φυσικό. Κι' αὐτὴ ἡ ρούσα, κ' ἐκεῖνὴ ἡ καστανή, κ' αὐτὴ ἡ ὄριμη, κ' αὐτὴ ἡ κοπέλα τῶν 20 χρονῶν, κ' ὅλες, καλαισθητὰ ντυμένες κ' ὁμορφες, χαρούμενες, κεφᾶτες πᾶνε στὴ δουλειά τους. Μὲ δίχως κατσούφιασμα καὶ δίχως δισταγμό...

**

Ἀλλὰ καὶ τὸ Καρτσάδικο εἶναι ἀπὸ τὰ λίγα ἐργοστάσια ποῦναι... πρόσχαρο! Λεῖπουν ἢ τσιμινιέρα κ' οἱ καπνοὶ, ἢ φωτιά καὶ τᾶμόνι, ὁ βόγγος βαρυφορτωμένων μηχανῶν. Εἶναι κ' αὐτὸ... γυναικεῖο ἐργοστάσιο. Ἐνας μονότονος ἦχος πολλῶν ραπτομηχανῶν, ποὺ δουλεύουν ἀνάλαφρα, εἶναι ὁ μοναδικὸς τους θόρυβος. Λεῖπει κ' ὁ θόρυβος τοῦ μοτέρ τοῦ πετρελαιο-

κίνητου. Σ' ὅλα σχεδὸν τὴν κίνηση τὴ δίνει ἕνα ἠλεκτροφόρο σύρμα.

Κι' αὐτὲς μ' ἄνθη καὶ κληματαριές... Δὲ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀλλιῶς. Γυναίκεια δουλειὰ τὸ πλέξιμο, σὲ γυναικεῖο περιβάλλον ἦτανε πάντα. Καὶ τώρα τὸ ἴδιο. Μόνο ποὺ τὸ γυναικωνίτη τὸν ἀντικατέστησε τὸ ἐργοστάσιο καὶ τὸ πόμολο τοῦ πλεξίματος καὶ τίς βελόνες τὰ προσάρμοσαν σὲ μηχανές.

Παρακολουθοῦμε μὲ τὴ σειρὰ ἕνα-ἕνα τὰ τμήματα κ' ἔτσι ἔχουμε ὀλοκληρωμένη τὴν εἰκόνα τῆς δουλειᾶς. Νὰ πάνω-κάτω τί θὰ χρειαστῇ γιὰ νὰ δοθῇ στὴν κατανάλωση ἕνα ζευγάρι κάλτσες:

Πρῶτα τὸ νῆμα. Θὰ πάη στὴς ἀνέμες καὶ θὰ διπλωθῇ στὰ καρούλια. Γιὰ ὄριμένες κατηγορίες κάλτσες, θὰ πάη πρὶν στὸ «στριφτήριο». Τὸ τμήμα μὲ τίς ἀνέμες ἐδῶ ἔχει πολιτογραφηθῇ ὡς... μπομπινοῦάρ!

Ἐπειτα τὰ καρούλια θὰ προσαρμωθοῦν στὴς μηχανές ποὺ θὰ πλέξουν τὴν κάλτσα. Θὰ πλεχτῇ χῶρια τὸ «λάστιχο», τὸ πάνω μέρος τῆς κάλτσας. Ἐπειτα, σ' ἄλλες μηχανές τὸ κύριο σῶμα τῆς κάλτσας. Ἐπειτα στὴ «ρεμαγιά» ποὺ θὰ ἐνωθοῦν οἱ ἄκρες τῆς μύτης τῆς κάλτσας.

Μετά, στὴ ραφὴ. Ἐκεῖ θὰ γίνῃ ἡ ραφὴ τῆς κάλτσας. Μετὰ τὴ ραφὴ ἡ κάλτσα πῆρε πιά τὸ σχῆμα της, ἀλλὰ οἱ δουλειᾶς δὲν τελείωσαν. Ἡ καινούργια κάλτσα, ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ, θὰ πάη γιὰ... μαντάρισμα!

Ἐνα 60 ο)ο ἀπ' τίς κάλτσες θὰ βγοῦν ἀπὸ τίς μηχανές μ' ἕνα ἐλάττωμα: Φευγάτους πόντους, τρυπίτσες, ἢ ρεμαγιά ἢ ἡ ραφὴ θᾶναι ἐλαττωματικές, θᾶμειναν κλωστὲς περισσευόμενες. Μιὰ-μιὰ θὰ περᾶσουν ἀπὸ τὸ χέρι τῆς μανταριστριάς. Ἐδῶ ἡ δουλειὰ γίνεται μόνο μὲ τὸ χέρι. Μὲ τὸ βελόνι καὶ μ' ἕνα εἰδικὸ βελονάκι, θὰ διορθωθοῦν τεχνικὰ κ' ἐπιδέξια τὰ ἐλαττώματα καὶ δὲν θὰ διακρίνονται. Κάλτσες μ' ἐλαττωματικὴ ραφὴ ἢ ρεμαγιά θὰ ἐπιστραφοῦν πάλι στὴς μηχανές γιὰ νὰ τίς ξανακάμουν. Μετὰ ἀπ' τὸ μαντάρισμα ἡ κάλτσα θὰ πάη στὸ σιδέρωμα. Θὰ προσαρμωσθῇ σὲ καλούπια ποὺ μοιάζουν μὲ πόδι κ' ἐκεῖ θὰ σιδερωθῇ ἀπ' τὰ καλούπια αὐτὰ, ποὺ θερμαίνονται μὲ ἠλεκτρισμό. Οἱ σιδερωμένες ἔπειτα κάλτσες-σ' ἄλλο τμήμα θὰ ταξινομηθοῦν κατὰ ποιότητες (α'. β'. γ'. ἐπιλογή) καὶ νοῦμερα καὶ θὰ ζευγαρωθοῦν. Ἀπὸ ἐκεῖ θὰ πᾶνε στὴν πρέσσα. Θάλειφτοῦν μ' ἕνα σφουγγαράκι βουτηγμένο σ' ἀμυλόκολλα γιὰ νά... γυαλίζουν, κ' ἕνας κύλινδρος θὰ τίς πιέσῃ γιὰ νὰ πάρουν πιά τὸ σχῆμα ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὸ ὅταν τίς ἀγοράζουμε. Ἐπειτα θὰ κολληθοῦν οἱ ἐτικέτες

(μάσκα), θα ταξινομηθούν και θα πακεταριστούν σε κουτιά. "Ετοιμες πια για πούλημα. "Απ' αυτές τις... μεταμορφώσεις θα περάσει ή κάλτσα για να δοθη στην κατανάλωση.

Οχτώ ώρες θα δουλέψουν στις μηχανές. Το ένα τμήμα θα παραδώσει τις μισοτελειωμένες κάλτσες σε άλλο μέχρι που θα μπουν έτοιμες πια στα κουτιά, γυναικείες μεταξωτές, παιδικές, σοσόνια, «τρουακά», «ντέομπυ», μάλλινες, μπαμπακερές.

"Ενα καλό καλτσάδικο έχει για προσωπικό κάπου 100 με 150 εργάτισσες και 3-4 άνδρες—τους μηχανικούς—που στέκονται σαν ξεκάρφωτοι, σ' ανήκουν χάσει τα νερά τους μέσα σ' αυτό το θηλυκό πέλαγος!

Με λίγες έρωτήσεις διαπιστώνουμε πως όλος αυτός ο γυναικείος κόσμος έχει και μακρόχρονη πείρα δουλειάς και μορφοποιημένη πια επαγγελματική συνείδηση.

Είναι εργάτισσες, πούναι δέν είναι 25-28 χρόνων, κι έχουν 10 και 15 εργάσιμα χρόνια στο ίδιο εργοστάσιο! Έχουνε πια πάρει τον άερα της δουλειάς κι οι μηχανές δέν έχουν μυστικά για δαυτές. Κι' ακόμη. Είναι κορίτσια που τελείωσαν το γυμνάσιο, κι' αντίς να προσπαθούν με μάταιες άναμονές να καταλάβουνε μια «θέση» σε γραφείο, δουλεύουνε στις μηχανές, κερδίζουν περισσότερα. «Τι σημασία θάχε αν δούλευα μπρός σε μια γραφομηχανή; Μας λείει μια. Κι' ή μηχανή που δουλεύω, την ίδια, ίσως και λιγότερη χρειάζεταιται προσπάθεια!»

Ρωτάμε μιαν άλλη για τις γραμματικές της γνώσεις. —Είμαι φοιτήτρια, μάς λείει. "Οστόσο, τα γράμματα δέν με βοήθησαν εδώ! "Ολη μου ή αριθμητική

φθάνει ως τά... 24! "Απ' το πρωί ως το βράδι, με τρώ από το ένα ως το 24. Κάνω δωδεκάδες τις σκόρπιες κάλτσες, και τις δένω μιá-μιá δωδεκάδα!»

"Οσοι συνήθισαν να βλέπουν τη γυναίκα σά διακοσμησηκό έπιπλο, ας έρθουν εδώ! Θα δούνε τη γυναίκα σε μιá άλλη ύψη του προορισμού της: Του να μην είναι βάρος κανενός και να προσφέρει ενεργά στην οικογένειά της και στο κοινωνικό σύνολο, περισσότερο ίσως από πολλούς άνδρες. Είναι δύσκολοι οι καιροί. Οι άνδρες είναι πιο ευπρόσβλητοι απ' τις κοινωνικές άνωμαλίες. "Ανεργοι, στρατιώτες. Τα επαγγέλματά τους έχουν πληθωρισμό και κρίση—γι' αυτό σαν βλέπετε μιá εργάτισσα σκυμμένη στη μηχανή της, προσθέστε στη γραφική αυτήν εικόνα μιαν οικογένεια που περιμένει απ' τη δουλειά της και θάχετε τότε ολοκληρωμένη την εικόνα!

Κι' όμως! Για ώρισμένο κόσμο είναι οι «Φαμπρικοϋδες»! Κι' όταν ακούς να σου προφέρουνε αυτή τη λέξη, έχουν ύφος γιομάτο περιφρόνηση...

Φαμπρικοϋδες, έστω! Ούτε τ' άρνοϋνται ούτε έχουν λόγο για να τ' άρνηθούν. Μά βγάλτε από τη λέξη το ύφος το περιφρονητικό. Γεμίστε τη λέξη θαυμασμό, χωρίς ένδοιασμούς. Σεμνές, πολιτισμένες, χαρούμενες, δημιουργούν κάθε μέρα, όχι προκαταλήψεις και κουτσομπολιό, μά ένα γιγάντιο έργο, με τα χέρια τους, με το μόχτο τους, χωρίς λόγια και κομπασμούς, αλλά απλά κι' άθόρυβα, όπως απλές και σεμνές είναι οι ίδιες.

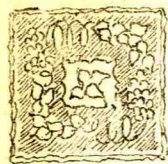
Κι' αν θα κυττάτε με συγκατάβαση την παρφουμαρισμένη υπάλληλο του γραφείου, πρέπει να κυττάτε με θαυμασμό τη γυναίκα που εργάζεται στη φάμπρικα!

Τ. ΑΙΝΕΙΑΣ

Ο Β' ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ «ΕΡΓΑΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

"Επειτ' από την έπιτυχία του Α' Φιλολογικού μας Διαγωνισμού, το ενδιαφέρον για τον Β' Διαγωνισμό μας είναι ζωηρότατο και ή συμμετοχή του εργαζομένου κόσμου ευρύτερη. Για να διευκολύνουμε, λοιπόν, όσους δέν έπρόφτασαν να λάβουν μέρος, παρατείνουμε την προθεσμία υποβολής χειρογράφων ως τις 15 "Απριλίου έ. έ.

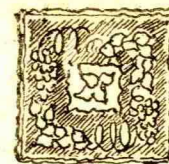
Η «ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ»

Καθημερινοί κίνδυνοι

Ο τέτανος και ή δεραιεία του

"Ενα σκουριασμένο καρφι ή γίγη κοωριά
σοδ στοιχίζει μιá ζωή.

Είναι γνωστό, από τις νεώτερες συστηματικές επισημονικές έρευνες, πως μιá μικρή, και άσήμαντη φαινομενικά, πληγή μπορεί να προκαλέσει τον τέτανο. Τι είναι ο τέτανος; Η λέξη και ή σημασία της, για όσους την ξέρουν, είναι, σ' αλήθεια, φοβερή. Οι εργάτες πρό πάντων και οι εργάτριες, που έχουν να κάνουν μ' ένα πληθος από αιχμηρά αντικείμενα και μηχανήματα, διατρέχουνε τον άμεσο κίνδυνο, όταν πληγωθούνε και στο μικρό το δακτυλάκι ακόμη, να πάθουνε από τέτανο.

"Ο τέτανος, για την Ιατρική επιστήμη, είναι ο λεγόμενος βάκιλλος του Nicolaïer, που, μπαίνοντας στον οργανισμό μας, τον δηλητηριάζει, μ' έναν τρόπο όχι σπάνια κεραυνόβολο. Προκαλεί συσπάσεις αδιάκοπες, σε όλο μας το κορμί, συσπάσεις έσωτερικές και έξωτερικές, που, ένωση προχωρεί ή δηλητηρίαση, γίνονται περισσότερο έντονες και πιο επώδυνες. Οι πόνοι στους παροξυσμούς του τετάνου είναι ανυπόφοροι. Το μαρτύριο του άρρώστου γίνεται φρικτό και άβάσταχτο.

"Ο βάκιλλος του τετάνου αναπτύσσεται, κατά προτίμηση, στο χώμα και στην κόπρα του άλόγου. Η άντοχή του είναι μεγάλη στις διάφορες έξωτερικές μεταβολές ή επιδράσεις και ή μεταδοτικότητα του τρομερή—μεγαλύτερη από τη μεταδοτικότητα και από τη μiasματικότητα κάθε άλλου μικροβίου. "Όταν ο βάκιλλος του τετάνου μπει σε μιá πληγή—δσο μικρή και άσήμαντη είναι ή πληγή—θροιάζεται εκεί και εκτοξεύεται σε όλον τον οργανισμό μας. Το δηλητήριο, με άλλα λόγια, που εκτοξεύει ο βάκιλλος του τετάνου, κτυπάει, πάνω απ' όλα, τα νευρικά κέντρα. Μεταδίδεται με μιá ταχύτητα καταπληκτική στα λεγόμενα ευγενή κέντρα του οργανισμού μας—στην καρδιά, στον έγκεφαλονωτιαίο μυελό κλπ.

"Αλλ' ας ιδούμε από ποιά πόρτα μπαίνει ο βάκιλλος του τετάνου στο σώμα μας. Πώς εισχωρεί και φθάνει στα ευαίσθητα κέντρα που αναφέραμε...

Είπαμε, πιο πάνω, ότι φθάνει μιá μικρή πληγή—και ή πιο άσήμαντη—γι' αυτό. Πρό πάντων όμως οι πληγές που μολύνονται ή προκαλούνται από διάφορα σκουριασμένα αντικείμενα, τα πασαλειμμένα με χώμα ή με κοπριά άλόγου, ή από γράσσο, ή από τυπογραφικό μελάι. Αυτές είναι οι πιο φοβερές και πιο επικίνδυνες πληγές, που μπορούνε να φέρουνε τον τέτανο και το βέβαιο θάνατο μέσα σε φρικτές συσπάσεις και πόνους τρομερούς. Μιá παρονυχίδα, ένα καρφι σκουριασμένο, που μάς προκάλεσε μιá πληγή, μιá

γρατσουιά, μιá κεντιά, από ένα φυτό με άγκάθια (ή φραγκοσουιά, π.χ.), ένα κάψιμο, ένα κρουπάγγημα (χιονίστρα) κτλ. φτάνουνε για να προκαλέσουν την μόλυνση από τέτανο. Σε μιá αναλογία 50% τετάνου έχει παρατηρηθή κατά τα τελευταία χρόνια και από τις νεώτερες επισημονικές έρευνες, ότι προκαλείται ο τέτανος από τις πληγές των χεριών ή των ποδιών. Δέν είναι όμως σπάνιες οι περιπτώσεις που ο τέτανος έχει προκληθή και από το άπλο δάγκωμα μιás σφήκας ή από ένα άγκάθι που έκαρφώθηκε στο πόδι του εργάτη ή της εργάτριας, την ώρα που έτρέχανε στην αυλή του εργοστασίου, εύθυμοι και άνυποπτοι. "Αλλ' έχουμε ακόμη και περιστατικά έμοια, σε παιδάκια, που μαζεύανε βατόμουρα σ' ένα φράχτη.

Ο ΔΡΟΜΟΣ ΕΝΟΣ ΔΗΛΗΤΗΡΙΟΥ

Χωρίς να καταπιαστούμε με τις επισημονικές λεπτομέρειες της φοβερής αυτής μόλυνσεως, που ένδιαφέρουν τους επιστήμονες, πρέπει να σημειώσουμε, πως αφού μπει στον οργανισμό μας, ο βάκιλλος του Nicolaïer, δέν φανερώνει στην αρχή κανένα σημάδι της παρουσίας του. Είναι ένα μικρόβιο μουγκέ, θα μπορούσαμε να πούμε. Σιγά-σιγά όμως γίνεται ή λεγόμενη επώαση του φοβερού μικροβίου. Το διάστημα το χρονικό, που χρειάζεται για την επώαση, είναι από τρεις έως έντεκα μέρες. "Όσο πιο γρήγορη είναι ή επώαση, τόσο πιο οδυνηρή και πολλές φορές μοιραία, είναι τα συμπτώματα της μόλυνσεως.

"Ακολουθεί έπειτα ή «είσβολή» του βακίλλου στον οργανισμό μας. Η μικρή ή μεγάλη, αδιάφορο, πληγή μαζεύει πύον. Μαζί ο τραυματίας αρχίζει να αισθάνεται δυνατές κραδές σε όλο το κορμί του. Κι' επακολουθεί μιá ζωηρή άνησυχία, που φτάνει στην άβάσταχτη άγωνία. "Υποφέρει. "Αμεσα συμπτώματα είναι το σφίξιμο των σκαγονιών, σε τέτοιο βαθμό, ώστε ο τραυματίας δέν μπορεί να ξεσπίξει τα σκαγόνια του—νομίζει πως του τα έχουνε σφιχτοδέσει, πως μιá ντανάλια τα κρατάει άκίνητα. Αυτό είναι το κυριώτερο σύμπτωμα του τετάνου. "Αμέσως ο ειδικός γιατρος του εργοστασίου πρέπει να λάβη κεραυνόβολα μέτρα, αφού δέν κατάφερε να λάβη προληπτικά, όταν ακόμη ήταν καιρός.

"Επειτα οι συσπάσεις γενικεύονται σ' όλο το κορμί μας, αρχίζοντας από τους μυς του προσώπου και περνώντας στον αυχένα, στον θώρακα κι' έπειτα στα άλλα μέρη.

Οι συσπάσεις αυτές είναι αδιάκοπες, χωρίς καμμία ύφεση, με πόνους φριχτούς. Μαζί ανεβαίνει κι' ο πυρετός. Κι' αυτό είναι πολύ άσχημο σύμπτωμα για τον τραυματία. Τέλος, την τετάρτη ή την ογδόη ημέρα, οι παροξυσμοί γίνονται φοβερότεροι, έχουν μεγαλύτερη διάρκεια και αρχίζουν τότε οι καρδιο-αναπνευστικές διαταραχές. Και ο άρρωστος πεθαίνει ή από συγχοπή ή από σπασμούς.

Η ΘΕΡΑΠΕΙΑ

Ευτυχώς, με τον αντιτετανικό όρρο, που διαθέτει ή επιστήμη, προλαμβάνονται πολλοί θάνατοι από τέτανο. Ο αντιτετανικός όρρος, σύμφωνα με μια τελευταία στατιστική που έγινε για τα άτυχήματα της εργασίας, στις φάμπρικες του Ίλλινόις, για 7 μόνον τραυματισμένους, στους 21.000 τραυματίες, είχε μοιραία επακόλουθα. Στην ίδια στατιστική αναφέρεται, ότι οι 21.000 τραυματισμένοι είχαν πληγωθεί από μικρά αντικείμενα: καρφιά, καρφάλια, κουτιά από κονσέρβες κ.ά. Άλλ' οι γιατροί του εργοστασίου προλάμβανε και με τον αντιτετανικό όρρο γλυτώσανε από βέβαιο θάνατο τους 20.993 εργάτες και εργάτριες.

Για την ιστορία, ως σημειωθεί, ότι το θεραπευτικό αυτό μέσο το φέρανε σε πρακτική εφαρμογή, από τα 1892, δυο γάλλοι γιατροί, ο Roux και ο Vaillard. Ο αντιτετανικός όρρος είναι προληπτικός και θεραπευτικός μαζί. Ξεουδετερώνει το δηλητήριο, που μπάζει και σκορπίζει στον οργανισμό μας, ο βράκιλλος του Nicolaïer, το ξεουδετερώνει, αλλά δεν το σκοτώνει. Γι' αυτό ο γιατρός του εργοστασίου πρέπει να καθαρίζει μεθοδικά την πληγή για να προλάβει τον πολλαπλασιασμό του μικροβίου και τις νέες τοξίνες.

Η πλύση της πληγής, που ο γιατρός φοβάται ότι έμολύνθηκε από τον φοβερόν βράκιλλο του Nicolaïer, είναι το πρώτο βήμα για το αποτελεσματικό κτύπημα του τετάνου. Χρειάζεται με άλλα λόγια, να βγούνε με προσοχή οι πληγωμένοι ιστοί, να βγούνε ακόμη από την πληγή τα ξένα σώματα, για να πλυθεί καλά, πολύ καλά, το βάθος της πληγής.

Μόλις ο πληγωμένος παρουσιασθεί στο γιατρό κι' ο γιατρός, από την όψη της πληγής κι' από τα περιστατικά όπου έγινε το τραύμα, κρίνει πως υπάρχει φόβος για τέτανο, τότε άμέσως πρέπει να μπάση στον οργανισμό του πληγωμένου τον αντιτετανικό όρρο. Και να ξαναγίνει νέα ένεση, ύστερα από πέντε έξη ημέρες, έως ότου ή μικρή ή ή μεγάλη πληγή έπουλωθεί.

Τα τελευταία χρόνια, στα περισσότερα εργοστάσια της Αμερικής γίνεται μια φορά το χρόνο, στο εργατικό προσωπικό, προληπτικά, ένεση αντιτετανικού όρρου. Πρέπει να σημειωθεί, ότι ο αντιτετανικός όρρος, μπαίνοντας στον οργανισμό μας, δεν προκαλεί καμμία διαταραχή, όπως το αντιτυφικό έμβόλιο, το αντιχολερίκο κ. ά.

Το μέτρο αποδείχθηκε σωτήριο. Πολλοί εργάτες ή εργάτριες, που έπάθανε διάφορα μικροτραύματα, τα είδανε να έπουλώνονται γρηγορότερα απ' ό,τι θα έπουλώνοντο διαφορετικά, χωρίς βέβαια να υπολογίσουμε και τον κίνδυνο του τετάνου.

Έτσι, άλλωστε, τόσο ο τραυματισμένος εργάτης όσο κι' ο προϊστάμενος του τμήματος, θα απαλλαγούν απ' τον εφιάλτη του τετάνου.

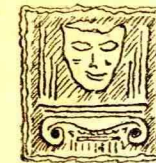
ΟΧΙ ΣΕ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΛΗΓΕΣ ΑΝΤΙΤΕΤΑΝΙΚΟ ΟΡΡΟ

Πρέπει να γίνεται ένεση αντιτετανικού όρρου για κάθε πληγή; Όχι, απαντούν οι σύγχρονοι ειδικοί γιατροί. Άς ιδούμε, σε ποιές πληγές πρέπει να γίνεται. Έκτός από τις μικροπληγές που αναφέραμε στην αρχή, πρέπει να προσθέσωμε και τις πληγές που τις προκάλεσαν διάφορα ακάθαρτα αντικείμενα ή έτυχε να πέσουνε στις πληγές αυτές μολυσμένα τρόφιμα ή μια πληγή που την έκαμε ένα μαχαίρι, μια σφαίρα, ένα φυσίγγι του κυνηγιού. Για τις πληγές αυτές καθώς και για τις άλλες που αναφέραμε, ο γιατρός του εργοστασίου δεν πρέπει να διστάση ούτε στιγμή.

Πρέπει όμως να διστάση ο γιατρός του εργοστασίου να κάμη ένεση αντιτετανικού όρρου σε μια πληγή, που την προκάλεσε ένα καθαρό αντικείμενο, καθώς και σε μια πληγή, απ' όπου έτρεξε άφθονο το αίμα. Άλλ' αν έχη και την παραμικρή ακόμη άμβολία γι' αυτό, ο γιατρός χρωστάει να μπάση τον αντιτετανικό όρρο στον οργανισμό του τραυματία, αφού άλλωστε είδαμε πως είναι δόλοτελα άκίνδυνος. Η γνώμη των περισσοτέρων επιστημόνων είναι, πως για κάθε πληγή πρέπει να γίνεται στον οργανισμό του τραυματισμένου ή διοχέτευση του θαυματουργού αυτού όρρου, που λέγεται αντιτετανικός.

Δεν είναι πολύς καιρός, που ένα κοριτσάκι οκτώ χρονών πέθανε στο Τεξάς από τέτανο, μέσα σε φριχτούς σπασμούς και πόνους, γιατί έτρύπησε βαθιά το παχουλό χεράκι του με μια σκουριασμένη καρφίτσα!..

(ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΟΥ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΥ Δ' ΤΖΕΡΥ ΡΑΜΠΕΡ)

Πρακτικὲς ὁδηγίαι

Ηλεκτρικά γλομώδια κατασκευῆ των.

Πὼς νὰ τὰ μεταχειρισθῶμε.

Τοῦ κ. Ν. Καραπατάκη

Τὰ ηλεκτρικά φανάρια ἢ «κλεφτοφάναρα» τὰ ζαίρουμε ὄλοι. Είναι μιὰ μεταλλική θήκη, πὸ μέσα σ' αὐτὴν βάζουμε μιὰ ηλεκτρικὴ στήλη. Μὲ τὸ ηλεκτρικὸ ρεῦμα πὸ μᾶς παράγει ἡ στήλη αὐτὴ, μικρὰ βέβαια, ἀλλὰ ἀρκετὸ νὰ μᾶς ἀνάψῃ γιὰ μερικὲς ὥρες ἕνα γλομῶδι πὸ εἶναι βιδωμένο στὸ ἔπάνω μέρος τοῦ φαναριοῦ, κατορθώνουμε νὰ κινου-μεθα ἐλεύθερα στὰ σκοτεινὰ.

Τὸ φῶς αὐτὸ, πὸ μᾶς δίνει τὸ γλομῶδι, γιὰ νὰ πέφτῃ συγκεντρωμένο σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση, περνᾶει ἀπὸ ἕνα φακὸ πὸ ἔχει τοποθετηθῆ ἔμπροστὰ ἀπ' αὐτὸ, καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο πολλοὶ τὰ ηλεκτρικὰ αὐτὰ φανάρια τὰ ὀνομάζουν «φακούς». Ἐκεῖνο πὸ θὰ ἐξετάσουμε εἶναι τὸ μικρὸ γλομῶδι: πὼς εἶναι κατασκευασμένο καὶ μὲ ποῖον τρόπο τὸ χρησιμοποιοῦμε.

Τὸ γλομῶδι, λοιπὸν, αὐτὸ ἔχει στὸ ἐσωτερικὸ μιᾶς μικρῆς γυαλένιας φούσκας ἕνα πολὺ ψιλὸ συρματάκι, σὸν τρίχα, κολλημένο ἀπὸ τὶς ἄκρες του στὶς ἄκρες δύο ἄλλων συρμάτων, πολὺ πιὸ χονδρῶν. Τὰ χονδρὰ αὐτὰ σύματα βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὴν γυαλένια φούσκα χωρὶς νὰ ἀκουμπᾶνε μεταξὺ των, καὶ εἶναι αὐτὰ πὸ φέρνουνε τὸ ρεῦμα τῆς στήλης, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ ἕνα χονδρὸ συρματάκι περνᾶει τὸ ρεῦμα πὸ ἔρχεται ἀπὸ τὴ στήλη στὸ ψιλὸ, δηλαδὴ τὴν τρίχα, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περνώντας στὸ ἄλλο χονδρὸ συρματάκι γυρίζε πάλι πίσω στὴ στήλη. Ὅταν, λοιπὸν, τὸ ρεῦμα περνᾶει ἀπὸ τὴν τρίχα, πὸν, ὅπως ζαίρουμε, εἶναι ἕνα σύμα πάρα πολὺ ψιλὸ, βρίζει μεγάλη ἀντίσταση, στὸ πέρασμά του, καὶ ἔτσι μὲ τὴ μεγάλη βία πὸ κάνει τὸ ρεῦμα τοῦτο γιὰ νὰ περάσῃ θερμαίνεται τόσο πολὺ τὸ ψιλὸ αὐτὸ συρματάκι ὥστε ὄχι μόνον κοκκινίζει, ὄχι μόνον δίνει ἀσπρὴ λάμψη, ἀλλὰ καὶ μπορεῖ, ὅταν τὸ ρεῦμα εἶναι λίγο ἰσχυρότερο, νὰ λυώσῃ.

Τὸ ὅτι τὸ ψιλὸ συρματάκι, ἢ τρίχα, ἢ τὸ νῆμα, ὅπως ἄλλιώς τὸ λέμε, εἶναι κλεισμένο στὴ γυαλινὴ φούσκα, τὸ κάνουμε γιὰ πολλοὺς λόγους:

1ον. Ἐπειδὴ τὸ νῆμα αὐτὸ εἶναι πάρα πολὺ ψιλὸ καὶ μπορεῖ ἀκόμα καὶ μὲ ἕνα ἐλαφρὸ ἀκουμπισμὸ τοῦ χεριοῦ νὰ σπάσῃ. Ἀποτελεῖ, λοιπὸν, ἡ γυαλινὴ φούσκα ἕνα εἶδος προστατευτικῆς.

2ον. Τὸ νῆμα, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ἕνα συρματάκι ἀπὸ μέταλλο καὶ ζαίρουμε πὼς, ὅταν τὸ μέταλλο κοκκινίζει ἢ γίνεται ἀσπρὸ ἀπὸ τὴν μεγάλην θερμότητα, εὐκόλα τότε προσβάλλεται ἀπὸ τὸ ὀξυγόνο πὸ ἔχει ὁ ἀέρας καὶ σκουριάζει (ὀξειδώνεται). Ἐπειδὴ, λοιπὸν, τὸ πάχος του εἶναι πάρα πολὺ μικρὸ, καταλαβαίνει ὁ καθένας ὅτι ὅταν σκουριάσῃ θὰ κοπῇ.

3ον. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ λόγο τὸ βάζουμε στὴν γυαλένια φούσκα, ἀλλὰ ὕστερα βγάζουμε μὲ μιὰ εἰδικὴ ἀντλία ἀπὸ μιὰ μικρὴ τρυπίτσα πὸ ἀφίνουμε ἐπίτηδες στὴ φούσκα τὸν ἀέρα πὸ μὲνι μέσα σ' αὐτὴν.

Ὅταν βγάλουμε τελείως τὸν ἀέρα βουλώνουμε τὴν τρυπίτσα μὲ λυωμένο γυαλὶ καὶ ἔτσι μέσα στὴ φούσκα δὲν ὑπάρχει οὔτε μπορεῖ νὰ μῆθι ἀέρας. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο δὲν βρίσκεται ὀξυγόνο γιὰ νὰ μᾶς σκουριάσῃ τὸ νῆμα.

4ον. Ἄν ἀφίσουμε νὰ περάσῃ ηλεκτρικὸ ρεῦμα σ' ἕνα νῆμα πὸν δὲν τὸ ἔχουμε βάλει μέσα σὲ φούσκα, βέβαια θὰ κοκκινίσῃ, καὶ ἐκτὸς πὸν σὲ λίγο χρόνον θὰ σκουριάσῃ, ὅπως εἶπαμε παραπάνω, ἀπὸ τὸ ὀξυγόνο καὶ θὰ κοπῇ, δὲν θὰ δίνῃ λάμψη, γιὰ τὸ ἀέρας πὸν βρίσκεται τριγύρω θὰ ζεσταθῇ καὶ θὰ γίνῃ ἐλαφρότερος. Ἐτσι ὁ θερμὸς ἀέρας ἀνεβαίνει παραπάνω καὶ ἔρχεται ἀμέσως στὴ θέση τοῦ ἄλλου ψυχρότερος, πὸν καὶ πάλι ζεσταίνεται καὶ γίνεται αὐτὸς ἐλαφρότερος, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Δημιουργεῖται δηλαδὴ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο διαρκῶς ἕνα ρεῦμα ἀέρος πὸν κρυώνει τὸ νῆμα, δηλαδὴ τοῦ χαμηλώνει τὴν θερμοκρασίαν του καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο δὲν λάμπει παρά κοκκινίζει μονάχα.

Ὅταν ὁμως τὸ κλείσουμε μέσα στὴ φούσκα ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀέρας γιὰ νὰ τὸ κρυώσῃ, τότε λάμπει καὶ δίνει ἕνα ὀρατο ἄσπρὸ φῶς. Ὅστε, λοιπὸν, γιὰ τρεῖς λόγους τὸ νῆμα, τὸ κλείνουμε μέσα στὴν γυαλένια φούσκα, γιὰ νὰ μὴν ἀκουμπῆσῃ κατὶ ἔπάνω του καὶ σπάσῃ, γιὰ νὰ μὴν κοπῇ ἀπὸ τὸ ὀξυγόνο τοῦ ἀέρος καὶ γιὰ νὰ φεγγολοῦν περισσότερο.

Τὰ δύο χονδρὰ συρματάκια πὸν συγκατοῦν τὸ νῆμα καὶ βγαίνουν ἔξω ἀπὸ τὴ φούσκα χωρὶς νὰ ἀφίνουμε κανένα κενὸ γιὰ νὰ περάσῃ ἀέρας μέσα σ' αὐτὴν, ἐνώνονται τὸ ἕνα μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνειά τῆς κόψιας βίδας πὸν συγκατοῦν τὴ φούσκα, τὸ δὲ ἄλλο ἔρχεται καὶ ἐνώνεται μὲ μιὰ πολὺ μικρὴ μεταλλικὴ ἐπαφή, ἢ ὁποῖα εἶναι στερεωμένη μὲ μονωτικὴ οὐσία στὸ κέντρο καὶ στὸ κάτω μέρος τῆς βίδας. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ δύο αὐτὰ συρματάκια, ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω, δὲν πρέπει νὰ ἀκουμπᾶνε μεταξὺ των. Ὅταν, λοιπὸν, θέλουμε νὰ ἀνάψουμε τὸ γλομῶδι, ἀκουμπᾶμε ἕνα σύμα ἢ μιὰ μεταλλικὴ λουρίδα στὸν ἕνα πόλο τῆς στήλης ἀπὸ τὴν μιὰ μεριὰ καὶ στὴν ἐξωτερικὴ ἐπιφάνειά τῆς βίδας ἀπὸ τὴν ἄλλη, συγχρόνως κάνουμε τὸ ἴδιο μὲ τὸν ἄλλο πόλο τῆς στήλης, ἀκουμπᾶμε δηλαδὴ ἕνα σύμα ἢ μιὰ μεταλλικὴ λουρίδα στὸ δεύτερο πόλο τῆς στήλης, τὴν μιὰ ἄκρη, καὶ τὴν ἄλλη τὴν ἀκουμπᾶμε μὲ τὴν ἐπαφή πὸν ἔχει στὸ κάτω μέρος τὸ γλομῶδι. Μόλις πετύχουμε τὸν συνδυασμὸ αὐτὸν, ἀμέσως ἀνάβει τὸ νῆμα. Ἄν, λοιπὸν, ἕνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ σύματα ἢ ἐλάσματα πὸν συνδέουν τὴ στήλη μὲ τὸ γλομῶδι πᾶσῃ νὰ ἀκουμπᾶ στὸ μέρος πὸν χρειάζεται, τότε βέβαια σβήνει τὸ γλομῶδι.

Αὐτὸ μποροῦμε νὰ τὸ ἐκμεταλλευθοῦμε, δηλαδὴ ὅταν θέλουμε νὰ μὴν ἀνάβῃ, κρέπει ἕνα ἀπὸ τὰ ἐλάσματα νὰ μὴν ἀκουμπᾶ στὴ θέση του καὶ ὅταν θέλουμε νὰ ἀνάψῃ τὸ γλομῶδι, τὸ κάνουμε μὲ ἕνα ὁποιοῦδήποτε τρόπο νὰ ἀκουμπῆσῃ στὴ θέση του. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, λοιπὸν, λειτουργεῖ ὁ γνωστὸς διακόπτης. Ὁ διακόπτης, σύμφωνα μ' αὐτὰ πὸν εἶπαμε, εἶναι ἕνα μικρὸ ὄργανο, πὸν μὲ μιὰ μικρὴ κίνηση ἐπιτρέπει στὸ ρεῦμα νὰ περάσῃ, νὰ κλείσῃ τὸ κύκλωμα ὅπως λέμε, καὶ μὲ μιὰ ἄλλη κίνηση, ἀντίθετη ἀπὸ τὴν πρώτη, νὰ μὴν ἐπιτρέψῃ στὸ ρεῦμα νὰ περνᾶ, νὰ διακόψῃ τὸ κύκλωμα ὅπως ἄλλιώς λέμε.

Τὰ γλομῶδια αὐτὰ καὶ ἰδιαίτερα τὸ νῆμα τους κατασκευάζεται σήμερον ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμη τῆς στήλης ἢ τὴν τάση τῆς στήλης ἢ τὴν τάση, ὅπως λέμε, δίδεται σὲ βόλτ. Οἱ πλακέ στήλης ἔχουνε κατὰ κανὸνα 4,5 βόλτ, οἱ στρογγυλές εἶναι 3 δυνάμεων ἢ 3 τάσεων, δηλαδὴ 1 1/2 βόλτ, 3 βόλτ καὶ 4,5 βόλτ. Γιὰ κάθε στήλη πρέπει, λοιπὸν, νὰ χρησιμοποιήσουμε ἕνα γλομῶδι τῶν 3 βόλτ. Θὰ φέξῃ μὲν πολὺ δυνατὰ, μὲ πολὺ λαμπρὸ ἄσπρὸ φῶς, ἀλλὰ μετὰ λίγη ὥρα τὸ νῆμα του θὰ λυώσῃ καὶ ἔτσι θὰ μείνῃ ἀχρηστο. Ἐάν πάλι ἔχουμε μιὰ στήλη 3 βόλτ καὶ βάλουμε ἕνα γλομῶδι τῶν 4,5 βόλτ, τότε θὰ ἀνάψῃ μὲν ἀλλὰ δὲν θὰ δώσῃ τὸ κανονικὸ φῶς, ὁμως ὄχι μόνον δὲν κινδυνεύει, ἀλλὰ ἡ ζωὴ του παρατείνεται περισσότερο. Ὅλα τὰ γλομῶδια αὐτὰ, ὅσο καὶ νὰ τὰ προσέξουμε καὶ νὰ τὰ καλομεταχειρισθοῦμε, πάντα μιὰ μερὰ θὰ καοῦν. Ἐχουν, ὅπως λέμε, μιὰ ὀρισμένη διάρκεια ζωῆς. Αὐτὴ ἢ ἡ διάρκεια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν κατασκευὴ τους, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ μετάλλου πὸν θὰ χρησιμοποιήσῃ γιὰ νὰ γίνῃ τὸ νῆμα (μέταλλο πὸν νὰ μὴ ὀξειδώνεται εὐκόλα) καὶ ἀπὸ τὴν τελείαν ἀφαίρεση τοῦ ἀέρα μέσα ἀπὸ τὴ φούσκα. Ὅπως δὲ εἶπαμε παραπάνω, ἡ ζωὴ τους ἐπίσης ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὴν καλὴ ἢ κακὴ μεταχειρίσῃ τους. Καλὴ μεταχειρίσῃ εἶναι νὰ μὴ τὰ χρησιμοποιοῦμε μὲ στήλη πὸν νὰ δίνῃ περισσότερο βόλτ, νὰ ἀποφεύγουμε τὰ κτυπήματα, ὅσον ἐλαφρὰ καὶ ἂν εἶναι, καὶ νὰ μὴ τὰ ἀναβοοβή-νουμε ἀνώφελα.

Ν. ΚΑΡΑΠΑΤΑΚΗΣ

ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια τῆς Λέσχης τῆς Ἑργατικῆς Ἑστίας Χαλκίδος.

— Ἡ αἴθουσα ὠραία, εὐρύχωρος, ὀλοκάθαρη καὶ μὲ ἀπλετον φωτισμὸν ἦτο γεμάτη ἀπὸ κόσμου. Παρέστησαν οἱ Ἄρχες καὶ οἱ Ἑργατικὲς Ὄργανοι τῆς πόλεως.

— Ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἀγιασμό, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γρηγόριος ἐξῆρε τὴν σημασία καὶ ἠγχήθη κάθε πρόοδον.

— Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑργατικῆς Ἑστίας Χαλκίδος κ. Ἀγησίλ. Λεμπέσης ἀνέπτυξε τοὺς σκοποὺς (ψυχαγωγίαν τῶν ἐργαζομένων, ἀνύψωσιν τοῦ βιοτικῆς, πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐπιπέδου αὐτῶν) καὶ ἐξέθεσε τὰ μέχρι τοῦδε ἐπιτελεσθέντα.

— Εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ τρέχοντος ἔτους, ἐτόνισεν ὁ κ. Λεμπέσης, περιλαμβάνονται ἡ δημιουργία βιβλιοθήκης, ἡ ἴδρυσις σχολείου ἀναλαβήτων, ἡ συγκρότησις ἐργατικῆς χορωδίας, κατασκηνώσεις, ἐκδρομαὶ κ. τ. λ.

— Ἐν συνεχείᾳ ὁμιλήσεν ὁ πρόεδρος τοῦ Ἑργατικῆς Κέντρου Χαλκίδος κ. Κοίλαρης, ὅστις ἐξέφρασε τὴν χαρὰν τοῦ διὰ τὴν πραγματοποίησιν μιᾶς ἐκ τῶν κριωτέρων, ὡς εἶπεν, ἐπιδιώξεων τῶν ἐργαζομένων.

— Ὁ Πρόεδρος τοῦ Δικηγορικῆς Συλλόγου Χαλκίδος συνεχάρη τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἑργατικῆς Ἑστίας καὶ ἐξέφρασε τὴν συμπάθειαν τοῦ δικηγορικῆς κόσμου πρὸς τὸ ἔργον, ὃ δὲ Πρόεδρος τοῦ Ἐμπορικῆς Ἐπιμελη-

ρίου κ. Ι. Αἰσώπος ὑπεσχέθη τὴν συνδρομὴν τῶν ἐργοδοτῶν καὶ ἐξῆρε τὴν κοινωνικὴν ἀποστολὴν τῆς Ἑργατικῆς Ἑστίας.

— Τὸ Συμβούλιον τῆς Ἑργατικῆς Ἑστίας ἐνέκρινε τὴν σχετικὴν δαπάνην διὰ τὴν ἀγορὰν οἰκοπέδου ἐκ 1000 πήχεων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ ἰδρυθῆ τὸ Ἑργατικὸν Κέντρον Πειραιῶς.

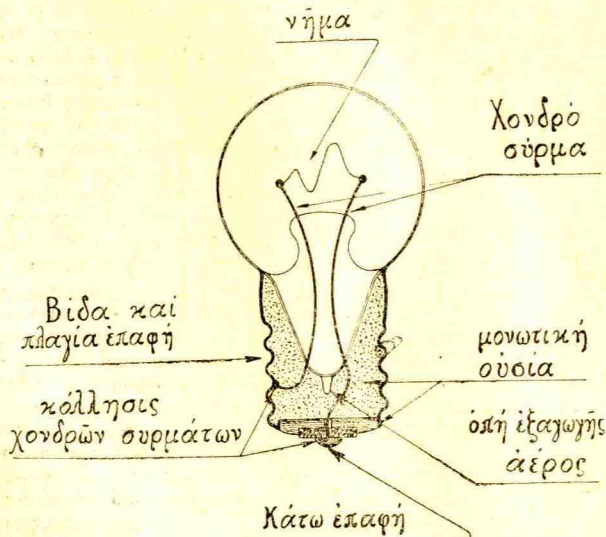
— Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον πραγματοποιεῖται ἕνας διαρκὴς πόθος τῶν ἐργαζομένων τῆς πρώτης ἐργατοῦπώλεως τῆς χώρας.

— Ἐν μέσῳ ἐντόνου πατριωτικῆς ἀποσφαίρας οἱ ἐργαταὶ τῆς Ρόδου ἐτέλεσαν τὴν 1ην Μαρτίου τὰ ἐγκαίνια τῆς Λέσχης των, ἡ ὁποία ἤρχισε λειτουργοῦσα ὑπὸ τὴν Διεύθυνσιν τοῦ κ. Χρ. Δέσσα.

— Τὴν ἑορτὴν ἐτίμησαν διὰ τῆς παρουσίας των ὁ στρατ. Διοικ. κ. Ἰωαννίδης, πολλοὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῆς Διοικήσεως καὶ πλῆθος κόσμου. Παρευρέθη ἐπίσης καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἑργατικῆς Κέντρου Πειραιῶς κ. Κασσιμάτης, ὅστις διὰ καταλλήλου ὁμιλίας τὸν ἐξέφρασε τὸν θαυμασμὸν του, διότι εἰς τόσον σύντομον διάστημα οἱ ἐργατοῦπάλληλοι τῆς Ρόδου ἐπροχώρησαν εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς τάξεώς των.

ΤΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Τὸ κεφάλι τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, ποῦ στολιζέται τὸ ἐξώφυλλο τοῦ τεύχους, εἶναι ἔργο τοῦ ὀνομαστοῦ Κερκυραίου καλλιτέχνη Προσαλέντη.

[Βλέπε τὸ ἄρθρον τὰ «Ἡλεκτρικὰ γλομπάκια», στὴν προηγούμενη σελίδα].

ΓΙΑ ΝΑ ΓΕΛΑΣΕΤΕ

Ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία Ἀλεπουδάκη παρακολουθοῦν τὴ συναυλία. Ἐαφνικά ἡ κυρία Ἀλεπουδάκη σκουντά τὸν σύζυγόν της καὶ τοῦ λέει: «Ὁ διπλανός σου κοιμάται στὸ κάθισμα». Καὶ ὁ σύζυγός της τῆς ἀπαντᾷ θυμωμένα: «Ἐ, καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ἀνάγκη νὰ μὲ ξυπνήσης;».

Ἡ θεὰ Νίτσο ἦρθε ὕστερα ἀπὸ δύο χρόνια καὶ ἔκαμε ἐπίσκεψιν στὸν ἀδερφὸν της. Λέει στὸν μικρὸ Παντελῆ:

— Λοιπὸν, μὲ θυμάσαι ἀκόμη;

— Ναι, λέει ὁ Παντελῆς. Εἶσαι ἐσὺ ποῦ μᾶς ἐπισκέφθηρες πρὶν ἀπὸ δύο χρόνια καὶ δὲν μοῦ ἐφερες τίποτε τότε, ὅπως καὶ τώρα.

— Πεντακόσιες δραχ. πρέπει νὰ μοῦ ἀφαιρέσετε γιὰ νὰ ἐνοικιάσω τὸ δωμάτιο.

— Ἀδύνατον, κύριε. Ἐνα δωμάτιο μὲ τέτοια θέα...

— Γιὰ τὴν θέα δὲν μ' ἐνδιαφέρει καθόλου. Σᾶς ὑπόσχομαι νὰ μὴν κυτᾶξω ποτὲ ἔξω.

ΑΙΝΙΓΜΑ

Μιὰ πρόθεσις κι' ἕνα νησί
σηκώνει τὸ κορμί μου.
Ἐτρόμαζαν στὸν πόλεμο
οἱ Τοῦρκοι τὸ σπαθὶ μου.
Ἐνας στρατὸς δλόκληρος
αἰχμάλωτον μὲ πάει,
κι' ἀνθίζονε τριγύρω μου
τὰ λούλουδα τοῦ Μάη.
Δὲν μὲ εὐρίσκεις;
Ζήτα με εἰς τὸ εἰκασίενα
καὶ θὰ ἰδῆς τὰ νιάτα μου
ἂν πήγανε χαμένα.

Οἱ ΛΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΟΓΔΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ

Αἰνίγματα

- 1) Τὸ γράμμα ρ.
- 2) Ἡ στάμνα.
- 3) Τὸ ἀπορῶ (ἀπό - ρῶ).

ΣΤΑΥΡΟΛΕΞΟ

Ἐριζοντίως: 1) Σωκράτης. 9) ἀρεστοί. 10) ΑΕΚ. 11) ράσα. 14) ἀντί. 15) υἱός. 17) Ρίον. 18) Ρώμη. 19) Ἀββᾶ. 23) ΒΙΟ. 24) Μαρῶσι. 25) Ἀσσύριος. Καθέτως: 2) Ὀκεανία. 3) Ρᾶ. 4) Ἄρτα. 5) Τέως. 6) ἦς. 7) στά. 8) Οἰκόσημο. 10) ἀμάρτημα. 11) ρίσα. 12) οὖρα. 13) ὀρισμός. 16) ἰψ. 20) Βούς. 21) Βισύ. 22) ἀρά.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρον 6 § 1 τοῦ

Α. Ν. 1092/1938:

Διεύθυνσις - ἐκδοσις
τῆς «Ἑργατικῆς Ἑστίας»:

ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ
(Ἰπουργεῖον Ἑργασίας).

ΠΡΟΪΣΤΑΜΕΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ:

ΘΕΜ. ΖΕΡΒΟΥΔΑΚΗΣ

ΚΑΤΟΙΚΙΑ: ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣ 11

ΝΕΑ ΧΑΛΚΙΔΩΝ - ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΙΑ

